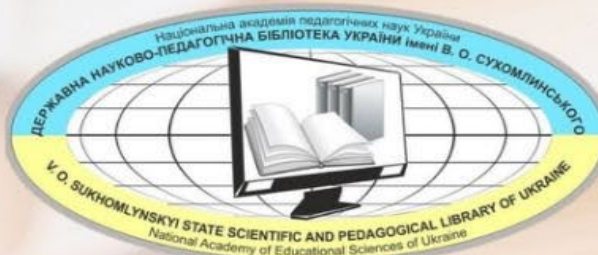

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ, ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

МАТЕРІАЛИ

ЗВІТНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

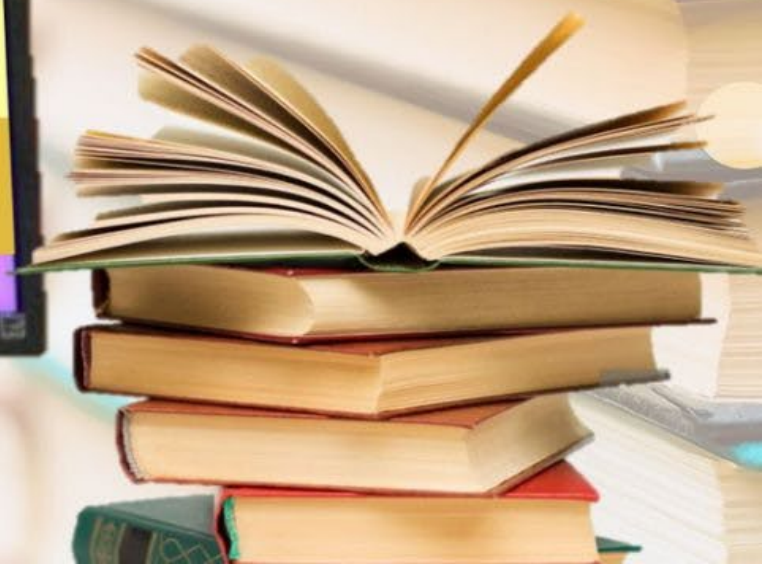
СФЕРИ ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ

В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

**ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В 2023 РОЦІ**

18 ГРУДНЯ 2023 РОКУ

КИЇВ

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ, ЗАГАЛЬНОЇ ТА
ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

МАТЕРІАЛИ

**звітної науково-практичної конференції
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського**

***«Інформаційне забезпечення
сфери освіти та науки України
в умовах воєнного стану»***

за результатами наукових досліджень у 2023 р.

18 грудня 2023 р.

Вінниця
«ТВОРИ»
2023

УДК 025:005.745](043.2)

I-43

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського,
протокол № 12 від 14 грудня 2023 р.*

Редакційна колегія:

Березівська Л. Д., доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського (головний редактор);

Романова Г. М., доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи;

Тарнавська С. В., кандидат історичних наук, вчений секретар (відповідальна за випуск);

Гуралюк А. Г., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення;

Пономаренко Л. О., кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів;

Ростока М. Л., кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти;

Бойко О. А., Бойко С. Т., Василенко Н. М., літературні редактори.

Редколегія не несе відповідальності за зміст публікацій. Відповідальність за зміст публікацій несе автор.

I-43 Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану : матеріали звіт. наук.-практ. конф. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 18 грудня 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. Д. Березівська (голов. ред.), Г. М. Романова, С. В. Тарнавська (відп. за вип.) та ін.]. – Вінниця : ТВОРИ, 2023. – 109 с.

ISBN 978-617-558-039-4

DOI: 10.33407/lib.NAES.738392

Збірник містить матеріали, в яких стисло викладено наукові повідомлення учасників звітної науково-практичної конференції Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського «Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану», що відбулася 18 грудня 2023 року.

УДК 025:005.745](043.2)

© Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, 2023

ISBN 978-617-558-039-4

З М І С Т

Березівська Л. Д. Результати діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України в умовах воєнного стану за 2023 р. та завдання на 2024 р.....	5
--	---

СЕКЦІЯ 1. ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ (2023–2025)

Березівська Л. Д. Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України: найістотніші результати першого етапу наукового дослідження	24
Березівська Л. Д. Біографічна довідка про педагога чи освітнього діяча в енциклопедичному словнику: підходи і критерії.....	28
Кочубей Т. Д. Розвиток педагогічної біографістики в Україні.....	30
Міхно О. П. Довідково-допоміжний апарат енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)»	32
Сухомлинська О. В. Постать Володимира Дурдуківського: до історіографії питання	36
Антонець Н. Б. Внесок у національне підручникотворення як критерій добору персоналій до енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)».....	38
Дурдас А. П. Італійська педагогиня Марія Монтессорі (1970–1952) на сторінках довідкових видань іноземними мовами.....	40
Сухомлинська Л. В. Олесь Гончар як адресат листів Василя Сухомлинського	41
Якобчук Н. О. Спогади колег Януша Корчака як джерело дослідження його біографії та педагогічної діяльності	43
Вишняк О. В. Листи Василя Сухомлинського до зарубіжних адресатів	45
Павленко Т. С. Висвітлення постаті І. А. Зязюна в електронному ресурсі «Видатні педагоги України та світу»	46
Середа Х. В. Постать С. А. Литвинова (1898–1982): джерела та історіографія.....	48
Бойко О. А. Посібник «Українська педагогіка в персоналіях» (2005) як джерело педагогічної біографіки.....	49
Деміда Є. Ф. Публікації педагогічних часописів до біобібліографії Марії Монтессорі	51
Деревянко Т. М. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу»: історіографія питання.....	53
Золоторенко Т. О. Сторінка «Ярмаченко Микола Дмитрович» як складник інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу».....	55
Чала Н. В. Епістолярна спадщина В. О. Сухомлинського у біобібліографічних покажчиках (1978–2018) із фонду читального залу В. О. Сухомлинського ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського	56

СЕКЦІЯ 2. ПРОЄКТУВАННЯ БАЗ ЗНАЇ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ (2023–2025)

Гуралюк А. Г. Проєктування баз знань цифрових освітніх ресурсів: найістотніші результати першого етапу наукового дослідження	58
Терентьєва Н. О. Особливості добору інформаційного контенту для створення відкритого освітнього середовища університету.....	60
Гуралюк А. Г. Колекції електронних освітніх ресурсів як складник інформаційного комфорту освітнього середовища.....	61
Пінчук О. П. Як штучний інтелект революціонізує навчання	62
Романов Л. А. Відкриті електронні освітні ресурси у діяльності бібліотек закладів професійної освіти.....	65
Ростока М. Л. Термінологічне підґрунтя наукового дослідження з проєктування баз знань цифрових освітніх ресурсів.....	66
Вараксіна Н. В. Сучасні тенденції цифрової трансформації освіти	67

Середа Х. В. Проєкт «Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року»: структурно-змістовий аналіз.....	69
Шило О. А. АБІС Koha як сучасний засіб побудови електронних каталогів	70
Білоцерківець І. П. Цифрові освітні технології: світовий досвід.....	71

СЕКЦІЯ 3. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД (2023–2025)

Ростока Л. М. Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід: найістотніші результати першого етапу наукового дослідження	73
Гуралюк А. Г. Інформаційний супровід цифрової трансформації освіти в умовах війни ..	79
Коваленко І. Е. Підсумки констатувальної частини дослідження «Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти дорослих в умовах воєнного стану»	80
Мерзлякова О. Л. Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації психологічної науки й освіти в контексті розвитку індивідуальної та колективної резильєнтності	82
Пономаренко Л. О. Бібліотечна освіта в контексті цифрової трансформації	84
Ростока М. Л. Пропедевтика інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації підготовки наукових і педагогічних кадрів	85
Симоненко Т. В. Цифрові бібліотечні сервіси в умовах війни	87
Годєцька Т. І. Висвітлення актуальних аспектів цифрової трансформації освіти у науковому доробку українських і закордонних дослідників	88
Кравченко Ю. А. Актуальність закордонних досліджень з відновлення освіти на постконфліктних територіях	90

СЕКЦІЯ 4. ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ ЯК СУБ'ЄКТ ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ (2023–2025)

Пономаренко Л. О. Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації: найістотніші результати першого етапу наукового дослідження	92
Романова Г. М. Суб'єктна парадигма проєктувальної діяльності освітянських бібліотек ..	95
Матвійчук О.Є. Представлення відеоконтенту бібліотек на Youtube-каналах	96
Пономаренко Л. О. Біобібліографічні покажчики серії «Академіки НАПН України» у контексті проєктування освітнього середовища	97
Гончаренко О. Л. Інновації цифрових трендів освітянського простору та їх інтеграція в роботу бібліотек.....	98
Коваленко С. Г. Нова українська школа: бібліографічна репрезентація досягнень і перспектив ключової реформи шкільної освіти.....	100
Кропачева Н. М. Національний план відкритої науки в Україні: від забезпечення відкритого доступу до підвищення впливу бібліотек.....	101
Ніколаєнко Я. М. Роль освітянських бібліотек у створенні та розвитку цифрових освітніх ресурсів: практика та виклики	102
Павленко Т. С. Роль Франтішека Шльосека в розвитку польсько-українського освітнього співробітництва.....	103
Бойко С. Т. Сервіси цифрової підтримки досліджень у діяльності освітянських бібліотек	104
Рубан А. І. Інформаційний фронт освітянських бібліотек.....	106
Смола Л. М. Відображення фактографічних відомостей про діяльність провідних вчених НАПН України в електронному ресурсі «Знаменні та пам'ятні дати в галузі освіти»	107
Щегельська К. Б. Роль європейських освітянських бібліотек у побудові простору відкритого доступу	108

РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НАПН УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЗА 2023 Р. ТА ЗАВДАННЯ НА 2024 Р.¹

Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор

У 2023 р., попри повномасштабну війну РФ проти України, в умовах воєнного стану та адаптивного карантину (до 1 липня), діяльність директора та всього колективу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ) як наукової установи з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства, педагогічного джерелознавства, біографістики, історії освіти, національного галузевого книгосховища, всеукраїнського науково-інформаційного, координаційного й науково-методичного центру бібліотек освітянської галузі України спрямовувалася на реалізацію пріоритетів, визначених у Статуті бібліотеки, Стратегії розвитку ДНПБ на 2017–2026 рр.², враховуючи норми законів України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995 р., зі змінами), «Про освіту» (2017 р.), положення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. (2016 р.), Програму спільної діяльності МОН України та НАПН України на 2021–2023 рр., Програму спільної діяльності НАН України і НАПН України на 2023–2025 рр.

Нині ми підсумовуємо роботу за 2023 р., який запам'ятається не лише труднощами, спричиненими російсько-українською війною, а й певними здобутками в складних умовах протистояння агресору, розвитку інформаційного суспільства, цифровізації освіти і науки, європейської інтеграції країни. У представленому звіті відображено основні результати за всіма напрямками діяльності бібліотеки порівняно з попереднім звітним періодом.

Важливим пріоритетом кадрової стратегії ДНПБ є забезпечення умов для професійного розвитку наукових та бібліотечних працівників. Загальна чисельність працівників бібліотеки становить 99 шт. од., із яких 43 – науковці, 24 – бібліотекарі. У 2023 р. проведено атестацію 2 наукових і 20 бібліотечних працівників.

Питання *підвищення кваліфікації та фахового рівня* працівників в умовах воєнного стану, цифрової трансформації всіх суспільних сфер набуло особливої

¹ Доповідь виголошено 18 грудня 2023 р. на Звітних загальних зборах трудового колективу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та Звітній науково-практичній конференції «Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану» за результатами наукових досліджень наукових працівників у 2023 р. (<https://dnpb.gov.ua/ua/?events=37534>).

² Стратегія розвитку Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на 2017–2026 роки / [авт.: Березівська Л. Д., Закатнов Д. О., Страйгородська Л. І. та ін.] ; за наук. ред. Л. Д. Березівської ; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2020. 28 с. URL: https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/Strategy_2020.pdf (дата звернення: 30.11.2023).

уваги і реалізовувалося через: участь у вебінарах, семінарах, тренінгах (понад 200); проходження тестування на порталі «Дія. Освіта» (отримали сертифікати «Цифрограм 2.0»); здобуття наукового ступеня «Доктор філософії» зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (1 особа).

Позитивно, що наукові працівники брали активну участь в *експертній діяльності*, зокрема Наукової ради НАПН України з цифровізації освіти і науки, Експертної групи ЕГ-01 з оцінювання ефективності діяльності наукових установ за науковим напрямом соціогуманітарних наук МОН України, Комісії з питань наукових об'єктів, які належать до національного надбання МОН України; Комітету з державної премії України в галузі освіти при Президентові України; спеціалізованих учених рад; конкурсної комісії НАПН України на кращі наукові роботи 2022 року; редакційних колегій 11 українських фахових журналів, один із яких індексується у наукометричній базі Web of Science; 4 редакційних колегій закордонних журналів, один з них індексується у наукометричній базі Web of Science; рецензуванні рукописів видавничої продукції, статей для наукових періодичних видань, зокрема до індексованих міжнародними наукометричними базами даних Scopus, Web of Science тощо. Здійснено експертизу 11 законодавчих і нормативно-правових документів (Національна стратегія освіти і науки до 2030 року, МОН України та ін.).

Колегіальним органом управління діяльністю ДНПБ є **вчена рада** у кількості **21 особи** (у 2022 р. – 20): **18 фахівців вищої кваліфікації** (у 2022 р. – 18), зокрема **8 докторів наук** (у 2022 р. – 7), **10 кандидатів наук** (у 2022 р. – 11) (постанова Президії НАПН України від 15 листопада 2023 р. № 1-2/13-242). До складу вченої ради входить **1** представник із закордонного закладу вищої освіти (Інститут соціологічних наук і педагогіки Академії сільського господарства в Варшаві).

Роки	Усього фахівців вищої кваліфікації	Із них:	
		докторів наук	кандидатів наук
2023	18	8	10
2022	18	7	11
2021	18	8	10
2020	18	6	12
2019	17	7	10

Голова вченої ради – директор бібліотеки, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України *Л. Д. Березівська*. Заступники голови вченої ради – заступник директора з наукової роботи, доктор педагогічних наук, професор *Г. М. Романова*, т.в.о. заступника директора з наукової роботи, завідувач відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів, кандидат наук із соціальних комунікацій *Л. О. Пономаренко*, вчений секретар вченої ради – вчений секретар ДНПБ, кандидат історичних наук *С. В. Тарнавська*.

Під керівництвом директора проведено 13 засідань вченої ради (<https://dnrb.gov.ua/ua/вчена-рада/засідання-вченої-ради/>), на яких розглянуто актуальні питання, а саме: *інформаційної протидії агресорові, проведеної роботи ДНПБ в умовах воєнного стану, наукової, науково-організаційної та міжнародної діяльності; науково-інформаційної та бібліотечної роботи; організаційні та кадрові питання*. Зокрема, схвалено такі нормативні документи, як Орієнтовне положення про наукову роботу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (нова редакція), Положення про науково-експертну раду вченої ради ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в новій редакції, Положення про роботу з дарами в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського та ін., а також заходи з реалізації постанов Президії та загальних зборів НАПН України тощо.

Пріоритетним напрямом діяльності ДНПБ є **проведення наукових досліджень та впровадження їхніх результатів**. У 2023 р. розпочато виконання чотирьох прикладних досліджень (2023–2025): *«Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України»*, реєстраційний номер 123U100474, (керівник – Л. Д. Березівська); *«Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації»*, реєстраційний номер 0123U100477 (керівник – Л. О. Пономаренко); *«Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід»*, РК № 0123U100476, (керівник – М. Л. Ростока), *«Проєктування баз знань цифрових освітніх ресурсів»*, РК № 0123U100475 (керівник – А. Г. Гуралюк). Дослідження виконуються відповідно до Перспективного тематичного плану наукових досліджень ДНПБ на 2023–2025 рр., Тематичного плану наукових досліджень ДНПБ на 2023 р., технічних завдань на наукові дослідження, індивідуальних планів роботи наукових працівників бібліотеки.

Актуальність наукових досліджень визначено потребою інформаційного забезпечення процесів реформування, модернізації та підвищення якості освіти в Україні в умовах воєнного стану, міжнародних інтеграційних процесів, цифровізації суспільства; пошуку інноваційних підходів до формування галузевих бібліотечно-інформаційних ресурсів і способів надання доступу до них; удосконалення системи науково-інформаційного забезпечення сфери освіти та науково-методичного забезпечення функціонування мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України тощо.

Основні результати наукових досліджень такі:

визначено критерії упорядкування енциклопедичного біографічного словника про педагогів України другої половини 19 – початку 21 ст., епістолярію Василя Сухомлинського, біобібліографічної інформації про Марію Монтессорі у сучасних наративах російсько-української війни; упорядковано біографічну, епістолярну та біобібліографічну інформацію про українських і закордонних педагогів; *створено і оновлено* сторінки цифрового ресурсу «Видатні педагоги України та світу»; *з'ясовано*, що педагогічна біографіка є носієм національно-патріотичної свідомості; біографічні онлайн-проекти в соціальних мережах сприяють відновленню і збереженню національної пам'яті,

консолідації українського суспільства; *реалізовано* через мережу Фейсбук онлайн-проекти: «Ми стоїмо на плечах наших попередників: Видатні педагогіювіляри» (17 дописів), «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо!» (43 дописи) на основі електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу»; «Моя маленька Батьківщина» (за казками та оповідання Сухомлинського) (12 дописів. Показник залучення – 405 осіб); «В. Сухомлинський: офіційне листування (епістолярний екскурс)» (6 дописів. Показник залучення – 310 осіб); «*Sukhomlinsky News*» (12 дописів про вихід чергового бюлетеня, який створює та оприлюднює Alan Cockerill – австралійський учений і популяризатор спадщини В. О. Сухомлинського серед англomовних читачів у міжнародному просторі) як форми впровадження результатів дослідження;

здійснено моніторинг науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України в умовах воєнного стану та відновлення України в контексті завдань з формування освітнього середовища; *комплексно упорядковано* бібліографічну інформацію про науково-інформаційну діяльність провідних освітянських бібліотек, проаналізовано та схарактеризовано діяльність бібліотек зі створення інформаційних продуктів освітнього, культурно-просвітницького спрямування, особливістю яких є громадянська й національно спрямована тематика. Отримані результати представлено у плановому довіднику «Науково-інформаційна та соціокультурна діяльність провідних освітянських бібліотек – 2023»;

продовжено поповнення електронного ресурсу «Віртуальний читальний зал освітянина»; представлено у довідковій продукції науково-методичний доробок з питань цифрової трансформації освіти і педагогіки; проведено бібліометричний і наукометричний моніторинг публікацій щодо цифровізації та цифрової трансформації освіти, а також удосконалено його формат. Оприлюднено випуски 17 і 18 планового довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки»;

аргументовано, що специфіка діяльності бібліотеки як соціального інституту передбачає впровадження сучасних інформаційних технологій відповідно до її потреб, цілей і завдань; актуалізовано таке провідне завдання бібліотек, спричинене російською агресією, зокрема масштабними руйнуваннями, як збереження книжкових фондів і раритетних колекцій; *доведено*, що діяльність із збереження фондів, а відтак культурної спадщини, потребує розробки відповідного інструментарію і спрямована на організацію і управління масивами даних, тобто на цільове структурування різноманітних контекстів, їх інтерпретацію, фільтрацію і трансляцію, серед них і мережеву; проаналізовано світовий досвід щодо використання сучасних технологій візуалізації колекцій цифрових освітніх ресурсів, *визначено* переваги й недоліки визнаних у світі інструментальних засобів та охарактеризований найпоширеніший інструментарій для побудови повнотекстових колекцій; *обґрунтовано і застосовано* онтологічний і системний підходи до побудови колекцій електронних ресурсів; наповнення ресурсу «Вчені Національної

академії педагогічних наук України» з використанням системи управління базами знань ONTOS.

На підставі виконання наукових досліджень підготовлено та оприлюднено **305** (2022 р. – 226) **наукових праць**: *наукова продукція* – 10 (монографії – 3 (позапланово), збірники науково-практичних масових заходів – 7 (позапланово)); *довідкова продукція* – 6 (бібліогр. показ. – 2 (позапланово), довідники – 4 (1 позапланово)); *електронні ресурси* – **23** (2022 р. – 28); *статті* – **59** (2022 р. – 48) у виданнях, що входять до н/б, із них: англійською мовою – **21** (2022 р. – 13), поміж ними у виданнях, що входять до н/б Web of Science Core Collection і Scopus, – **17** (2022 р. – 9); у закордонних виданнях – **15** (2022 р. – 8); у фахових наукових виданнях – **42** (2022 р. – 37); у наукових виданнях, що індексуються у н/б (окрім Scopus та WoS), – **2** (2022 р. – 3); *інформаційні статті* (у ЗМІ) – **19** (2022 р. – 5); *матеріали науково-практичних заходів, тези* – **188** (2022 р. – 125), зокрема англійською мовою – **9** (2022 р. – 9), із них у закордонних виданнях – 13 (2022 р. – 18).

	Усього	Із них:				
		Статті та тези	у закордонних виданнях, у т.ч., що входять до наукометричних баз даних	у фахових, виданнях, у т.ч., що входять до наукометричних баз даних	у наукових, виданнях, у т.ч., що входять до наукометричних баз даних	матеріалів і тез науково-практичних заходів
2023	305	247	15/15	42/42	2/2	188
2022	226	173	8/8	37/37	3/3	125
2021	252	195	12/12	35/35	4/3	144
2020	202	161	7/7	27/27	14/14	102
2019	210	173	19/3	45/27	17	74

Простежимо динаміку висвітлення проміжних результатів досліджень науковців у статтях і тезах. Як бачимо, збільшилася загальна кількість публікацій, статей у фахових і світових виданнях, що входять до наукометричних баз даних, матеріалів тез. Збільшилася також кількість статей та тез, опублікованих англійською мовою – **28** (2022 р. – 23). Позитивно, що у звітному році опубліковано 15 статей у закордонних виданнях, що входять до наукометричних баз даних Scopus і Web of Science Core Collection (Л. Д. Березівська, А. Г. Гуралюк, Л. О. Пономаренко, Л. М. Ростока та ін.).

Продукція, підготовлена в процесі виконання наукових досліджень, **упроваджувалася** на всеукраїнському рівні. Об'єктами впровадження були заклади освіти, інститути післядипломної педагогічної освіти, наукові установи, освітянські бібліотеки мережі МОН України та НАПН України, наукові бібліотеки тощо. У звітному році отримано 33 довідки (акти) про впровадження результатів завершених наукових досліджень (2020–2022) (загальна кількість – 166), 26 довідок (актів) про впровадження оприлюднених

планових результатів розпочатих наукових досліджень, нагороди, подяки та інші документи. За результатами конкурсу НАПН України на кращі наукові роботи, створені в 2022 р., відзначено нагородами авторські колективи видань ДНПБ (6 дипломів):

хрестоматії *«Антологія текстів з реформування змісту загальної середньої освіти в Україні (1991–2017)»* (Л. Д. Березівська, О. В. Сухомлинська, О. П. Міхно, С. В. Тарнавська, Т. М. Деревянко); бібліографічного покажчика *«Творчий доробок Василя Григоровича Кременя в інноваційному розвитку освіти України»* (С. В. Лапаєнко, Л. О. Пономаренко, О. Б. Бондарчук) (диплом I ступеня);

науково-допоміжного бібліографічного покажчика *«Дисертації з питань освіти (1991–2021)»* (Л. О. Пономаренко, С. Г. Коваленко, Н. М. Кропачева, Т. С. Павленко); науково-допоміжного бібліографічного покажчика *«Міжнародні та всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» (1993–2020)»* (О. В. Сухомлинська, Л. В. Сухомлинська, Н. В. Чала) (диплом II ступеня);

науково-допоміжного бібліографічного покажчика *«Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України: 30 років наукової діяльності»* (С. В. Лапаєнко, І. О. Агалець, О. Б. Бондарчук, І. П. Білоцерківець); науково-допоміжного бібліографічного покажчика *«Педагогічні видання німецькою мовою другої половини XIX ст. – 1917 р. у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського»* (Л. М. Дяченко, Н. М. Кропачева) (диплом III ступеня).

За результатами конкурсу розробок Міжнародної спеціалізованої виставки *«Освіта та кар'єра – День студента 2023»* у номінації «Видання підручників та навчальних посібників нового покоління» нагороджено колектив авторів хрестоматії *«Антологія текстів з реформування змісту загальної середньої освіти в Україні (1991–2017)»* (Л. Д. Березівська, Т. Л. Гавриленко, О. П. Міхно, О. А. Бойко) – Золотою медаллю і дипломом.

ДНПБ відзначено дипломом XV Міжнародної виставки «Інноватика в сучасній освіті» за презентацію досягнень і ефективно впровадження освітніх інновацій. Золотою медаллю і дипломом цієї виставки нагороджено виконавців наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (М. Л. Ростока, А. Г. Гуралюк, Т. І. Годецька, І. Е. Коваленко, О. Л. Мерзлякова).

Результати наукових досліджень **упроваджено** через: розміщення електронних ресурсів на вебпорталі ДНПБ, в ЕБ НАПН України (1171); створення профілів відділу педагогічного джерелознавства та біографістики (індекс Гірша – 37), відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти (індекс Гірша – 19), відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів h-індекс – 9, відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення – 20); оновлення профілів науковців бібліотеки (40) у Google-академії, у системі «Бібліометрика української науки» (34), оновлення портфоліо науковців (34),

створення цифрових ідентифікаторів ORCID iD (42), Researcher ID (20) науковців бібліотеки.

Впроваджено 27 одиниць планової продукції, підготовлених та оприлюднених за результатами трьох завершених прикладних наукових досліджень (2020–2022). А також здійснено моніторинг впровадження, зокрема завдяки аналізу показників відвідування електронної бібліотеки НАПН України (у 2023 р. – майже 50 тис. завантажень, у 2022 р. – близько 30 тис., у 2021 р. – понад 22 тис., у 2020 р. – майже 39 тис.) та використанню розміщених публікацій. Основні ідеї та принципи, на яких ґрунтується розроблення наукової продукції, апробовано й оприлюднено в наукових статтях. Питання впровадження наукових результатів розглянуто на засіданнях відділів, вченої ради, бюро відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України.

Науковці здійснювали **позапланову роботу**: оприлюднено *наукову продукцію* (9), зокрема: збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з історії освіти з міжнародною участю «Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання» (<https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=35062>); збірник матеріалів (тез доповідей) круглого столу «Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану (до Всеукраїнського фестивалю науки)» (<https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=35133>); збірник матеріалів круглого столу «Формування онлайн-віртуальних колекцій електронних освітніх ресурсів в умовах російської агресії» (<https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=35237>); збірник матеріалів (тез доповідей) 2-го Міжнародного наукового форуму «Адаптивні процеси в освіті» (<https://lib.iitta.gov.ua/734493/>); збірник матеріалів (тез доповідей) 4-го і 5-го Міжнародного науково-практичного WEB-форуму «Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя (Forum-SOIS, 2023)» (<https://doi.org/10.33407/lib.NAES.736724>); збірник матеріалів XIII Міжнародних та XXX Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Грані особистості педагога у вимірах сьогодення» (до 105-ї річниці від дня народження та 30-річчя проведення всеукраїнських педагогічних читань) (<https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=37360>); збірник матеріалів звітної науково-практичної конференції ДНПБ «Інформаційне забезпечення сфери освіти та науки України в умовах воєнного стану» (<https://lib.iitta.gov.ua/738392/>); *довідкову продукцію* – бібліографічні покажчики «Педагогічна наука та освіта в особах, документах, бібліографії» (<https://lib.iitta.gov.ua/735193/>), «Впровадження результатів прикладного наукового дослідження “Бібліографічний та аналітичний супровід діяльності Національної академії педагогічних наук України щодо науково-методичного забезпечення модернізації та реформування освіти (2020–2022)”» (<https://doi.org/10.33407/lib.NAES.736723>).

Для впровадження результатів наукових досліджень використано можливості понад 20 науково-практичних та науково-інформаційних

заходів, організованих ДНПБ. Згідно з планом роботи НАПН України проведено **12 масових заходів**, зокрема:

– XIII Міжнародні та XXX Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Грані особистості педагога у вимірах сьогодення» (до 105-ї річниці від дня народження Василя Сухомлинського та 30-річчя проведення всеукраїнських педагогічних читань), 20 вересня 2023 р. (<https://dnpb.gov.ua/ua/?events=35844>);

– VIII Всеукраїнська науково-практична конференція з історії освіти з міжнародною участю «Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання», 16 травня 2023 р. (<http://dnpb.gov.ua/ua/?events=34742>);

– Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек «Вірю в майбутнє твоє, Україно!», 1–31 жовтня 2023 р. (<http://dnpb.gov.ua/ua/всеукраїнський-місячник-шкільних-бі>);

– Всеукраїнський вебінар за підсумками Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек «Вірю в майбутнє твоє, Україно!», 7 грудня 2023 р. (<http://dnpb.gov.ua/ua/?events=37378>);

– Науково-методичний семінар-практикум «Інформаційні ресурси спеціальних бібліотек наукових установ НАПН України в умовах війни», 21 червня 2023 р. (<https://dnpb.gov.ua/ua/?events=35051>);

– 4 круглі столи («Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану», 17 травня 2023 р. (<https://dnpb.gov.ua/ua/?events=34825>), «Формування онлайнових віртуальних колекцій електронних освітніх ресурсів в умовах російської агресії», 17 травня 2023 р. (<http://dnpb.gov.ua/ua/?events=34836>), «Ресурси та послуги освітянських бібліотек для розвитку сучасного освітнього середовища в умовах агресії рф», 18 травня 2023 р. (<http://dnpb.gov.ua/ua/?events=34854>), «Висвітлення творчого шляху Василя Сухомлинського та інших педагогів у віртуальному просторі – від відтворення образу до творення міфу», 23 жовтня 2023 р. (<https://dnpb.gov.ua/ua/?events=36042>);

– 2 вебінари та коворкінг під час міжнародних виставок: вебінар «Електронні освітні ресурси Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в умовах воєнного стану» (у межах Міжнародної віртуальної виставки «Освіта та кар'єра – 2023»), 28 квітня 2023 р. (<https://dnpb.gov.ua/ua/?events=34539>); вебінар-практикум «Виявлення стратегій резильєнтності освітян України в умовах війни та розвиток їхньої психічної стійкості» (XV Міжнародна виставка «Інноватика в сучасній освіті»), 26 жовтня 2023 р. (<https://tinyurl.com/4a8r9r72>); науково-практичний коворкінг «Актуальні кластери інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти» (у межах XV Міжнародної виставки «Інноватика в сучасній освіті»), 26 жовтня 2023 р. (<http://dnpb.gov.ua/ua/?events=36074>).

Упродовж 2023 р. співробітники взяли участь у понад 100 масових науково-практичних і науково-інформаційних заходах, серед них і 49 міжнародних (15 закордонних), проведених іншими установами, організаціями, закладами: з'їзди, конгреси – 2 (міжнародні), симпозиуми,

форуми – 6 (5 – міжнародні), конференції – 60 (36 – міжнародні), педагогічні читання – 4 (2 – міжнародні), семінари – 15, круглі столи – 7 (1 міжнародний), виставки – 3 (міжнародні), інші заходи – 9.

Продовжував роботу постійний науково-методологічний семінар «Наукова бібліотека та якість сучасної освіти в умовах воєнного стану» (2 семінари, <http://dnpb.gov.ua/ua/?news=33934>, <http://dnpb.gov.ua/ua/?news=34820>), метою якого є підвищення фахового рівня співробітників бібліотеки. На засіданнях розглянуто актуальні питання української науки й освіти, бібліотечної справи, психологічного здоров'я в умовах воєнного стану: «Як вберегти ментальне здоров'я під час війни», «Як розвинути стресостійкість особистості в умовах травми війни», «Гранти-2023: бібліотекам, науковим установам», огляд інформаційних ресурсів «Бібліотека: погляди, події, акценти» за липень-грудень 2022 р. та ін.

Рада молодих вчених (голова – Т. О. Золотаренко) спрямовувала роботу на розвиток потенціалу наукової молоді бібліотеки. Поповнено сторінку Ради молодих вчених на вебпорталі бібліотеки (<https://dnpb.gov.ua/ua/rada-molodykh-vchenykh/>); взято участь у науково-практичних заходах ДНПБ та інших установ, у низці семінарів, вебінарів, тренінгів, курсів для підвищення кваліфікації (участь підтверджено сертифікатами); оновлено проєкт заявки на виконання прикладного наукового дослідження «Інформаційне забезпечення освітніх інновацій в процесі організації дистанційної дошкільної освіти в умовах воєнного стану» задля участі у конкурсному відборі НАПН України для підтримки молодих учених; проведено науково-інформаційну підготовку та оприлюднення віртуальних книжкових виставок; продовжено співпрацю з РМВ НАПН України.

Науково-інформаційна та бібліотечна діяльність відбувалася в умовах воєнного стану. Через втрату актуальності чи неможливість виконання з об'єктивних причин частину запланованих робіт не реалізовано. Натомість вжито низку позапланових заходів, що у сьогоденні мають соціальну значимість. Скажімо, для задоволення інформаційних потреб користувачів розвинуто традиційні й запроваджено нові форми роботи, насамперед дистанційні в онлайн-режимі: спрощено доступ до електронних інформаційних ресурсів через вебпортал бібліотеки, а саме до електронної бібліотеки, віртуальних читальних залів тощо; удосконалено експозиційно-виставкову діяльність в онлайн-режимі; надано віддалений доступ ученим НАПН України та користувачам бібліотеки до міжнародних ресурсів Web of Science, Scopus та інших наукометричних баз даних; активізовано популяризування наукових видань, онлайн-ресурсів і дистанційних послуг ДНПБ через Facebook; здійснено інформаційно-бібліографічне обслуговування, насамперед Президії та установ НАПН України тощо.

До фонду ДНПБ із різних джерел (обов'язковий примірник, передплата, книгообмін, подарунки тощо) надійшло **4951** прим. документів (неперіодичні видання – **1581**, періодичні – **3370**, з них в електронній формі – **2915** прим.). **2428** прим. дублетних і зношених видань вилучено з фонду, обсяг якого на 31.12.2023 р. становить **586996** прим.

На формування інформаційного ресурсу бібліотеки негативно вплинула робота в умовах воєнного стану. Зокрема, значно зменшилися надходження обов'язкового примірника документів. Через неможливість здійснювати передплату, до фонду надходять лише періодичні видання, доукомплектовані самостійно, між іншими – в електронній формі. Усе це спонукає активізувати формування Науково-педагогічної електронної бібліотеки та вживати заходи для максимального забезпечення інформаційних потреб користувачів насамперед через вебпортал ДНПБ.

Обслуговування відбувалось як традиційно, так і дистанційно. Загальна кількість користувачів – **70821**, із них віддалених (за IP-адресами) – **65555** (у 2022 р. – 62720), зареєстрованих у базі даних «Читач» – **5266** (у 2022 р. – 2467). Кількість відвідувань становить – **138032**, із них дистанційних – **131041** (у 2022 р. – 86996), фізичних – **6991** (у 2022 р. – 10359).

Загальна документовидача – **58901**, зосібна у читальних залах, на абонементі та через МБА – **16773** (2022 р. – 24208), кількість переглядів документів у Науково-педагогічній електронній бібліотеці – **27234** (у 2022 р. – **9731**).

Результати діяльності ДНПБ в інформаційному просторі висвітлює офіційний **вебпортал** (<http://dnpb.gov.ua/ua/>), на якому представлено ресурси бібліотеки, інноваційні послуги, різні види бібліографічної, реферативної та аналітичної інформації тощо. Хоча саме вебпортал в умовах воєнного стану та адаптивного карантину – основна платформа комунікації з дистантним користувачем, зокрема з використанням інформаційно-комунікаційних технологій і глобальних хмарних сервісів. Але за даними Google Analytics, показники відвідуваності вебпорталу зменшилися і становлять понад 65 тис. (2022 р. – майже 100 тис.). Позитивно, що вебпортал відвідують користувачі із таких країн, як США, Індонезія, Нідерланди, Польща, Німеччина, Ірландія, Канада та ін.

Звернень до ресурсів, представлених на вебпорталі, – **171123** (у 2022 р. – 162925), завантажень електронних документів з вебпорталу – **14560** (у 2022 р. – 13554).

Продовжено нарощування *електронного інформаційного ресурсу: віртуальних читальних залів* (Фонду В. О. Сухомлинського, освітянина, кабінету бібліотекознавства, кімнати-музею рідкісної книги); *сторінки «Бібліотечному фахівцю»* (рубрики «Бібліотека Нової української школи», «Бібліотеки в умовах війни», «Інформаційна та медіаграмотність», «Бібліотеки ювіляри – 2023»); *рубрики «Пункт європейської інформації»*; *сторінки «Українська мова онлайн»* (кількість звернень – 712). Наповнюється контентом YouTube-канал ДНПБ.

В умовах всеохопної цифровізації суспільства та актуалізації дистанційної освіти велику увагу приділено наданню доступу до інформаційних ресурсів, скажімо, продовжено формування електронного каталогу, обсяг поповнено на **8578** бібліографічних записів (2022 р. – 8262). Для надання доступу до збірників наукових праць галузевої тематики, що надійшли до фонду ДНПБ, розкрито зміст 114 прим. / 4693 статей. Базу даних

«Сухомлиністика» поповнено на **500** бібліографічних записів. Обсяг електронного каталогу це – **474369** записів (2022 р. – 458212). Звернень до баз даних електронного каталогу – **34819** (2022 р. – 25224).

На сторінці portalу «Наукова періодика України онлайн з питань освіти, педагогічної, психологічної та соціальних наук» надано доступ до **432** назв повнотекстових наукових серіальних (періодичних і продовжуваних) видань.

Активізовано наповнення *Науково-педагогічної електронної бібліотеки*. У 2023 р. додано **3058** pdf-файли повнотекстових документів (2022 р. – 3262), загальна кількість повнотекстових документів – **9581** (2022 р. – 6523), відвідувань – **23055** (2022 р. – 11639), звернень до повних текстів документів – **14117** (2022 р. – 10883).

Продовжено задоволення інформаційних потреб віддалених користувачів через електронну пошту, вебпортал бібліотеки, Facebook, у телефонному режимі. За запитами користувачів визначено **120** індексів УДК (2022 р. – 104), через електронне доставляння документів виконано **13** замовлень (у 2022 р. – 70).

Забезпечено *інформаційний супровід наукових досліджень* ДНПБ, підготовку тематичних бібліографічних списків на запити вчених НАПН України; на замовлення установ і науковців НАПН України підготовлено **6** тематичних бібліографічних списків і **1** бібліографічну письмову довідку, відредаговано – **9** списків. Для оперативного обслуговування віддалених користувачів через послугу «*Запитай бібліотекаря*» надано **93** довідки, з них: адресні – 27, тематичні – 41, фактографічні – 22, уточнюючі – 3.

Здійснено моніторинг інтернет-ресурсів (сайтів організацій-донорів) задля пошуку грантових програм (конкурсів), підготовлено інформаційний огляд «Міжнародні проєкти та гранти», орієнтовну базу грантодавців та рекомендації для освітянських бібліотек з пошуку грантів і створення власної бази даних грантодавців (розіслано до книгозбірень мережі).

На особливу увагу заслуговує робота з науковим об'єктом «*Документи педагогіко-психологічного та історико-культурного напрямку 19–20 ст. (1850–1917 рр.)*», що належить до національного надбання України. Протягом 2023 р. оцифровано **21** видання (4000 сторінок, 2022 р. – 8300 сторінок). Для створення страхових копій до Північного регіонального Центру страхового фонду документацій надано електронні примірники **2** видань (664 арк.; 2022 р. – 664 арк.). Зменшення кількості оцифрованих та мікрофільмованих сторінок зумовлено зростанням вартості послуг. До бази даних «Рідкісні книги» введено **1113** записів (2022 р. – 823), зокрема 246 – іноземними мовами. Загалом база містить **14087** записів.

У звітний період оптимізовано систему *науково-методичного супроводу діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України* у контексті реалізації державної інформаційної та освітньої політики. Відповідно до Наказу МОН України від 12.08.2014 № 93 підготовлено і проведено Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек в рамках Міжнародного місячника шкільних бібліотек під гаслом «*Вірю в майбутнє твоє, Україно!*» (<http://dnpb.gov.ua/ua/всеукраїнський-місячник-шкільних-бі/>).

Для методичного супроводу місячника розроблено методичні рекомендації та рекомендаційний однойменний бібліографічний список, які представлено на вебпорталі (<http://dnpb.gov.ua/всеукраїнський-місячник-шкільних-бі/>), на сторінці ДНПБ у Facebook (<https://www.facebook.com/photo?fbid=1009489197051343&set=a.738170130849919>) та надіслано до бібліотек мережі.

Надано консультативну допомогу працівникам освітянських бібліотек щодо організації роботи в умовах воєнного часу, формування інформаційних ресурсів у нових реаліях, упровадження й застосування Універсальної десятикової класифікації, з інших актуальних питань бібліотечної роботи (близько **100** консультацій).

Завдяки створеній базі даних «Територія партнерства» налагоджено взаємодію з освітянськими установами міста Києва. Розіслано повідомлення про інформаційні ресурси, що допоможуть учасникам освітнього процесу: віртуальні виставки-презентації: «Організація освітнього простору для дітей з порушеннями зорових функцій», «Інформаційна безпека дітей під час війни», «Видавнича діяльність освітянських бібліотек (2022)» тощо.

Триває робота зі створення інформаційних ресурсів, що сприяють формуванню професійної компетентності фахівців освітянських бібліотек. Успішно розвивається онлайн-проект «Дистанційна самоосвіта бібліотечних працівників» (<https://dnpb.gov.ua/ua/23614-2/>), який наповнюється актуальними професійними онлайн-ресурсами: відеозаписами вебінарів, лекцій, презентацій, інформацією щодо інноваційних проєктів. За 2023 р. ресурсами проєкту скористалися близько **2000** фахівців (у 2022 р. – близько 3000). Онлайн-проект поповнено двома ресурсами: «Інформаційна безпека дітей під час війни» (віртуальна інформаційна презентація до Дня безпечного інтернету) та «Шляхи вдосконалення професійних компетентностей бібліотекарів в умовах сьогодення».

За активну участь (цикл заходів) у Міжнародному Дні безпечного Інтернету (SID/ДБІ), запровадженого мережами Insafe та INHOPE за підтримки Європейської комісії, ДНПБ отримала сертифікат та відкритий цифровий бейдж «Організатор заходу до Дня безпечного Інтернету 2023» від Національного комітету Дня безпечного Інтернету в Україні.

Проведено **22 науково-методичні та культурно-освітні масові заходи**, до яких долучилося понад **3000** фахівців (бібліотекарів, методистів, педагогів). Бібліотечні фахівці також взяли участь у **20** заходах, організованих іншими установами. Загалом виголошено **39** виступів.

Організовано **2** широкомасштабні *всеукраїнські акції*:

– Всеукраїнський онлайн-флешмоб «#яувишиванці» до Міжнародного дня вишиванки, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=936514917682105&set=a.738170130849919>.

– «Дерево життя України», з 1 жовтня по 1 листопада 2023 р. [#деревожиттяукраїни](https://www.facebook.com/photo/?fbid=1030190578314538&set=a.738170130849919&locale=uk_UA), <http://dnpb.gov.ua/ua/?news=36017>, https://www.facebook.com/photo/?fbid=1030190578314538&set=a.738170130849919&locale=uk_UA, <https://www.youtube.com/watch?v=uWVBgSO7QyU>.

Експозиційно-виставковій роботі в структурі інформаційно-бібліотечної діяльності належить важливе місце. Завдання виставки – максимально розкрити фонд бібліотеки, привернути до нього якнайбільше уваги, а також надати інформацію з тієї чи іншої теми, зважаючи на сучасні вимоги до науково-інформаційного простору та соціально-комунікаційних реалій. Експозиційно-виставкову діяльність реалізовано переважно у форматі віртуальних виставок-презентацій (https://dnpb.gov.ua/ua/?post_type=exhibitions). Підготовлено 48 виставок, з них 42 віртуальні, зокрема тематичних – 25, персональних – 17, в т. ч. 4 – із серії «Ювіляри НАПН України», які було представлено на порталі та сторінці ДНПБ у Facebook, а також поширено серед бібліотек мережі.

Окремо зацентруємо увагу на **Програмі спільної діяльності МОН України та НАПН України**. Для її втілення проведено Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек у межах Міжнародного місячника шкільних бібліотек «Вірю в майбутнє твоє, Україно!». Здійснено роботу щодо виконання плану заходів НАПН України із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «*Нова українська школа*». Продовжено формування електронного інформаційного ресурсу «*Бібліотека Нової української школи*» (<https://dnpb.gov.ua/ua/бібліотека-нової-української-школи/>), яка систематично поповнюється актуальною інформацією за такими рубриками: Офіційні документи, Інформаційні матеріали, Медіаресурси, Інтернет-безпека тощо.

Реалізуючи **Програму спільної діяльності НАН України та НАПН України на 2023–2025 рр.**, взяли участь у відповідних науково-практичних заходах ДНПБ і НБУ ім. В. І. Вернадського; підготовлено публікації до е-ВУЕ – портальної версії «Великої української енциклопедії» (3 публікації); сформовано 42 (зокрема тематичних – 25, персональних – 17) віртуальні виставки, які розміщено на вебпорталі ДНПБ, здійснено *бібліометричний аудит педагогічної науки* за результатами наукометричної системи «Бібліометрика української науки» тощо.

Доцільно відзначити *активну співпрацю ДНПБ із закладами дошкільної, загальної середньої, вищої освіти* (Київський університет імені Бориса Грінченка, УДУ ім. М. П. Драгоманова та ін.), установами НАПН України, бібліотеками різного рівня (НБУ ім. В. І. Вернадського та ін.), Педагогічним музеєм України. Співробітничали з установами, які носять ім'я В. О. Сухомлинського (опорний заклад загальної середньої освіти «Павлиський ліцей імені В. О. Сухомлинського», Педагогічно-меморіальний музей В. О. Сухомлинського), громадськими організаціями (Всеукраїнська асоціація Василя Сухомлинського, громадська спілка «Українська асоціація освіти дорослих», Українське товариство Януша Корчака, Українська бібліотечна асоціація), спільно з якими ДНПБ організовує й проводить науково-практичні заходи.

Цьогоріч укладено угоди про співпрацю з Київським національним економічним університетом імені Вадима Гетьмана, ДЗВО «Університет менеджменту освіти», Миколаївським інститутом післядипломної педагогічної

освіти, Волинським інститутом післядипломної педагогічної освіти, ГО «Міжнародна асоціація сучасної освіти, науки та культури» («МАСОНК»), Балтським педагогічним фаховим коледжем, Комунальним комплексним позашкільним навчальним закладом «Київський міський будинок учителя», Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Інститутом професійної освіти НАПН України.

Для висвітлення важливих подій бібліотеки в ЗМІ оприлюднено 19 публікацій, з них: 12 статей у періодичних виданнях «Вісник НАПН України», «Освіта і суспільство», «Бібліотечна планета», «Бібліотека. Бюлетень української бібліотечної асоціації» тощо; 1 інтерв'ю засобам масової інформації (*TCH.ua.*); крім того, актуальну інформацію про діяльність ДНПБ оперативно висвітлено у віртуальному інформаційному просторі, зокрема на *вебпорталі* та в соціальній мережі *Facebook*.

Зважаючи на виклики сьогодення, інтеграцію української освіти до світового та європейського освітньо-наукового простору **міжнародна наукова й науково-інформаційна діяльність** здійснювалася за такими основними напрямками: *організація та проведення 6 та участь у 49 міжнародних науково-практичних заходах*, з яких – 2 конгреси, 5 форумів, симпозіумів, 36 конференцій (закордонних очно – 1), 2 педагогічні читання, 1 круглий стіл, 3 виставки; *членство в міжнародних наукових організаціях* (Британська спілка з історії освіти – Л. Д. Березівська; Всесвітня міжнародна асоціація істориків освіти (ISCHE) – Л. Д. Березівська; Українська асоціація дослідників освіти (UERA), що є структурною частиною Європейської асоціації дослідників освіти (EERA) – Л. Д. Березівська; Міжнародна асоціація сучасної освіти, науки та культури – Л. Д. Березівська; Міжнародна громадська організація «Міжнародна академія безпеки життєдіяльності» – О. Є. Матвійчук; Міжнародна Асоціація шкіл соціальної роботи (International Association of Schools of Social Work, IFSW) – Т. Д. Кочубей; Міжнародна асоціація сучасної освіти, науки та культури (ГО «МАСОНК») – М. Л. Ростока; Міжнародне товариство інженерної педагогіки (International Society for Engineering Pedagogy, IGIP) – М. Л. Ростока; Громадська спілка «Асоціація з розвитку професійної та неперервної освіти» під патронатом Міжнародної громадської організації «Міжнародна академія інженерно-педагогічних наук та професійної освіти» М. Л. Ростока); Європейське товариство вивчення травматичного стресу (European Society of Traumatic Stress Studies, ESTSS) – О. Л. Мерзлякова; Американська Психологічна Асоціація (American Psychological Association, APA) – О. Л. Мерзлякова); *представлення результатів наукових досліджень у 13 закордонних виданнях*, що входять до наукометричних баз даних Web of Science Core Collection та Scopus та ін.; публікація англійською мовою 19 статей, 9 тез і матеріалів конференцій; *налагодження міжнародних зв'язків із вченими з різних європейських країн* (Бельгія, Великобританія, Італія, Латвія, Литва, Норвегія, Польща, Словачія, Словенія, Угорщина, Чехія, Чорногорія та ін.); *налагодження міжнародних зв'язків із спорідненими установами* (Баварською державною бібліотекою в Мюнхені, бібліотеками, що входять до складу Польської академії наук (Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, Polska

Akademia Nauk Biblioteka Gdańska, PAN Biblioteka Kórnicka w Kórniku), Національним педагогічним музеєм та бібліотекою Я. А. Коменського (Прага, Чехія) тощо); *участь у міжнародних конкурсах/грантах*: подано **13** міжнародних грантових заявок, з яких на 7 отримано відмову, 6 індивідуальних грантів за програмою проєкту Європейського Союзу з підтримки психічного здоров'я «Culture Helps / Культура допомагає» – на розгляді; участь у навчальному проєкті «Декомунізація-40» від Центру Айн Ренд в Україні (О. П. Міхно); участь у проєкті програми Еразмус+ з «Розвитку потенціалу вищої освіти» «Нові механізми управління на основі партнерства та стандартизації підготовки викладачів професійної освіти в Україні» (PAGOSTE) № 609536-EPP-1-2019-1-DE-EPPKA2-CBHE-SP (Г. М. Романова, М. Л. Ростока, І. Е. Коваленко, О. Л. Мерзлякова, Т. І. Гodeцька).

Співробітники долучалися до міжнародних ініціатив (акцій, подій), готували виставки, презентації. Наповнено новими ресурсами рубрику «*Пункт європейської інформації*» (<https://dnpb.gov.ua/ua/пункт-європейської-інформації/>) на вебпорталі ДНПБ.

Цьогоріч робота ДНПБ спрямовувалася **на протидію російському агресору**: підготовлено інформаційно-аналітичні матеріали щодо відновлення діяльності освітянських бібліотек на деокупованих територіях до слухань Комітету Верховної ради України з питань освіти, науки та інновацій на тему «Відновлення освіти на деокупованих територіях» (25 травня 2023 р.); згідно з планом заходів НАПН України з реалізації Рекомендацій зазначених слухань (наказ НАПН України від 06.07.2023 р. № 30 о. д.) оприлюднено аналітичний огляд за темою «Зарубіжний досвід відновлення освіти на постконфліктних територіях з урахуванням глобальної цифрової трансформації суспільств» у довідковому бюлетені «Аналітичний вісник в сфері освіти і науки» (вип. 18); актуалізовано тематику масових науково-практичних заходів та віртуальних виставок; висвітлено інформацію про діяльність ДНПБ в умовах воєнного стану на вебпорталах НАПН України та ДНПБ, на офіційній сторінці бібліотеки у соціальній мережі Facebook під хештегом #працюємо_для_перемоги; поширено корисні посилання та достовірну й патріотичну інформацію у соціальних мережах; реалізовано комплекс заходів, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки, безперебійної роботи та наповнення вебпорталу ДНПБ; взято участь у волонтерській і благодійній діяльності.

У 2023 р. реалізовано низку практичних дій для **вдосконалення матеріально-технічної бази**: проведено комплекс заходів щодо захисту фонду від можливого пошкодження через військові дії; загальні огляди будівлі та прибудинкової території для встановлення дефектів і пошкоджень; реалізовано процедуру державних закупівель у системі Prozorro на послуги постачання електричної та теплової енергії; відбулися акції до Всеукраїнського дня довкілля; вжито відповідних заходів із пожежної безпеки та охорони праці (інструктажі з техніки пожежної безпеки та охорони праці з працівниками бібліотеки); виконано роботи з підготовки до осінньо-зимового періоду (утеплення старих віконних рам та утеплення труб на горищі будівлі) та до опалювального сезону (перірка манометрів та вузла обліку, гідравлічне

випробування та промивання системи опалення, ремонт та перевірка вузла обліку спожитої теплової енергії); забезпечено безперебійне функціонування локальної мережі та комп'ютерного парку (ремонт моніторів, системних блоків та заправлення картриджів), перевезення літератури з інших організацій; здійснено щорічну інвентаризацію основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків.

Враховуючи викладене, можна зазначити, що незважаючи на труднощі, спричинені російською агресією, наукова, науково-організаційна, науково-інформаційна й бібліотечна, науково-методична, культурно-освітня, фінансова й господарська діяльність ДНПБ провадилася на належному рівні.

Найвагоміші результати

В умовах війни, завдань повоєнного відновлення та європейської інтеграції країни розпочато виконання 4 прикладних наукових досліджень. Підготовлено та оприлюднено 305 наукових праць, зокрема: наукової продукції – 10; довідкової продукції – 6. Опубліковано 59 статей, які індексуються в наукометричних базах, з них 17 – в Scopus і Web of Science Core Collection. Упровадження результатів завершених наукових досліджень (2020–2022) підтверджено 166 довідками. Продовжено реалізацію шести онлайн-проектів як форми впровадження результатів дослідження. На порталі бібліотеки наповнюються чотири віртуальні читальні зали, розміщуються інформаційно-аналітичні матеріали у рубриці «Освіта і наука в умовах війни» (<http://dnpb.gov.ua/ua/virtualni-chyitalni-zaly/virtualnyy-chyitalnyy-zal-osvityanyina/>). Підготовлено та оприлюднено 7-й випуск *періодичного видання «Науково-педагогічні студії»* (<http://npstudies.dnpb.gov.ua/issue/archive>). Проведено понад 40 науково-практичних, науково-інформаційних та культурно-освітніх онлайн-заходів (https://dnpb.gov.ua/ua/?post_type=events) (12 за Планом роботи НАПН України).

Сформовано та розвинуто галузевий інформаційний ресурс (доступні через вебпортал бази даних та цифровий контент рідкісних видань; електронна бібліотека; ресурс «Бібліотека Нової української школи», сторінка «Українська мова онлайн»); методичний супровід діяльності мережі освітянських бібліотек; надавався доступ до міжнародних інформаційних ресурсів Web of Science, Scopus та ін.; організовано протидію російському агресору.

Водночас деякі питання залишаються нерозв'язаними або недостатньо розв'язаними: низький рівень міжнародної діяльності більшості наукових і бібліотечних працівників, насамперед участі у міжнародних проектах/конкурсах/грантах; погіршення поповнення фонду бібліотеки друкованими виданнями; зниження кількості реальних читачів тощо.

Проведений аналіз результатів діяльності ДНПБ уможливорює визначення **пріоритетних завдань на 2024 р.**, а саме:

наукова, науково-організаційна робота:

- систематичний контроль за виконанням наукових досліджень;
- своєчасна підготовка планових результатів НД, висвітлення проміжних результатів досліджень відповідно до принципів та правил академічної доброчесності;

- інтенсифікування публікаційної активності наукових співробітників у виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах Scopus, WoS;
- оперативне реагування у межах НД на проблеми та кризові явища, спричинені військовою агресією РФ проти України, їх аналіз та інформаційний супровід;
- системне розміщення опублікованих результатів в Електронній бібліотеці НАПН України;
- участь у національних і світових проєктах, грантах, конкурсах;
- висвітлення наукової діяльності ДНПБ на її вебпорталі, на сайті НАПН України, YouTube-каналі, у Facebook, Віснику НАПН України, «Офісі підтримки вченого», освітянській пресі, інших ЗМІ, на сайтах та сторінках у Facebook інших установ;
- організація та проведення запланованих масових заходів;
- розвиток фахового видання ДНПБ «Науково-педагогічні студії»;
- активізація роботи щодо ліцензування освітньої діяльності у сфері післядипломної освіти для осіб з вищою освітою за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» в галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»;
- інтенсифікація роботи з отримання свідоцтв про реєстрацію авторських прав на видання 2022–2023 рр.;
- активізація міжнародного співробітництва ДНПБ відповідно до індикаторів Стратегії інтернаціоналізації НАПН України на 2021–2025 рр.
- укладання договорів про співпрацю із закладами освіти і культури, науковими установами, громадськими організаціями;
- проведення заходів із залучення молодих учених і бібліотекарів до роботи в ДНПБ, забезпечення їхнього професійного зростання, активізація діяльності Ради молодих вчених;

науково-інформаційна й бібліотечна діяльність:

- формування галузевого інформаційного ресурсу в електронній формі, зокрема Науково-педагогічної електронної бібліотеки у контексті відкритої науки;
- інтенсифікація пошуку форм і забезпечення поповнення фонду актуальними друкованими виданнями;
- робота з об'єктом «Документи педагогіко-психологічного та історико-культурного напрямку 19–20 століття (1850–1917 рр.)», створення цифрового контенту рідкісних видань;
- інформаційний супровід НД ДНПБ;
- бібліографічне редагування за різними вітчизняними і закордонними стилями наукових праць співробітників ДНПБ, Президії НАПН України;
- технічне редагування наукових праць співробітників НАПН України, поданих на розгляд до Електронної бібліотеки НАПН України;
- поповнення та вдосконалення баз даних електронного каталогу;
- актуалізація фонду ДНПБ, серед іншого частини документів, перевезених із філії бібліотеки;
- упровадження сучасних інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій;

- заміна програмного забезпечення САБ «ІРБІС64+» на АБІС Коha;
- оперативне та якісне задоволення інформаційних потреб користувачів, зосібна вчених НАПН України, через забезпечення вільного й багатоаспектного доступу до галузевих ресурсів;
- розширення репертуару та поліпшення якості бібліотечно-бібліографічних, культурно-освітніх продуктів та послуг, насамперед в онлайн-режимі;
- забезпечення роботи та наповнення віртуальних читальних залів (Фонду В. О. Сухомлинського, освітянина, кабінету бібліотекознавства, віртуальної кімнати-музею рідкісної книги);
- виявлення й поширення через соціальні мережі та інші засоби комунікації соціально значимої в умовах воєнного часу інформації;

науково-методична робота:

- науково-методичний супровід діяльності бібліотек мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України в умовах воєнного часу;
- проведення заходів, зокрема в онлайн-форматі (семінарів, лекторіїв, тренінгів тощо) для формування професійної компетентності працівників мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України;
- наповнення електронних ресурсів «Бібліотека Нової української школи», «Дистанційна самоосвіта бібліотечних працівників» на вебпорталі ДНПБ;
- участь у підготовці офіційних документів щодо науково-методичного забезпечення освітянських бібліотек (спільно з МОН України);

соціокультурна робота:

- активізація у соціокультурній царині (організація та проведення культурно-освітніх заходів – екскурсій, лекторіїв, презентацій, акцій тощо);
- наповнення сторінки «Українська мова онлайн» на вебпорталі ДНПБ;
- експозиційно-виставкова діяльність в електронній і традиційній формі;
- налагодження контактів з українськими та світовими бібліотеками (обмін науково-інформаційними ресурсами, проведення спільних заходів тощо);

фінансово-господарська діяльність:

- інтенсифікація надання платних послуг задля збільшення надходжень до спеціального фонду ДНПБ;
- організація роботи під час відключення комунікацій (технічне забезпечення, інформування працівників, періодичне дублювання інформації з вебпорталу та серверу на додаткових носіях тощо);
- забезпечення санітарно-гігієнічних норм в умовах воєнного стану;
- поліпшення матеріально-технічної бази (за наявності коштів): сучасна комп'ютерна техніка, гарнітура, відео- та аудіозасоби;
- подальші ремонтні роботи у приміщенні (за наявності коштів) та ін.

Підсумовуючи, зазначимо, що попри складнощі, спричинені війною, ми наполегливо працювали на науково-інформаційному фронті. З вірою у перемогу над російськими загарбниками ми подолаємо всі подальші труднощі.

Сьогодні, під час війни і повоєнного відновлення України, руху в Євросоюз ми усвідомлюємо відповідальність за результативність і продуктивність нашої праці, утвердження позитивного іміджу ДНПБ і в Україні, і у світі.

Все буде Україна!

СЕКЦІЯ 1

ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ (2023–2025)

Реєстраційний номер: 0123U100474

Роки виконання: 2023–2025 рр.

Назва пріоритетного напрямку: Філософія освіти. Методологія, теорія, історія освіти і педагогіки

Проблема дослідження: Концептуалізація і моделювання історико-педагогічного знання (гносеологія і аксіологія). Педагогічна біографіка та біографістика

Науковий керівник: Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ: НАЙІСТОТНІШІ РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРШОГО ЕТАПУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Найістотніші наукові результати, досягнуті в процесі дослідження:

вперше розроблено Програму комплексного міждисциплінарного наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України», яка має *чотири* підтеми [Підтема 1. «Українська педагогічна біографіка як складник національної пам'яті (середина XIX – початок XXI ст.)»; Підтема 2. Епістолярна спадщина видатного українського педагога Василя Сухомлинського як складник педагогічної біографіки); Підтема 3. Педагогічна біобібліографія крізь призму рідкісних видань з фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; Підтема 4. Електронні ресурси біографічної інформації] задля виокремлення й актуалізації наукового потенціалу історико-педагогічних досліджень з біографіки як складників аксіології освіти, сучасного розвитку гуманістичної освітньої парадигми; *сформовано* (дібрано, класифіковано, систематизовано) і *схарактеризовано* історіографічну та джерельну базу дослідження;

обґрунтовано, що в українській і світовій історіографії немає енциклопедичного біографічного словника, де цілісно представлено колективний біографічний портрет педагогів України. Незважаючи на досить велику кількість історико-освітніх розвідок про вітчизняних педагогів різних історичних епох, у сучасному педагогічному дискурсі системно не представлено педагогічне біографічне знання;

частково систематизовано та класифіковано дібрані джерела відповідно до розроблених критеріїв: основні праці педагога (монографії, посібники, підручники, статті українською мовою – загалом не більше 5); україномовні праці про нього за останні 10 років (друковані та електронні ресурси – загалом не більше 5) українською мовою, здійснено їх джерелознавчий аналіз крізь призму педагогічної біографіки;

визначено критерії упорядкування енциклопедичного словника (біографічний, географічний, галузевий, хронологічний, національний, біобібліографічний) і *критерії написання* біографічних довідок у сучасних наративах російсько-української війни, терору та геноциду українського народу (національний, демократичний, деколонізація, чи деімперіалізація; біографічний, хронологічний, аксіологічний; дерусифікація біоісторіографії);

підготовлено на основі розроблених критеріїв **115** біографічних довідок до енциклопедичного словника; *аргументовано*, що вони відображають здобутки вітчизняної педагогічної науки та освіти, консолідують біографічну та бібліографічну інформацію про українських педагогів і розкривають у такий спосіб процес боротьби між демократичними і тоталітарними ідеями;

з'ясовано, що педагогічна біографіка є носієм національно-патріотичної свідомості. Ідеї видатних освітян (В. Дурдуківський, Г. Іваниця, О. Музиченко, І. Огієнко, С. Русова, П. Холодний, Я. Чепіга, С. Черкасенко та ін.), які в умовах антиукраїнської політики російської та радянської імперій відстоювали розвиток національної освіти, посприяли формуванню національно-патріотичної свідомості українського суспільства та заклали підвалини нинішніх реформаторських процесів, розбудови Нової української школи;

доведено, що онлайн-проекти в соціальних мережах, присвячені українським і закордонним педагогам та освітянам, є ефективною формою поширення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі, сприяють відновленню і збереженню національної пам'яті, консолідації українського суспільства; головною метою онлайн-проектів є персоніфіковане ознайомлення суспільства з історією української та світової освіти, тобто крізь призму гуманістичних ідей українських і закордонних педагогів минулого;

визначено критерії упорядкування епістолярію Василя Сухомлинського крізь призму морально-етичних проблем, що виникли через російсько-українську війну (достовірність, відсутність вигадки, авторська інтерпретація описуваної дійсності, суб'єктивність викладу, хронологічний підхід);

частково упорядковано опрацьовані листи В. О. Сухомлинського до українських і закордонних адресатів (понад 100);

частково дібрано, класифіковано та систематизовано джерела і виявлено праці М. Монтессорі та дослідження, присвячені її творчому доробку, у т.ч. з фонду рідкісних видань ДНПБ; *встановлено*, що у дібраному джерельному масиві кількісно переважають статті у періодичних виданнях, датованих початком ХХ – ХХІ ст., відсутність повних перекладів праць педагогині, наявність перекладених уривків українською мовою переважно у хрестоматіях, навчальних і періодичних виданнях;

здійснено джерелознавчий аналіз виявленого масиву документів (біографічні розвідки про М. Монтессорі, праці педагогині, дослідження її освітніх ідей і творчої спадщини, упровадження педагогічної концепції, методики навчання та виховання дітей в системі освіти України та різних країн світу) крізь призму педагогічної біографіки;

визначено критерії упорядкування біобібліографічної інформації про Марію Монтессорі (змістовий, видовий, типологічний, хронологічний, географічний, мовний); відповідно до розроблених критеріїв упорядковано частину біобібліографічної інформації про життя та творчий доробок М. Монтессорі (365 бібліографічних записів);

відповідно до структури (біографія, бібліографія, повнотекстові праці, фотогалерея) створено нові сторінки (9) електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу»: Боберський Іван Миколайович <http://tinyurl.com/yrs3jvc3>, Бугайов Олександр Іванович <https://tinyurl.com/3wpzemuz>, Гончаренко Семен Устимович <https://tinyurl.com/4t537j3y>, Зязюн Іван Андрійович <https://tinyurl.com/y6hmjcrx>, Клапаред Едуард <https://tinyurl.com/45bymccv>, Мазуркевич Олександр Романович <https://tinyurl.com/2p97v5sy>, Огоновський Омелян Михайлович <http://tinyurl.com/3najcrb6>, Терлецький Омелян Антонович <https://tinyurl.com/5bz6ak3j>, Ющишин Іван Михайлович <https://tinyurl.com/u2nzrm8w>; оновлено сторінки (12) електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу»: Бунге Микола Християнович <http://tinyurl.com/4zrnyy9w>, Грінченко Борис Дмитрович <http://tinyurl.com/3jv9ckxw>, Грінченко Марія Миколаївна <https://tinyurl.com/2p99bwvb>, Духнович Олександр Васильович <https://tinyurl.com/3czw86mj>, Корчак Януш <https://tinyurl.com/736d2efb>, Макаренко Антон Семенович <https://tinyurl.com/4jncxsew>, Стешенко Іван Матвійович <https://tinyurl.com/58ufhbx9>, Сухомлинський Василь Олександрович <http://tinyurl.com/5n95rvxx>, Тесленко Іван Федорович <http://tinyurl.com/2p93k8z>, Ушинський Костянтин Дмитрович <https://tinyurl.com/52fz7zuh>, Чамата Павло Романович <http://tinyurl.com/kukxrf7>, Ярмаченко Микола Дмитрович <http://tinyurl.com/3wx2cb9m>;

уточнено інформацію про ключові поняття досліджуваних підтем (педагогічна біографіка, біографістика; педагогічне джерелознавство; інформаційний освітньо-науковий простір; деколонізація, деімперіалізація гуманітарного простору; біографічні енциклопедичні словники; біоісторіографія; епістолярії, листи, листування, кореспонденти, публіцистика; родинний архів; цифрова біографіка, цифрові біографічні ресурси; онлайн-проекти; відкрита наука);

набули подальшого розвитку: теоретико-методологічні підходи здійснення біографічних досліджень як невіддільної частини історико-освітніх студій; цілісне та систематизоване представлення здобутків вітчизняної і світової педагогічної науки й освіти завдяки консолідації біографічної інформації про відомих і маловідомих персоналій на сторінках енциклопедичного біографічного словника, науково-популярного видання,

біобібліографічного показника, електронного ресурсу; виявлення і представлення біографічної інформації про відомих і маловідомих кореспондентів В. Сухомлинського; актуалізація педагогічного біографічного знання в освітньому процесі, інтелектуальному і духовному житті українського суспільства;

продовжено наповнення віртуального читального залу Фонду Василя Сухомлинського з метою цілісного представлення розвитку сухомлиністики в освітньо-науковому просторі України та світу (<https://dnpb.gov.ua/ua/virtualni-chyitalni-zaly/virtualnyy-chyitalnyy-zal-fondu-v-o-sukhomlynskoho/>).

За результатами 2023 року **опубліковано 103 наукових праці** (електронні ресурси – 1¹; збірники матеріалів наукових заходів – 3²; бібліографічний показник – 1³; енциклопедичне видання – 1⁴; статті – 24 (із них: 4⁵ – у зарубіжних виданнях, що індексуються в міжнародній наукометричній базі даних Scopus; 1 – у зарубіжному виданні, що індексується в наукометричних базах даних Scopus та WoS⁶, 1⁷ – в українському науковому фаховому виданні категорії «А», що індексується в міжнародній наукометричній базі даних WoS; 17 – у наукових фахових виданнях категорії «Б»), тези та матеріали конференцій – 64); ЗМІ – 8; *створено* нові (9) й *оновлено* наявні (12) сторінок електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу»¹.

Упровадження проміжних результатів НД здійснювалося під час виступів на **45 всеукраїнських і міжнародних науково-практичних заходах**: *всеукраїнських*: конференціях (8), біографічних читаннях (1), наукових семінарах (4), круглих столах (5); *міжнародних*: форумах (2), педагогічних читаннях (1); конференціях (15), зокрема зарубіжних (10); та інших заходах (9); реалізації **п'яти** онлайн-проектів для наукових, науково-педагогічних, бібліотечних працівників, здобувачів освіти: «Ми стоїмо на плечах наших попередників: Видатні педагоги-ювіляри»⁸, «Педагоги України: пам'ятаємо, шануємо»⁹, «Sukhomlinsky News»¹⁰, Моя маленька Батьківщина» (за казками та оповідання Сухомлинського)¹¹; «В. Сухомлинський: офіційне листування (епістолярний екскурс)»¹²; наповнення профілю відділу педагогічного джерелознавства та біографістики в Google Scholar (h-індекс – 37)¹³; Ютуб-каналу ДНПБ¹⁴; у статтях у ЗМІ¹ (8).

¹ <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/>

² <https://lib.iitta.gov.ua/735849/>, <https://lib.iitta.gov.ua/738201/>, <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=35062>, <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=37360>

³ <https://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=34711>, <https://lib.iitta.gov.ua/735193/>

⁴ https://vue.gov.ua/Барнард_Генрі, https://vue.gov.ua/Батлер_Ніколас_Мюррей, https://vue.gov.ua/Беренштам_Вільям_Людвігович

⁵ <https://doi.org/10.1080/0046760X.2022.2126532>, <https://doi.org/10.15240/tul/006/2023-2-00X>, <http://www.hecl.it/>

⁶ <https://doi.org/10.1063/5.0172779>

⁷ <https://doi.org/10.33407/.v97i5>

⁸ <https://tinyurl.com/yt9bhh44>

⁹ <https://tinyurl.com/5n9x9csb>

¹⁰ <https://tinyurl.com/ycynd8j6>

¹¹ <https://tinyurl.com/4vbpkfn5>

¹² <https://tinyurl.com/2p8kjfu3>

¹³ <https://scholar.google.com.ua/citations?user=eA9i0W0AAAAJ&hl=ru>

¹⁴ <https://www.youtube.com/channel/UCUE2sI34ENt77C9AJDe69fA>

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА ПРО ПЕДАГОГА ЧИ ОСВІТНЬОГО ДІЯЧА В ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОМУ СЛОВНИКУ: ПІДХОДИ І КРИТЕРІЇ

Л. Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, директор, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Нині в умовах російсько-української війни актуалізувалася проблема написання біографічних довідок в контексті деколонізації, чи деімперіалізації українського гуманітарного простору. У Законі «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» (2023) засуджено всі форми колоніалізму, російську імперську політику, розтлумачено ключові поняття: «пропаганда російської імперської політики», «російська імперська політика (російська колоніальна політика)», «русифікація», «символіка російської імперської політики», «поневолені народи рф», «українофобія» та ін. [4]. Ми відчуваємо високу відповідальність перед нашими попередниками, на плечах яких розвивається сучасна освіта, так і перед майбутніми поколіннями, яким відбудовувати і розбудовувати Незалежну Україну. На основі визначених критеріїв (біографічний, географічний, галузевий, хронологічний, національний, біобібліографічний) складено перелік педагогів (наукові, науково-педагогічні, педагогічні працівники) та освітніх діячів (працівники органів управління освітою) України другої половини ХІХ – початку ХХІ ст. (понад 300 персоналій) для представлення інформації в енциклопедичному біографічному словнику [1]. Доведено, що таке галузеве видання у межах виконання НД «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025, керівник – Л. Березівська) крізь призму сучасних викликів і нових завдань буде вперше створено задля отримання системного педагогічного біографічного знання. Під час біографічного дослідження список персоналій уточнюватиметься. Наприклад, може бути вилучена котрась персоналія за браком інформації про неї або через історіографічне очищення у процесі осмислення діяльності та творчого доробку крізь призму деколонізації. Водночас у процесі історико-джерелознавчих студій задля створення цілісної біографічної картини персоналії можуть і додаватися.

Джерелознавчий аналіз свідчить, що наукові біографії більшості педагогів написано у різні історичні часи і представлено у низці видань (монографії, дисертації, періодичні та довідкові видання тощо). Основними критеріями написання біографічної довідки є *біографічний і хронологічний* – висвітлення основних етапів життя педагога чи освітнього діяча, а саме його теоретичної і практичної діяльності. Ця інформація переважно є усталеною і незалежною від ідеологічних нашарувань.

¹ <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5143>, <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5131>, [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(10\).2023.282351](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(10).2023.282351), <http://dnrb.gov.ua/ua/?events=34742>, <https://cutt.ly/T7aWvDT>, <https://naps.gov.ua/ua/press/ois/3176/>, <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5105>

Актуалізувався *національний* критерій – це розкриття внеску педагога чи освітнього діяча у розвиток освіти і педагогіки України крізь призму наукової чи практичної діяльності. Протягом багатьох століть русифікація українського народу здійснювалася через освіту, яка була складником російської імперської політики і спрямовувалася «на нав'язування використання російської мови, пропагування російської культури як вищих порівняно з іншими національними мовами та культурами, витіснення з ужитку української мови, звуження українського культурного та інформаційного простору» [4]. Відповідно серед відомих педагогів і освітніх діячів імперської і радянської епох є чимало тих, хто написав праці тільки російською, або і українською, і російською. Ці праці потребують нового прочитання.

Найскладнішим є осмислення насиченої комуністичними атрибутами творчої спадщини радянських педагогів, котрі волею долі змушені були забезпечувати гуманітарну царину тоталітарного устрою. Освіта у комуністичну добу ґрунтувалася на марксистському тлумаченні (діалектичний матеріалізм та історичний матеріалізм), була інструментом інституційної ідеологізації. Проте незалежно від ідеологічного тиску в освітній практиці з'являлися нові ефективні форми, методи навчання і виховання. На теоретичному рівні їх розробляли українські радянські освітяни.

Не виникає питань щодо написання біографічних довідок українських педагогів, які попри імперську державну політику відстоювали розвиток освіти України на національних засадах (рідна мова, історія, література, географія тощо). Дехто з них не зрадив своїх ідей і вимушено емігрував (С. Русова, В. Прокопович та ін.), інші повірили радянській владі і стали жертвами тоталітарної системи (Г. Іваниця, О. Музиченко, Я. Чепіга та ін.) [2]. Після проголошення незалежності України їхні імена реабілітовано, а наукові біографії представлено в освітньо-науковому просторі.

З огляду на це писати довідки варто за такими *підходами*: *об'єктивність і актуальність*. Підтримуємо думку історика Ю. Горбаня: «Головним критерієм, на наш погляд, має бути об'єктивний підхід до історичного персонажа з погляду того, який слід він залишив в українській історії, що зробив для розвитку суспільства по висхідній – у загальноісторичному, громадсько-політичному, економічному, культурному, науковому поступі» [3, с. 199].

З метою уніфікування викладу біографічної інформації *енциклопедична довідка* матиме *основні складники*: прізвище, ім'я, по батькові / друге ім'я (транслітерація); дата і місце народження та смерті / поховання; основна спеціальність; почесні звання (найважливіші); науковий ступінь або вчене звання (із зазначенням року присвоєння); профільна освіта; основні етапи педагогічної, науково-педагогічної, наукової діяльності (провідні посади у наукових установах та закладах освіти України); внесок у розвиток освіти та педагогіки України (основні наукові праці, розробка теоретичних проблем та їх практичне застосування в освітній практиці, творець нової школи або напрямку); членство і керівна робота в академіях, найбільших наукових товариствах; участь у найважливіших вітчизняних і міжнародних наукових конгресах; найвищі нагороди та премії, зокрема міжнародні (із зазначенням року

присудження); бібліографія (основні праці вченого (монографії, посібники, підручники, статті – загалом не більше п'яти); праці про нього за останні 10 років (друковані та електронні ресурси – загалом не більше п'яти); портрет (посилання на джерело). Для створення довідки використовуємо переважно найновіші актуальні біографічні джерела (п'ять років за наявності), подаємо перевірену (достовірну) інформацію у лаконічній формі (до чотирьох тисяч знаків). Безперечно біографічні довідки в енциклопедичному словнику будуть різні за обсягом відповідно до ступеня розроблення наукової біографії.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Енциклопедичний біографічний словник як форма представлення колективного портрета педагогів України (друга половина XIX – початок ХХІ ст.): критерії та підходи. *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2023. Вип. 2 : Людина науки у вітчизняній біографії : матеріали XIX Біогр. читань, присвяч. пам'яті засн. і першого дир. Ін-ту біогр. дослідж. НБУВ д-ра іст. наук, проф. В. С. Чишка (1951–2003) (Київ, 7 черв. 2023 р.). С. 158–162. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737020/> (дата звернення: 16.10.2023).
2. Березівська Л. Д. Штрихи до біографічних портретів українських педагогів першої третини ХХ ст. *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2022. Вип. 1 : Сучасні моделі біографічних реконструкцій : матеріали XVIII Біогр. читань, присвяч. пам'яті засн. і першого дир. Ін-ту біогр. дослідж. НБУВ д-ра іст. наук, проф. В. С. Чишка (1951–2003) (Київ, 9 черв. 2022 р.). С. 133–136. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004350> (дата звернення: 16.10.2023).
3. Горбань Ю. А. Концептуальні засади дослідження вітчизняної біографістики. *Сторінки історії* : зб. наук. пр. / Нац. техн. ун-т України «Київський політехнічний інститут», Каф. історії, Асоц. істориків вищ. шк. України. Київ, 2011. Вип. 32. С. 194–202. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/2322> (дата звернення: 16.10.2023).
4. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії : Закон України від 21 берез. 2023 р. № 3005-IX. *Законодавство України* : база даних / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (дата звернення: 16.10.2023).

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІСТИКИ В УКРАЇНІ

Т. Д. Кочубей, доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

У сучасних умовах в українському суспільстві розвиваються і поширюються дослідження з проблем педагогічної біографістики. Свідченням цього є наукові праці таких учених як Л. Д. Березівська (цифрові біографічні ресурси і онлайн-проекти), В. І. Попик (вітчизняна біографіка в контексті історичних і культурних реалій Центрально-Східної Європи), Л. І. Буряк (біографічний роман у фокусі індустрії коміксів: pro et contra), О. В. Плющик (колективна пам'ять: біографії героїв російсько-української війни у вуличному просторі), Т. А. Гришина (біобібліографічні дослідження персоналій польських письменників в Україні (2010–2021 рр.)), С. В. Блиндарук (Василь Стус: довідково-біографічні джерела у фондах Національної бібліотеки України імені

В. І. Вернадського), дисертаційне дослідження І. І. Розман «Розвиток педагогічної біографістики в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття» та інші.

У контексті порушеної проблеми хочемо привернути увагу до монографії «Українська педагогічна біографістика (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» [3] та дисертаційного дослідження [2] І. І. Розман. Досить вагомим для дослідження педагогічної біографістики є представлений у монографії четвертий розділ «Біографістика в контексті наукового дискурсу сучасної історико-педагогічної науки (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.)», в якому авторка зацентрувала на таких питання розвитку педагогічної біографістики в Україні як:

- біографістика в контексті наукового дискурсу сучасної історико-педагогічної науки (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.);
- проблема персоніфікації історії розвитку освіти і педагогічної думки в Україні;
- фахові педагоги як об'єкт української історико-педагогічної науки;
- структурно-типологічний аналіз досліджень про представників різних галузей знань як педагогічних персоналій;
- персоніфікований напрям педагогічної компаративістики [3].

У ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського здійснюється НД «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025, керівник – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України Л. Д. Березівська). У межах дослідження наповнюється унікальний електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» (<https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/>) як форма поширення педагогічного біографічного знання в освітньо-науковому просторі. Нині він містить біографічну та біобібліографічну інформацію про понад 80 українських і закордонних педагогів [1; 4].

Заслуговує на увагу збірник матеріалів VIII Всеукраїнської конференції з історії освіти з міжнародною участю «Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання» (гол. ред. колегії Л. Д. Березівська, 2023) [1].

Тобто розвиток педагогічної біографістики в Україні – малодосліджена, але актуальна тема, популярність якої зростає, особливо, коли йдеться про вивчення творчості славетних діячів педагогіки. Усе це свідчить про безперечне як теоретичне, так і практичне значення педагогічної біографістики.

Список використаних джерел

1. Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. участю, 16 трав. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Від. пед. джерелознавства та біографістики ; редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Міхно О. П., Антоненко Н. Б., Тарнавська С. В., Серeda X. В. Вінниця : Твори, 2023. 154 с. URL: <http://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=35062> (дата звернення: 12.10.2023).

2. Розман І. І. Розвиток педагогічної біографістики в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Мукачів. держ. ун-т, Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. Мукачево ; Тернопіль, 2021. 614 с.

3. Розман І. І. Українська педагогічна біографістика (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія / Мукачів. держ. ун-т. Ужгород : РІК-У, 2020. 616 с.

4. Berezivska L. D., Pinchuk O. P., Hopta S. M., Demyda Y. F., Sereda K. V. Creation of information and bibliographic resource «Outstanding educators of Ukraine and the world» and its influence on the development of digital humanities. *Інформ. технології і засоби навчання*. 2022. Т. 87, № 1. С. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4825>.

ДОВІДКОВО-ДОПОМІЖНИЙ АПАРАТ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)»

*О. П. Міхно, доктор педагогічних наук, директор
Педагогічного музею України, провідний науковий
співробітник відділу педагогічного джерелознавства та
біографістики*

У межах виконання наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025) (науковий керівник – Л. Д. Березівська) триває робота наукових співробітників відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського над енциклопедичним біографічним словником «Педагоги України (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.)». Результати поточної діяльності науковці систематично висвітлюють у публікаціях, тематика яких стосується як загальних питань української педагогічної біографіки, так і життєписів педагогічних персоналій, які стануть основою енциклопедичного словника [1–7, 9–17]. Видання також міститиме довідково-допоміжний апарат.

Нагадаємо, що апарат книги – це додаткові тексти, які долучаємо до видання з метою створення зручних умов для користування нею (довідково-допоміжний апарат) та для кращого розуміння змісту (науково-довідковий апарат) [8]. До довідково-допоміжного апарату належать: анотація, додатки, покажчики, зміст. Розглянемо детальніше покажчики та додатки, які можуть увійти в структуру майбутнього словника, стисло аргументуючи їхню доцільність.

Іменний покажчик: наводяться імена персоналій, чиї біографічні довідки вміщено у словнику. Такий покажчик частково збігатиметься зі змістом, однак у ньому буде зазначено не лише ті сторінки, де розміщено біографічну довідку про педагога, а й ті, де його ім'я згадано в іншій довідці. Це продемонструє творчі зв'язки між педагогами, їхню співпрацю, наступність і спадкоємність у розвитку українського шкільництва й педагогічної науки. Також у цьому покажчику можуть бути й імена авторів словника та авторів праць про педагогів з бібліографії в біографічній довідці із зазначенням відповідних сторінок.

Показчик навчальних закладів, наукових установ та інших організацій міститиме широку палітру назв середніх та вищих навчальних закладів, органів управління освітою, музеїв, бібліотек тощо, у яких навчалися чи працювали, товариств, членами яких були педагоги, й у такий спосіб наочно доводитиме, що педагогіка і її представники – вагомий чинник поступу освіти як запоруки розвитку суспільства, невід’ємний складник української культури.

У *показчику «Сфера діяльності персоналій»* імена педагогів будуть згруповані за рубриками (назви орієнтовні): «Дошкілля» «Початкова освіта» «Середня освіта», «Вища освіта», «Освіта дорослих», «Спеціальна освіта», «Історія», «Математика», «Мовознавство», «Краєзнавство», «Соціальна робота», «Дитячі письменники», «Митці», «Міністри освіти», «Видавці» та ін. Показчик продемонструє, що в словнику представлено біографії педагогів, які працювали на всіх рівнях освіти і в різних її сферах, а також у різноманітних галузях гуманітарного знання. Багато з представлених у словнику персоналій поєднували педагогічну роботу з іншими напрямками освітньої діяльності, тому одна й та ж персоналія може бути у різних рубриках. Цей аспект вважаємо особливо важливим, оскільки педагоги України брали активну участь у державотворчих процесах 1917–1921 років та в період відновлення незалежності України після 1991 р., провадили, окрім суто педагогічної, наукову, літературну, журналістську, видавничу, громадську і політичну діяльність. Водночас насамперед вони були педагогами, і саме це є підґрунтям для інших напрямів діяльності, в яких вони виявляли себе виразниками ідей і прагнень освітянської спільноти.

Показчик «Місця народження персоналій» формуватиметься відповідно до сучасного адміністративно-територіального поділу України у форматі: область, населений пункт і район, ім’я педагога, сторінка. Наприклад:

Донецька область, с. Їжівка Краматорського району, Тихий Олекса (Олексій) Іванович, с. ...

Запорізька область, с. Гамівка Мелітопольського району, Бандура Олександра Михайлівна, с. ...

Наявність у словнику такого показчика вважаємо важливим у контексті майбутньої культурної реінтеграції, зокрема деколонізації та дерусифікації, тимчасового окупованих росією територій, адже він зокрема неспростовно доводитиме цілісність і неперервність процесу розвитку освіти на території України в межах міжнародно визнаних кордонів (до речі, це стосується й *показчика навчальних закладів, наукових установ та інших організацій*). На нашу думку, інформацію про місця народження персоналій може бути подано й у формі додатка, а не показчика, тобто без зазначення сторінок, оскільки біографічну довідку про педагога легко знайти за таким елементом довідково-допоміжного апарату, як зміст.

Інформацію у *показчику «Хронологія років народження персоналій»* може бути подано в такому форматі: рік народження, на наступному рядку – дата народження й ім’я педагога, сторінка:

1881

25 травня – Бабенко Олександр Калістратович, с. ...

1898

7 лютого – Боришполець Григорій Михайлович, с. ...

Такий покажчик допоможе надалі активно використовувати й популяризувати словник у віртуальному просторі, скажімо, у онлайн-проектах на різних вебресурсах, передусім у соціальних мережах (наприклад, «Біографія дня»). Оскільки заплановано й англomовну версію словника, то стане можливою така потрібна й актуальна популяризація української педагогічної біографіки серед англomовних користувачів Інтернету у форматі онлайн-проекту «Bio of the Day».

Покажчик «Педагогині» міститиме перелік імен освітянок і продемонструє гендерний розподіл біографічних статей, акцентує на важливій ролі жінок у розвитку української освіти і педагогічної науки.

Додаток «Репресовані педагоги» міститиме перелік імен тих освітян, які були фізично знищені комуністичним режимом, та тих, кому вдалося вижити, але репресії вплинули на їхню діяльність і педагогічний доробок. У цьому додатку після імені педагога, на нашу думку, варто подавати дату, місце смерті й поховання або ж зазначати, що місце поховання невідоме. Наприклад:

Бадан-Яворенко Олександр Іванович, розстріляний 03.11.1937, ур. Сандармох біля Медвежегорська, Карелія, РФ.

Волошин Августин Іванович, помер 19.07.1945 у Москві після численних допитів, фізичних і моральних тортур у Лефортовській та Бутирській тюрмах; місце поховання невідоме.

Гермайзе Осип Юрійович, помер 22.09.1958 на засланні в РФ; місце поховання невідоме.

У додатку «Освітняни-емігранти» буде вміщено імена педагогів, які через політику російського імперського та радянського тоталітарного режимів, рятуючи власне життя, змушені були емігрувати до інших країн, але й там продовжували педагогічну діяльність. Поряд з іменем – рік і країна еміграції:

Алискевич Андрій Антонович, 1939, Чехія.

Вировий Євген Семенович, 1919, Чехія.

Оришкевич Петро Семенович, 1944, Чехія, Німеччина, 1949, США.

Вважаємо, енциклопедичний біографічний словник «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)», збагачений зазначеними вище покажчиками/додатками сприятиме виконанню одного із провідних завдань наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025), а саме – подання біографічної інформації про педагогів України у сучасних наративах російсько-української війни, терору та геноциду українського народу. Крім того, запропоновані покажчики/додатки, на нашу думку, є прикладом застосування деколоніального підходу (і його складників – декомунізації, дерусифікації, дерадянизації) в українській педагогічній біографіці, що слугуватиме її активному залученню до деколонізаційного дискурсу.

Збагатить довідково-допоміжний апарат і додаток «Автори біографічних статей» (або «Автори словника»), який міститиме фото та біографічні довідки про авторів словника. На наш погляд, ці довідки за структурою мають бути аналогічними до розміщених в основній частині словника, але значно коротшими (до 1 тис. знаків).

Пропонований перелік показчиків/додатків, принципи їх формування не є остаточними і вичерпними, оскільки робота над словником триває. Відтак перспективами подальшого наукового пошуку є удосконалення (доповнення, скорочення, коригування) довідково-допоміжного апарату словника.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та ін. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730864/> (дата звернення: 16.10.2023).
2. Березівська Л. Д. Штрихи до біографічних портретів українських педагогів першої третини XX ст. *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2022. Вип. 1. С. 133–136. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732125> (дата звернення: 16.10.2023).
3. Березівська Л. Д. Костянтин Дмитрович Ушинський (1823/1824–1870/1871) в українській гуманітаристиці: вшанування, дискурс і нове прочитання. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: до 200-річчя від дня народження Костянтина Ушинського (1823–1871)* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф., 3 берез. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки, Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2023. С. 26–29. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-585-2023-238>.
4. Березівська Л. Д. Педагогічна біографіка України як носій національно-патріотичної свідомості: діалог поколінь. *Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання* : зб. тез методол. семінару, 6 квіт. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки. Івано-Франківськ, 2023. С. 26–28. URL: <https://ipv.org.ua/2023/publication-of-abstracts/> (дата звернення: 16.10.2023).
5. Березівська Л. Д. Педагогічна біографіка як складник національної пам'яті: нові виклики і завдання. *Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання* : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. участю, 16 трав. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця, 2023. С. 11–14. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/735919/> (дата звернення: 16.10.2023).
6. Березівська Л. Д. Енциклопедичний біографічний словник як форма представлення колективного портрета педагогів України (друга половина XIX – початок XXI ст.): критерії та підходи. *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2023. Вип. 2. С. 158–162. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737020/> (дата звернення: 16.10.2023).
7. Березівська Л. Микола Ярмаченко (1928–2010) в інформаційних освітніх ресурсах: історико-джерелознавчий аспект. *Сучасні проблеми підготовки та професійного удосконалення працівників сфери освіти* : зб. матеріалів VIII Міжнар. наук.-практ. конф. пам'яті акад. Миколи Ярмаченка / Нац. ун-т «Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т педагогіки НАПН України, Ін-т спец. педагогіки ім. Миколи Ярмаченка НАПН України та ін. Чернігів, 2023. С. 4–5. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/736559/> (дата звернення: 16.10.2023).
8. Ковальчук Г. І. Апарат книги. *Енциклопедія сучасної України* : онлайн-версія / НАН України, НТШ ; редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ, 2001. URL: <https://esu.com.ua/article-43089> (дата звернення: 16.10.2023).
9. Міхно О. Педагогічний календар. Січень – лютий 2023. Постаті Г. М. Боришпольця (1898–1954) та ін. *Освіта і сусп-во*. 2023. Січ. – лют. (№ 1/2). С. 21–23. URL: <https://cutt.ly/T7aWvDT> (дата звернення: 16.10.2023).

10. Міхно О. П. Українські видання творів Костянтина Ушинського у фондах Педагогічного музею України та Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. *Історія та філософія освіти в незалежній Україні: до 200-річчя від дня народження Костянтина Ушинського (1823–1871)* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф., 3 берез. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки, Ін-т педагогіки НАПН України. Київ, 2023. С. 70–73. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-966-644-585-2023-238>.

11. Міхно О. П. Беренштам, Вільям Людвігович. *Велика українська енциклопедія* : онлайн-версія. Київ, 2015–2023. Оприлюднено: 16.05.2023. URL: https://vue.gov.ua/Беренштам,_Вільям_Людвігович (дата звернення: 11.10.2023).

12. Міхно О. П. Персоналії зарубіжних освітян у сучасній українській педагогічній біографістиці. *Україна на шляху відновлення: завдання науки і освіти в європеїзації держави* : матеріали Всеукр. міжгалузевої наук.-практ. онлайн-конф. в межах Міжнар. вист. «Сучасні заклади освіти», 17–19 трав. 2023 р., Київ / НАН України, НАПН України, Ін-т історії України та ін. Київ, 2023. С. 104–110. URL: <https://cutt.ly/Pweh9RU7> (дата звернення: 16.10.2023).

13. Міхно О. Педагогічний календар. Квітень – травень 2023. Постаті О. М. Шулежко (1903–1994), К. М. Зіньківського (1873–1959) та ін. *Освіта і сусп.-во.* 2023. Квіт. – трав. (№ 4/5). С. 24–26. URL: <https://cutt.ly/3weYUCP2> (дата звернення: 16.10.2023).

14. Міхно О. П. Зарубіжні біографічні словники педагогів як предмет джерелознавчої евристики. *Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання* : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. участю, 16 трав. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця, 2023. С. 31–34. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735849/> (дата звернення: 16.10.2023).

15. Міхно О. П. Структурно-змістові особливості зарубіжних біографічних словників педагогів. *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2023. Вип. 2. С. 162–166. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737014/> (дата звернення: 16.10.2023).

16. Mikhno O. The Images of the Ukrainian Teachers of the Early 20th Century (after materials of obituaries in pedagogical journals). *History of Education and Children's Literature*. 2023. Vol. 18, no. 1. P. 79–94. URL: <http://digital.casalini.it/10.48219/1169> (дата звернення: 16.10.2023).

17. Mikhno O. Foreign biographical dictionaries of educators: creation concepts and content features. *Інноватика у вихованні* : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. Рівне, 2023. Вип. 17. С. 68–78. DOI: <https://doi.org/10.35619/iuu.v1i17.522>.

ПОСТАТЬ ВОЛОДИМИРА ДУРДУКІВСЬКОГО: ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ПИТАННЯ

*О. В. Сухомлинська, доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник
сектору сухомлиністики відділу педагогічного
джерелознавства та біографістики*

Інтерес до імені Володимира Дурдуківського (1874–1938) – педагога, директора Першої української гімназії імені Т. Г. Шевченка (Першої зразкової трудової семирічної школи імені Т. Г. Шевченка), громадського діяча, мовознавця виник у сучасному науково-літературному та освітньому середовищі після становлення Незалежності. У радянські часи його ім'я було синонімом крайніх форм «буржуазного націоналізму» й «фашизму».

Затаврований як «ворог народу», у 1929 р. він був заарештований по справі «Спілки визволення України», відпущений, знову заарештований і страчений у 1938 р. Поховання Дурдуківського розташоване на спецділянці НКВС у Національному історико-меморіальному заповіднику «Биківнянські могили».

Нині бібліографія публікацій про життя і діяльність педагога налічує більше 40 найменувань і має відчутну тенденцію до продовження [1]. Історіографію публікацій про педагога доцільно розподілити за напрямками розглядуваних тем і проблем, дотримуючись в кожному хронологічного підходу.

Окреме місце у цій історіографії посідають журнальні публікації колег Дурдуківського 1920-х років з нагоди 25-річного ювілею його педагогічної діяльності, коли його ім'я ще не фігурувало в справах НКВС [2]. До цього ж періоду належать критичні матеріали початку 1930-х років (А. Приходько, П. Тараненко, С. Чавдаров), де педагогічні погляди Володимира Федоровича тавруються як «шкідництво на педагогічному фронті».

Після 1991 р. досліджувати постать і творчість Дурдуківського першим почав український історик Віктор Даниленко [2]. Із 1997 р. й до сьогодні він продовжує цікавитися цією темою (8 публікацій у різних виданнях). І не лише він: до вивчення цієї постаті долучаються й інші історики, і серед них А. Кравченко, Ю. Хорунжий, Н. Шумило, О. Путро, В. Марочко, С. Даниленко. Історики-науковці продовжують цікавитися цією темою, розгортаючи й поглиблюючи свої розвідки, вписують його постать у контекст громадських, політичних і культурних рухів 1910–1930-х років Як, наприклад, Станіслав Даниленко, доробок якого ще не ввійшов до бібліографії праць, присвячених педагогові [4].

Окрім публікацій істориків, до висвітлення постаті Дурдуківського долучилися й статті та есеї колег і учнів педагога, які, перебуваючи в еміграції, або ж після 1991 р. залишили свої емоційні спомины (Н. Левітська, Г. Михайлова, В. Ревуцький, Н. Шульгіна-Ішук).

У педагогічному аспекті статті про В. Дурдуківського, його педагогічну та освітню діяльність писала О. Сухомлинська (5 праць з 2001 р. до 2010 р.). Особливе значення для освітян має розлога стаття про зміст і напрями діяльності школи Дурдуківського [5].

Увесь цей обсяг матеріалів про постать та ідеї педагога свідчить, що це була віддана ідеям українства, культурництва людина, яка створила й розвивала нові підходи до організації і змісту діяльності школи, а головне – саме у дітях, їхній освіті бачила сенс свого життя і діяльності.

Список використаних джерел

1. Бібліографія публікацій про життя та діяльність В. Ф. Дурдуківського. *Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського* : офіц. вебсайт. Київ, 2019. URL: <http://surl.li/megiv> (дата звернення: 15.10.2023).
2. Гермайзе О. Свято української школи. 25 років педагогічної діяльності Володимира Федоровича Дурдуківського. *Життя і революція*. 1926. № 1 ; Іваниця Г. В. В. Ф. Дурдуківський: з нагоди 25-х роковин його діяльності. *Рад. освіта*. 1926. № 3.
3. Даниленко В. Він був «душею школи». *Освіта*. 1997. 3–10 груд.

4. Даниленко С. В. Родина Дурдуківських у громадсько-культурному житті України (кінець XIX – перша третина XX ст.) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 183 с. URL: <http://surl.li/megqq> (дата звернення: 15.10.2023).

5. Сухомлинська О. В. Перша українська гімназія імені Т. Шевченка – утілення мрій української інтелігенції. *Нариси з історії розвитку новаторських навчально-виховних закладів в Україні (XX століття)* : навч.-метод. посіб. / НАПН України, Ін-т педагогіки, Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2010. С. 158–188.

ВНЕСОК У НАЦІОНАЛЬНЕ ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ ЯК КРИТЕРІЙ ДОБОРУ ПЕРСОНАЛІЙ ДО ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО БІОГРАФІЧНОГО СЛОВНИКА «ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА XIX – ПОЧАТОК XXI СТ.)»

*Н. Б. Антонець, кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник, старший науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики*

Однією з перших принципових проблем, яка постає перед укладачами біографічних словників, є формулювання критеріїв відбору персоналій. Безумовно, ці критерії перебувають у прямій залежності від мети створення видання. Відповідно до Програми дослідження з теми «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (науковий керівник теми доктор педагогічних наук Л. Д. Березівська) для виконавців підтеми «Українська педагогічна біографіка як складник національної пам'яті (середина XIX – початок XXI ст.)» має на меті у процесі підготовки енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)» інтегрувати біографічне та бібліографічне знання задля створення та актуалізації колективного портрета педагогів України другої половини XIX – початку XXI ст.

Повномасштабне вторгнення у 2022 р. російських військ, що загрожує самому існуванню України як суб'єкта на політичній мапі світу, спричинило закономірну акцентуацію уваги укладачів словника на аспекті внеску персоналій у становлення та розвиток саме української національної школи як важливого складника державотворчого процесу. Цей внесок виявлявся у різних формах, зокрема, активна участь у політичних і громадських рухах, що декларували у своїх програмних документах необхідність навчання рідною мовою, обговорення проблем функціонування українських шкіл та позашкільної освіти на сторінках часописів, створення рідномовних підручників та закладів освіти, публікація відповідних наукових, популярних та художніх видань, розроблення виховних методик щодо.

Для наповнення словника обрано досить великий хронологічний проміжок (майже два століття). Він охоплює різні періоди в історії державотворення України, а політичні реалії, як відомо, завжди визначали офіційну освітню політику, що своєю чергою зумовлювало актуальність тих чи інших форм участі у творенні національної освіти (або боротьби за неї). До того ж відповідно до політичної ситуації видозмінювалася і специфіка самих форм,

що впливає на процес сучасного оцінювання внеску діяча. Так, в умовах офіційної заборони царатом навчання українською мовою на будь-якому щаблі освіти створення відповідного національного підручника в Російській імперії було виявом громадянської позиції і потребувало значної мужності та принциповості від автора, а це вже заслуговує на увагу та пошанування. Проте у пізніші історичні періоди, оцінюючи внесок тієї чи іншої персоналії у процес підручникотворення передусім зважаємо такі позиції, як питання першості, концептуальність побудови навчальної книги, її змістове наповнення тощо.

Зауважимо, що для багатьох відомих діячів освіти (Б. Грінченко, М. Грінченко, С. Русова, П. Куліш, Г. Шерстюк та ін.) створення україномовного підручника було лише одним із видів їхньої активної різноаспектної діяльності у галузі національної освіти. Водночас чимало персоналій увійшли до списку словника передовсім завдяки участі у процесі національного підручникотворення. Прикладом такого підходу може слугувати персоналія Лесі Українки. Геніальна українська поетеса у 1890–1891 рр. за підтримки М. Драгоманова склала українською мовою для молодшої сестри підручник «Стародавня історія східних народів». До структури підручника увійшли «Вступна розповідь» з характеристикою історичного періоду та шість розділів із викладом історії індусів, мідійців і персів, єгиптян, ассирійців і вавілонців, фінікійців, ізраелітів. У розділах йдеться про кліматичні особливості територій, виникнення і функціонування держав, специфіка духовно-культурного життя, а також проводяться паралелі з історією українського народу. У 1910 р. Лариса Петрівна, сподіваючись на видання, повернулася до роботи над рукописом, проте підручник вийшов у світ уже після її смерті в 1918 р. заходами сестри діячки Ольги Косач-Кривинюк. У радянські часи він потрапив до спецфонду, впродовж 2005–2021 рр. декілька разів перевидавався на паперових та електронних носіях, увійшов він і до повного академічного зібрання творів Лесі Українки [1].

Іншим прикладом пріоритетності внеску діяча у національне підручникотворення може слугувати персоналія письменника, історика, бандуриста, композитора, педагога Гната Хоткевича. Адже саме Гнат Мартинович, віртуозний бандурист, у 1909 р. у Львові видав перший підручник гри на бандурі [2]. Пізніше, у 1918 р., він видав підручник для учнів початкових і середніх класів «Історія України», який охоплює період від найдавніших часів до кінця XIV ст. Подаючи у формі коротких оповідань основну інформацію про перебіг української історії, автор висвітлює події з виразною державницькою позицією. Зокрема, проєктуючи минувшину на події свого часу, Г. Хоткевич зазначає, що спочатку княжі, потім панські і нарешті партійні суперечки мали згубний вплив на українське державотворення [3]. Пошановуючи внесок цього діяча у розвиток української навчальної книги, варто відзначити і його посібник для музичних навчальних закладів та педагогічних технікумів «Музичні інструменти українського народу», у якому подано відомості про історію та будову національних струнних, духових та ударних інструментів [4].

Список використаних джерел

1. Українка Л. Стародавня історія східних народів. *Повне академічне зібрання творів* : у 14 т. / Леся Українка ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2021. Т. 10. С. 41–343. URL: <https://ubi.org.ua/uk/activity/zibrannya-tvoriv-lesi-ukra-nki-u-14-i-tomah> (дата звернення: 31.10.2023).
2. Хоткевич Г. Підручник гри на бандурі. Харків : Глас, 2004. 239 с.
3. Хоткевич Г. Історія України : для шк. вищих-початкових і серед. Ч. 1 : (До кінця XVI віку). Полтава : Пед. бюро Полтав. губнауруправи, 1918. 144 с.
4. Хоткевич Г. Музичні інструменти українського народу. 2-га ред. Харків : Савчук О. О., 2013. 512 с.

ІТАЛІЙСЬКА ПЕДАГОГІНЯ МАРІЯ МОНТЕССОРІ (1870–1952) НА СТОРІНКАХ ДОВІДКОВИХ ВИДАНЬ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ

А. П. Дурдас, доктор філософії, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Вивчаючи постать відомої італійської лікарки та педагогині Марії Монтессорі (1870–1952), важливо дослідити представлення текстів про неї у довідкових виданнях іноземними мовами [1]. Під час джерелознавчого пошуку з'ясовано, що англomовний енциклопедичний електронний ресурс «ENCYCLOPEDIA.COM» акцентує на тому, що Марія Монтессорі – одна з перших розвивала дошкільну освіту. З її ім'ям пов'язана реалізація важливих реформ в освіті: визнання наявності багатьох способів навчання, важливості конкретного та практичного навчання, знання етапів когнітивного розвитку дитини, зв'язку між її емоційним розвитком та здатністю навчатися в оптимальному темпі, значення перших шести років життя та безмежного потенціалу дітей, незалежно від раси, статі чи соціального класу, що стало значним внеском педагогині у захист прав людини – у всьому світі почалось переосмислення прав та ролі жінок і дітей [5].

В процесі дослідження з'ясовано, що франкомовний довідковий ресурс «L'HISTOIRE PAR LE FEMMES» підкреслює роль М. Монтессорі в усвідомленні значення освіти з раннього віку, освіти, в основі якої – спостереження за дитиною та повага до її потреб [2]. Англomовний енциклопедично-довідковий ресурс «Academic Accelerator. Encyclopedia» своєю чергою звертає увагу на те, що педагогіка Монтессорі пов'язана, перш за все, з природними інтересами та діяльністю дитини, а не з формальною педагогікою. У центрі уваги практичне навчання, розвиток навичок у реальному світі та автономія, оскільки діти мають природну мотивацію до пошуку знань і готовність розпочинати навчання у добре підготовленому освітньому середовищі, то це може завадити деяким традиційним методам вимірювання досягнень, таким, як оцінки та тести [3]. Працю М. Монтессорі-дослідниці висвітлює франкомовний енциклопедичний електронний ресурс «UNIVERSALIS.fr». Зокрема, зауважено, що вона була першою італійкою, яка здобула ступінь доктора медицини та розробила курс навчання для дітей з відставанням у розвитку (ортофренічна школа) [4]. Водночас італійське

довідкове електронне видання «Треccані» підкреслює те, що протягом розвитку межі освітнього періоду теорії Монтеcсорі розширились, включивши у себе вивчення новонародженої дитини, її спроби встановити контакт з довкіллям, розвиток моторики тощо. Виходячи за межі схоластичного поля, М. Монтеcсорі порушила соціальну проблему дитини, пригніченої силами та факторами шкідливого середовища й несвідомо ворожого дорослого [6].

Отже, вивчення та різнобічний аналіз багатогранної особистості М. Монтеcсорі на сторінках довідкових видань іноземними мовами є актуальним та важливим для об'ємнішого бачення й розуміння її педагогічних ідей, для збагачення знання про розроблену нею систему навчання, а також можливості подивитися на педагогічну спадщину М. Монтеcсорі під іншим кутом зору та пізнати нові грані її особистості.

Список використаних джерел

1. Maria Montessori (1870–1952). *Memoria Scolastica*. URL: <https://www.memoriascolastica.it/memoria-collettiva/illustrazioni/maria-montessori-1870-1952> (дата звернення: 11.10.2023).
2. Maria Montessori, médecin et pédagogue. *L'histoire par les femmes*. URL: <https://histoireparlesfemmes.com/2015/12/09/maria-montessori-medecin-et-pedagogue/> (дата звернення: 11.10.2023).
3. Montessori Education : Encyclopedia, Science News & Research Reviews. URL: <https://academic-accelerator.com/encyclopedia/montessori-education> (дата звернення: 11.10.2023).
4. Montessori Maria (1870–1952). *EuUNIVERSALIS.fr (Encyclopædia Universalis France)*. URL: <https://www.universalis.fr/encyclopedia/maria-montessori/> (дата звернення: 15.10.2023).
5. Montessori, Maria (1870–1952). *Encyclopedia.com*. URL: <https://www.encyclopedia.com/people/social-sciences-and-law/education-biographies/maria-montessori> (дата звернення: 12.10.2023).
6. Montessori, Maria. *Treccani*. URL: https://www.treccani.it/enciclopedia/maria-montessori_%28Enciclopedia-Italiana%29/ (дата звернення: 11.10.2023).

ОЛЕСЬ ГОНЧАР ЯК АДРЕСАТ ЛИСТІВ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Л. В. Сухомлинська, доктор філософії, науковий співробітник сектору сухомліністики відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

У 2023 р. відділом джерелознавства та біографістики ДНПБ розпочато тему наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» у рамках якої сектор сухомліністики розробляє підтему «Епістолярна спадщина Василя Сухомлинського як складник педагогічної біографіки». Її результатом має стати публікація науково-популярного довідника «Василь Сухомлинський і його кореспонденти: вибране листування з коментуванням».

Проаналізувавши розділ 1.3. «Епістолярії» біобібліографічного покажчика «Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня

народження», у якому представлено бібліографічні описи оприлюднених епістоляріїв (52 позиції), можемо зробити висновок, що постать педагога, його творчі та особисті зв'язки з офіційними та громадськими діячами, науковцями, педагогами, письменниками, батьками, дітьми, які відбувалися переважно через листування, залишається малодослідженою [1, с. 146–150].

Виявлено, що одним із постійних кореспондентів В. Сухомлинського був О. Гончар – український письменник, літературний критик, політик, громадський діяч, автор «Прапорonoсців», «Тронки», «Людини і зброї» та забороненого на 20 років «Собору». Письменник, який отримав низку нагород та премій від «совєтів» проте водночас не погоджувався прославляти представників радянської влади, за що отримував листи із погрозами. Коли йому запропонували написати «так, як треба» роман про Українську повстанську армію, він відмовився: «Правду ви мені все одно не дасте написати, а неправду – не хочу!» [2].

Донині листування В. Сухомлинського та О. Гончара не було опубліковано. Побіжно, декількома цитатами їх епістолярне знайомство згадується у книзі дослідника творчої спадщини Гончара В. Ковалю «“Собор” і навколо собору» (1989) та статей Л. Журавської «Олесь Гончар про Василя Сухомлинського» в газеті «Освітнєське слово» (1998) та журналі «Рідна школа» (1999). Зі спогадів українського науковця, психолога, журналіста, літератора і громадського діяча О. Губки, який був близько знайомий з В. Сухомлинським, дізнаємося, що Сухомлинського і Гончара «пов'язувала давня щира дружба, хоч за життя вони, на жаль, так і не зустрілися. Василь Олександрович заходив до письменника на квартиру, але той був від'їзді. А коли Олесь Гончар приїхав до Павлиша, Василя Олександровича вже не було серед живих» [3, с. 126].

Наразі ми нарахували сім листів та записок – три Сухомлинського і чотири Гончара, датовані 1968–1969 роками.

У листах до Гончара Сухомлинський високо оцінює твори письменника «Собор», «Сестра», наголошує, що цими творами зачитуються і вчителі і учні. Він просить автора надіслати примірник «Собору» для зберігання у шкільній бібліотеці у шафі з написом: «Зберігати вічно» (з листа від 13.10.68. *Архів сім'ї Сухомлинських*). І Гончар відгукується на це прохання, про що й пише у зворотному листі. Нині перше видання «Собору» із дарчим написом автора можна побачити в Педагогічно-меморіальному музеї В. О. Сухомлинського в Павлиші.

Кореспонденти обговорюють чимало питань, що хвилюють обох.

Сухомлинський у декількох листах пропонує Гончару сюжети для художніх творів, здебільшого про події Німецько-радянської війни (1941–1945): про героїзм і зрадництво, про жертвовність і обов'язок перед вітчизною. Уривки з такого листа ми оприлюднювали у рамках онлайн-проєкту ДНПБ у мережі Фейсбук «В. Сухомлинський: офіційне листування (епістолярний екскурс)» [4].

Багато пише Сухомлинський про викладання української мови в школі, про «величезну відповідальність, яка накладається на нас історією, народом за

майбутнє нашої мови, літератури, культури» (з листа від 13.10.68. *Архів сім'ї Сухомлинських*).

Сухомлинський просить порадити, які твори українських письменників, зокрема й Гончара, можна порекомендувати для вивчення у школах Вірменії. У зворотному листі письменник називає свої: «Весна за Моравою», «Ілонка», «Сусіди», також пропонує твори О. Вишні та Ю. Яновського (з листа від 09.01.69. *Архів сім'ї Сухомлинських*).

Майже в усіх листах дописувачі висловлюють бажання зустрітися, познайомитися особисто, запрошують один одного у гості. Але ці плани так і не втілилися в життя. У 1970 р. Сухомлинського не стало, і Гончар приїхав до Павлиша через кілька днів після поховання проститися з педагогом.

Відтак листування В. Сухомлинського з О. Гончаром доводить, що епістолярії є потужним джерелом інформації про життя і творчість педагога, свідчать про його зв'язок з видатним сучасником – письменником Олесем Гончаром. Саме через епістолярії він постає як людина-гуманіст з великим почуттям відповідальності, любові до дітей і своєї справи, любові до України.

Список використаних джерел

1. Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження: біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; упоряд.: О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська та ін.; наук. консультант О. В. Сухомлинська; наук. ред. Л. Д. Березівська; бібліогр. ред. Є. Ф. Демида. Вінниця: Твори, 2018. 395 с. URL: <http://surl.li/mcjlh> (дата звернення: 15.10.2023).
2. 1918 – народився Олесь Гончар, письменник. *Український інститут національної пам'яті*: офіц. вебсайт. URL: <http://surl.li/ergca> (дата звернення: 15.10.2023).
3. Спогади про Сухомлинського / упоряд. С. П. Заволока. Київ: Рад. школа, 1990. 223 с.
4. Сухомлинський В. Лист до О. Гончара. *В. Сухомлинський: офіційне листування (епістолярний екскурс)*: онлайн-проект / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України. Facebook. URL: <http://surl.li/mblok> (дата звернення: 13.10.2023).

СПОГАДИ КОЛЕГ ЯНУША КОРЧАКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ЙОГО БІОГРАФІЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Н. О. Якобчук, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

Цінним джерелом дослідження біографії та педагогічної діяльності видатного польського педагога, письменника, лікаря Я. Корчака є спогади його вихованців та колег. Ці тексти наразі лише запроваджуються до наукового обігу. У 1981 і 1997 рр. вийшли друком книги О. Левіна «Wspomnienia o Januszu Korczaku» (перший том серії «Janusz Korczak. Źródła i Studia») та «Takim go zapamiętałem: Wspomnienia i refleksje o Januszu Korczaku» [1; 2]. У 2015 р. у США опубліковано працю М. Талмедж Шнайдер «Януш Корчак: скульптор дитячих душ», що містить спогади вихованців та вихователів варшавського сиротинця, яких авторці вдалося розшукати в Ізраїлі. У 2019 р. цю працю

перекладено українською мовою [3]. У комплексі опублікованих мемуарів значний інформаційний потенціал мають згадки колег педагога (Егуда Кагане, Клара Ма'айян, Ерна Фрідман Ладор), адже дають можливість дослідити не лише ключові віхи життя Я. Корчака, але й його «педагогіку в дії».

У спогадах Е. Кагане знаходимо детальний опис зовнішності Я. Корчака та притаманні йому риси (любов до дітей, турбота та постійна взаємодія з ними, участь у дитячих іграх, праця разом з вихованцями, емпатія) [3, с. 84]. Також автор детально описав реалізацію на практиці основних складників педагогічної системи діяча: 1) постійне спостереження за дітьми, ведення нотаток; 2) взаємодія «дитина-наставник(aritropus)-вихователь або вчитель-директор»; 3) виховання у дітей прагнення до самовдосконалення, вміння робити вибір (методи парі з Паном Доктором з винагородою, поштових листівок, Суд Справедливості); 4) заохочення дітей до самостійності (участь у редагуванні та виданні газети); 5) ефективна комунікація, взаємна довіра, чіткі правила (використання дошки оголошень); 6) відсутність фізичних покарань. Е. Кагане зазначав, що педагогічним кредо Я. Корчака було переконання «Кожна дитина важлива», а мета – навчити вихованців та колег бути Людьми. На цих чинниках також зосередила увагу Е. Ладор.

Мемуари К. Ма'айян містять ключові постулати педагогічної філософії Я. Корчака. Авторка згадувала, що він був наставником не лише дітей, а й колег, наголосивши на таких порадах педагога для батьків та вихователів:

1) Не давайте своїм дітям того, чого самі не маєте. Дивіться на вашу дитину як на особистість не тільки в майбутньому, а й у теперішньому. Дозвольте їй бути собою;

2) Головне – дозволити дитині мріяти, тому що мрії часто перетворюються на реальність». «Для дітей головне – диво;

3) Кожна людина має право на особисте ставлення та свої права»;

4) Взаємна підтримка. Завдання вихователя – повернути кожному віру, на яку він заслуговує й демонструвати це щодня;

5) Усі мають виконувати доручені їм обов'язки. Праця не буває хорошою чи поганою, але вона має бути виконана;

6) Головне – це досягнення та поведінка, застосування знань на практиці (винагорода за вчинки, а не оцінки);

7) Важливо розвивати у дітей почуття незалежності, вміння самостійно думати, приймати рішення, вільно робити вибір, запитувати;

8) Кожна дитина розвивається зі своєю швидкістю. Це потребує часу. Не думайте, що дитина може бути посередньою чи звичайною [3, с. 118-134].

Зміст спогадів молодих працівників дитячого будинку у Варшаві свідчить, що педагогічна діяльність Я. Корчака була спрямована на формування у дітей та вихователів згаданої установи розуміння складності життя, прагнення вдосконалювати себе і змінювати світ. Свідченням цього стало те, що більшість вихованців педагога досягли вагомих успіхів у житті та мали активну громадську позицію. Мемуари працівників дитячого будинку Я. Корчака дають можливість дослідити особистість Я. Корчака як педагога-новатора, який зміг повернути дітям-сиротам втрачене дитинство.

Список використаних джерел

1. Lewin A. Takim go zapamiętałem : wspomnienia i refleksje o Januszu Korczaku. Wyd. 2-ie. Warszawa : LATONA, 1997. 78 s.
2. Wspomnienia o Januszu Korczaku. T. 1. Janusz Korczak. Źródła i Studia / red. nauk. Aleksander Lewin. Warszawa : Nasza księgarnia, 1981. 405 s.
3. Шнайдер М. Т. Януш Корчак: скульптор дитячих душ. Київ : Дух і Літера, 2019. 200 с.

ЛИСТИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ДО ЗАРУБІЖНИХ АДРЕСАТІВ

*О. В. Вишняк, науковий співробітник сектору
сухомлиністики відділу педагогічного джерелознавства та
біографістики*

У межах виконання теми наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025) досліджено листування В. Сухомлинського із закордонними кореспондентами.

Було виявлено, що цей напрям є малознаним. Однак аналіз опублікованих джерел допоміг знайти інформацію про окремих адресатів педагога. Наприклад, про листування з польським вченим, професором Тадеушем Вілохом (Tadeusz Wiloch) (1927–1995), фахівцем з порівняльної педагогіки, дізнаємося зі статті О. Сухомлинської «Українсько-польські педагогічні впливи в історичному вимірі: випадок В. Сухомлинського». В особистому архіві сім'ї Сухомлинських зберігається 12 копій листів Василя Олександровича до Вілоха. Сухомлинський ділиться з польським колегою міркуваннями про спонтанні і не завжди продумані реформи в загальній середній освіті, що відбувалися у 1960-ті роки в Радянському Союзі, сприйняття їх учительством, розповідає про свої видавничі плани, про свою творчість [1]. Листування допомагає розкрити і характер епохи, і постаті обох кореспондентів.

Привертає увагу і листування В. Сухомлинського з редакторами й рецензентами німецького видавництва «Volk und Wissen» (Берлін), які готували до друку його книгу «Серце віддаю дітям». Це листування налічує 11 листів, які О. Сухомлинська у 2012 р. опублікувала у новому виданні найвідомішої книги педагога [2]. Листи свідчать про непростий шлях порозуміння, про намагання досягнути позитивного результату, тобто якомога швидше оприлюднити у Німеччині книгу «Серце віддаю дітям».

Вивчення, аналіз цих та інших листів буде продовжено в наступному році, а напрацьований матеріал органічно увійде до майбутнього науково-популярного довідкового видання «Василь Сухомлинський і його кореспонденти: вибране листування з коментуванням», яке й підсумує дослідження.

Список використаних джерел

1. Сухомлинська О. Українсько-польсько педагогічні впливи в історичному вимірі: випадок В. Сухомлинського. *Історико-педагогічний альманах* / Ін-т педагогіки НАПН України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Всеукр. асоц. істориків педагогіки. Умань,

2016. Вип. 1. С. 46–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2016_1_10 (дата звернення: 15.10.2023).

2. Сухомлинський В. О. Листування з видавництвом з НДР. *Серце віддаю дітям: нове прочитання* / уклад. та авт. вступ. ст. О. В. Сухомлинська. Харків, 2012. С. 482–503.

ВИСВІТЛЕННЯ ПОСТАТІ І. А. ЗЯЗЮНА В ЕЛЕКТРОННОМУ РЕСУРСІ «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»

*Т. С. Павленко науковий співробітник відділу педагогічного
джерелознавства та біографістики*

У сучасному освітньо-науковому просторі зростає інтерес до життєвого шляху та творчої спадщини видатних освітян. У зв'язку з цим виникає необхідність розширення біографічного знання про українських та зарубіжних педагогів – створення тематичних біографічних інформаційних ресурсів. Як зазначає Л. Д. Березівська, «педагогічна біографіка – є важливим складником національної скарбниці пам'яті України, а це забезпечує: розвиток історії освіти, зокрема й педагогічного біографічного знання; популяризацію творчої спадщини відомих педагогів, освітян минулого і сучасності; кооперацію зусиль історико-педагогічної науки та галузевої біографіки» [2, с. 12].

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ) відіграє важливу роль в інтеграції та поширенні педагогічного біографічного знання [1]. Фахівці бібліотеки активно розвивають електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу», який представлено на вебпорталі ДНПБ (<http://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/>).

Ресурс містить персональні сторінки, присвячені українським та зарубіжним педагогам. Сторінки ці постійно удосконалюються, завдяки цьому ресурс не втрачає актуальності та затребуваності.

У когорті відомих педагогів сучасності помітне місце належить Іванові Андрійовичу Зязюну (1938–2014) – видатному українському вченому, філософу, педагогу, психологу, організатору освіти, провіднику культури, фундатору нового напрямку педагогічної науки і засновнику наукової школи з проблем педагогічної майстерності, першому Міністру освіти і науки незалежної України (1990–1992).

Вебсторінку «Зязюн Іван Андрійович» сформовано за окремими тематичними рубриками, в яких систематизовано відповідний інформаційний контент. На вебсторінці у рубриці «Біографія» представлено відомості про життєвий та творчий шлях науковця [3].

Рубрика «Бібліографія праць І. А. Зязюна» презентує творчий доробок вченого, де відображено, зокрема, його погляди на проблеми педагогічної майстерності, неперервної професійної освіти, етики та естетики, теорії української та зарубіжної культури.

У рубриці «Бібліографія публікацій про життя та діяльність І. А. Зязюна» представлено низку праць, які висвітлювали життєвий шлях та творчу

спадщину науковця. Постать І. А. Зязюна викликала значний інтерес у науковців, як-от В. П. Андрущенко, М. В. Гриньова, Ю. В. Грищенко, В. Г. Кремень, А. І. Кузьмінський, Н. Г. Ничкало, О. М. Отич, А. Г. Романовський, Д. І. Таран, Т. П. Усатенко та ін.

Рубрика «Повнотекстові документи» містить цифрові копії окремих педагогічних творів І. А. Зязюна.

Візуальні матеріали відображено у рубриках «Фотогалерея», «Ушанування пам'яті». Наповнення рубрик свідчить про те, як сьогодні в Україні шанують педагога. У рубриці представлено матеріали про встановлення на будівлі Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України Меморіальної дошки та відкриття кімнати-музею Івана Андрійовича Зязюна у Інституті, Меморіального музею-садиби академіка на Чернігівщині у с. Пашківка.

Отже, представлена вебсторінка окреслює внесок видатного українського педагога у світову педагогічну науку і практику, містить різнопланову інформацію (біографічну, бібліографічну, візуальну), яка дає змогу комплексно презентувати життєвий шлях та творчу спадщину І. А. Зязюна, його внесок у розвиток науки.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та ін. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730864/> (дата звернення: 15.10.2023).

2. Березівська Л. Д. Педагогічна біографіка як складник національної пам'яті: нові виклики і завдання. *Педагогічна біографіка в освітньо-науковому просторі в умовах воєнної доби: нові виклики і завдання* : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. з історії освіти з міжнар. участю, 16 трав. 2023 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця, 2023. С. 11–14. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/735919/> (дата звернення: 15.10.2023).

3. Вшанування пам'яті видатного українського вченого і державного діяча Івана Зязюна / прес-служба НАПН України. *Національна академія педагогічних наук України* : офіц. сайт. Київ, 2019. URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/releases/1536/> (дата звернення: 15.10.2023).

4. Гнізділова О. Життєвий шлях та наукова діяльність академіка Івана Андрійовича Зязюна. *Витоки педагогічної майстерності. Серія «Педагогічні науки»* : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2015. Вип. 16. С. 13–19. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5602/1/Gnizdilova.pdf> (дата звернення: 15.10.2023).

ПОСТАТЬ С. А. ЛИТВИНОВА (1898–1982): ДЖЕРЕЛА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ

*Х. В. Середя, науковий співробітник відділу педагогічного
джерелознавства та біографістики*

Постать Степана Андрійовича Литвинова та його внесок у розбудову радянської української освіти вивчали сучасні науковці (Л. Бондар, В. Майборода Г. Лесик, О. Башкір, С. Золотухіна) [6; 8; 9;]. Водночас його педагогічна спадщина, зокрема його погляди на історію розвитку освіти та педагогіки, досі залишається недостатньо дослідженою.

Степан Андрійович Литвинов (1898–1982) – український радянський педагог, доктор педагогічних наук (1971), професор (1971). Присвятив понад 50 років життя науково-педагогічній діяльності у закладах вищої освіти педагогічного профілю в Україні. Пропрацював на педагогічній ниві більш як 66 років. Є одним із засновників Харківської науково-дидактичної школи.

Здобув освіту у Казанській учительській семінарії, після її закінчення з 1916 до 1922 р. працював учителем початкової школи. У 1922–1926 рр. навчався на факультеті соціального виховання Харківського інституту народної освіти. У 1929-му захистив кандидатську дисертацію з питань історії педагогіки у Харківському науково-дослідному інституті педагогіки. Протягом 1929–1939 рр. був асистентом, викладачем у Харківському інституті народної освіти та Харківському педагогічному інституті, де з 1934 до 1939 рр. завідував кафедрою педагогіки [6].

Із 1939 р. С. А. Литвинов був доцентом кафедри педагогіки та заступником директора Київського педагогічного інституту (нині УДУ імені Михайла Драгоманова). Під час Другої світової війни був інспектором Ірлінського районного відділу народної освіти Алма-Атинської області (Казахстан). Після звільнення України викладав у Київському педагогічному інституті (нині – Український державний університет імені Михайла Драгоманова), а потім став заступником директора цього закладу. Із 1951-го обіймав посаду завідувача кафедри спеціальної педагогіки, а в 1956–1968 рр. – кафедри загальної педагогіки. Протягом 1955–1982 рр. працював за сумісництвом у Науково-дослідному інституті педагогіки Української РСР (нині – Інститут педагогіки НАПН України).

Автор понад 200 наукових робіт із різних проблем становлення і розвитку вітчизняної історико-педагогічної думки: на кафедрі педагогіки Харківського педагогічного інституту під його керівництвом розробили розділ «Загальні основи педагогіки» підручника «Педагогіка» за редакцією С. Х. Чавдарова. С. А. Литвинов написав кілька розділів для цього підручника. Ученому належить низка праць, присвячених питанням історії педагогіки [3; 5; 10]. Вивчав історію розвитку освіти та педагогіки, зокрема аналізував погляди Я. А. Коменського, Г. С. Сковороди, К. Д. Ушинського, І. Я. Франка [4; 5].

Досліджував питання організації і методики виховної роботи в школі-інтернаті. Під його керівництвом підготовлено посібник «Методика виховної

роботи в школі» (1963) для студентів та викладачів педагогічних інститутів, учителів та вихователів шкіл-інтернатів, «Педагогіка та життя» (1967) [3].

Джерелознавчий аналіз праць засвідчив, що педагогічні погляди С. А. Литвинова насичені комуністичною ідеологією, відповідно до вимог того часу [2–5]. Оскільки ідеологія тогочасного освітнього процесу була цілковитим відображенням ідеології правлячого комуністичного режиму, основним завданням якого було формування «радянської людини».

Водночас історіографічний пошук презентує постать С. А. Литвинова як малодосліджену і таку, що потребує більш ґрунтовного вивчення педагогічної спадщини, розкриття її дидактичного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Педагогічна історіографія: стан, проблеми, виклики. *Історіографія як важливий складник досліджень з історії освіти: європейський і вітчизняний виміри* : зб. матеріалів наук.-методол. семінару з історії освіти, 23 жовт. 2018 р., Київ / НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2018. С. 4–6. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713227/> (дата звернення: 31.10.2023).
2. Литвинов С. А. Педагогічна наука на Україні за 40 років Радянської влади. *Наукові записки* / М-во освіти УРСР, Київ. держ. пед. ін-т ім. О. М. Горького. Київ, 1957. Т. 28.
3. Литвинов С. А. Педагогіка і життя. Київ : Знання, 1967. 32 с.
4. Литвинов С. А. Г. С. Сковорода про виховання і розвиток розуму. *Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди* / редкол.: О. Г. Дзевєрін (відп. ред.) та ін. Київ, 1972. С. 53–63.
5. Історія педагогіки : навч. посіб. для пед. ін-тів / кол. авт.: М. С. Гриценко, Б. Н. Митюрів, С. А. Литвинов та ін. ; за ред. М. С. Гриценка. Київ : Вища шк., 1973. 447 с.
6. Башкір О., Золотухіна С. Сковородинівські традиції в життєдіяльності очільників кафедри педагогіки ХДПІ (30-ті роки ХХ ст.). *Новий колегіум*. 2019. № 4. С. 100–107. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/6759> (дата звернення: 01.11.2023).
7. Майборода В. К. Литвинов Степан Андрійович. *Енциклопедія сучасної України* : онлайн-версія / НАН України, НТШ. Київ, 2016. URL: <https://esu.com.ua/article-55205> (дата звернення: 01.11.2023).
8. Майборода В. К., Лесик Г. В. Степан Андрійович Литвинов: учитель, вчений, інтелігент : монографія. Луганськ : Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2011. 220 с.
9. Бондар Л. Життя і науково-педагогічна діяльність С. А. Литвинова. *Пед. газета*. 2008. Жовт. (№ 10).
10. Литвинов С. А. Зв'язок школи з життям в історії вітчизняної педагогіки. *Рад. школа*. 1960. № 3.

ПОСІБНИК «УКРАЇНСЬКА ПЕДАГОГІКА В ПЕРСОНАЛІЯХ» (2005) ЯК ДЖЕРЕЛО ПЕДАГОГІЧНОЇ БІОГРАФІКИ

*О. А. Бойко, молодший науковий співробітник відділу
науково-освітніх інформаційних ресурсів*

«Українська педагогіка в персоналіях» – такий посібник для широкої аудиторії, як фахівців, так і читачів, котрі цікавляться історією України, побачив світ у 2005 р. у видавництві «Либідь» [4, 5].

Загальну редакцію текстів здійснила академік О. В. Сухомлинська. А працював над виданням колектив поважних авторів: Л. Д. Березівська, Л. С. Бондар, Н. П. Дічек, Н. Б. Антонєць, Т. В. Філімонова, Т. О. Самоплавська, Б. М. Ступарик, Т. К. Завгородня, В. В. Трегубенко, І. П. Маноха, О. А. Удод та ін.

Посібник – це дві книжки. У першій вміщено творчі біографії українських мислителів, філософів, письменників, педагогів, які жили і працювали протягом Княжої доби й Козаччини (X–XVIII ст.) та в період Просвітництва (XIX ст.) [4]. А саме: Ярослав Мудрий, Петро Могила, Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Костянтин Ушинський, Микола Максимович, Михайло Драгоманов, Іван Франко. Їхні біографії і творчість подано як єдиний історико-педагогічний процес. У другій книжці цього навчального посібника – біографії українських педагогів, які жили і працювали у XX ст. [5]. Серед них є й знамі особистості, як-от Михайло Грушевський, Агатангел Кримський, Антон Макаренко, Василь Сухомлинський, і заборонені, репресовані, а також представники української еміграції. Загалом представлено 165 персоналій.

Аналіз кожної персоналії здійснено за своєрідним планом: життєпис педагога, його «особистісна історія», його підхід до педагогічного процесу, моральний, етичний зміст творчості, предметний підхід участь або відокремленість від сучасного йому педагогічного процесу, ідейно-соціальні, культурницькі засади, розмаїття зв'язків з епохою. Сьогодні ми, як ніколи, усвідомлюємо важливість пізнання певної персоналії через вивчення епохи, контексту, в якому та особистість жила й творила.

Це особливо відчутно, коли йдеться про педагогів, чий імена в радянську добу було заборонено з ідеологічних міркувань. Скажімо, Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич), стаття про якого є у згаданому посібнику. Завдяки авторці, Л. Д. Березівській, повернуто з небуття постать видатного педагога, психолога громадського діяча, чий ідеї значно вплинули на розвиток педагогічної науки в Україні. Л. Д. Березівська ґрунтовно проаналізувала історіографію творчості знаного педагога, об'єктивно і повно розглянула його діяльність саме в контексті тих карколомних подій, які Я. Чепізі довелося пережити [2].

Те саме можна сказати і про статтю Н. Б. Антонєць про Софію Федорівну Русову – жінку, яка зламала стару систему педагогіки і побудувала нову, на засадах національних. Звісно радянська ідеологія цього не прийняла. С. Русова померла на еміграції [1]. Я. Чепізі теж судилася трагічна доля – його репресовано у 1937 р. Творчу спадщину цих двох видатних педагогів, як і багатьох інших, у радянську добу було вилучено.

Історикам української педагогіки ще довго доведеться заповнювати штучні лакуни в цій царині. Адже, як пише Л. Д. Березівська: «Сучасний розвиток освіти неможливий без вивчення поглядів, ідей, переконань, концепцій педагогів минулого. І проводять такі дослідження передусім з метою персоніфікованого, системного вивчення національної педагогічної думки України як нелінійного, багатовимірного процесу якісних змін через педагогічні персоналії. Аналіз вітчизняної педагогічної спадщини збагачує історико-педагогічну науку й дає можливість прогнозувати її майбутнє» [2].

Тож, за майже 20 років після виходу у світ, видання «Українська педагогіка в персоналіях» не втратило сенсу. Але біографії педагогів імперської і радянської доби потребують переосмислення з огляду на деколонізацію гуманітарного простору.

Список використаних джерел

1. Антонець Н. Б. Русова Софія Федорівна. *Українська педагогіка в персоналіях* : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 2005. Кн. 2 : XX століття. С. 136–145.
2. Березівська Л. Д. Життєвий шлях і науково-педагогічна діяльність Якова Феофановича Чепіги (Зеленкевича) (1875–1938). *Яків Феофанович Чепіга (Зеленкевич) – видатний педагог, психолог, громадський діяч* : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2013. С. 7–16. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720060/> (дата звернення: 31.10.2023).
3. Березівська Л. Д. Чепіга (Зеленкевич) Яків Феофанович. *Українська педагогіка в персоналіях* : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. / за ред. О. В. Сухомлинської. Київ, 2005. Кн. 2 : XX століття. С. 89–99.
4. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. Кн. 1 : X–XIX століття / авт. кол.: Н. Б. Антонець, Л. Д. Березівська, О. В. Сухомлинська та ін. ; за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 624 с.
5. Українська педагогіка в персоналіях : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. : у 2 кн. Кн. 2 : XX століття / авт. кол.: Н. Б. Антонець, Л. Д. Березівська, О. В. Сухомлинська та ін. ; за ред. О. В. Сухомлинської. Київ : Либідь, 2005. 552 с.

ПУБЛІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ЧАСОПИСІВ ДО БІОБІБЛІОГРАФІЇ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

*Є. Ф. Деміда, молодший науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства та біографістики*

Від початку XX ст. до сьогодні світова теорія і практика дошкільної та спеціальної освіти, зокрема в Україні, зосереджує свою увагу на особистості Марії Монтессорі. Оскільки в українській історіографії бракує комплексного науково-довідкового видання, присвяченого особистості та творчому доробку видатної італійської педагогині, колектив науковців відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського упорядковує біобібліографічний покажчик «Марія Монтессорі (1870–1952)» в межах НД «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (термін виконання НД: 01.01.2023 р. – 31.12.2025 р.; наук. керівник д-р пед. наук Л. Д. Березівська).

Задля наповнення контенту покажчика, послуговуючись довідково-бібліографічним апаратом ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, інформаційно-бібліографічними базами даних інтернету, здійснено бібліографічний пошук і відбір газетних і журнальних публікацій, присвячених діяльності та творчій спадщині М. Монтессорі. Сформовано масив документів, що опубліковані на теренах України в педагогічних часописах у першій чверті XX ст., а також у 1992–2023 рр.

До покажчика відібрано переклади українською мовою уривків книжок М. Монтессорі, текстів її виступів на освітніх заходах зі сторінок журналів «Дошкільне виховання» (1996, 1998), «Педагогічна думка» (2013), «Позашкільна освіта» (2014) та ін. Дібрано біографічні розвідки про педагогиню українських дослідників А. Ільченко (журн. «Дефектологія», 2005), А. Басової (журн. «Пані вчителька», 2007), О. Пономарьова (журн. «Новий колегіум», 2015) та ін.

Із публікацій 1911–1915 років київського часопису «Дошкільне виховання» (ред. Н. Д. Лубенець) вибрано аналітичні матеріали про виховну систему М. Монтессорі та досвід її упровадження в дошкільні європейських країн таких авторів, як С. Кемніц, Н. Лубенець, Л. Претро, К. Янжул, Е. В. Яновська, J. Barré та ін. А з журналів «Новими стежками» та «Шлях освіти» (1922) – студіювання методики педагогині В. Василько та Я. Чепіги.

За період з 1990-х років до сьогодні зібрано значну кількість публікацій, адже Монтессорі-педагогіка здобула широку популярність в незалежній Україні.

Із часописів «Імідж сучасного педагога», «Інноваційна педагогіка», «Наука і освіта», «Нова педагогічна думка», «Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології», «Рідна школа» та багатьох інших виокремлено статті, в яких розглянуто педагогічні ідеї М. Монтессорі, науково-дидактичні та філософські аспекти її методики у дошкільному й початковому шкільному навчанні. Авторами цих розвідок є як українські, так і зарубіжні науковці: С. Білецька, С. Гуз, І. Дичківська, Б. Єржабкова, О. Квас, А. Куліченко, Т. Куліш, Р. Куха, О. Михальчук, Г. Міленіна, Н. Прибильська, О. Свйонтик, Л. Скалич, О. Сторонська, С. Хопта, Т. Шарошкіна та ін.

Залучено низку публікацій з газет («Дефектолог», «Дитячий садок», «Психолог») та журналів («Дефектологія», «Інклюзія і суспільство», «Логопед», «Освіта регіону», «Педагогічний часопис Волині», «Таврійський вісник освіти» та ін.), у яких висвітлено питання застосування методів М. Монтессорі в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Серед авторів цих праць О. Антосюк, Л. Борисова, О. Ведмідь, А. Ільченко, О. Наумова, Н. Онофрійчук, Т. Павлюк, С. Пилипчук, М. Родненко, О. Сорока, Л. Ульяненко.

Відібрано потужний сегмент матеріалів, у яких показано творчу реалізацію ідей М. Монтессорі в педагогічній практиці кінця ХХ – початку ХХІ ст. в Україні, західноєвропейських країнах та США. Досвід організації діяльності Монтессорі-садків, створення в них розвивального середовища за Монтессорі-системою, методики ігрових занять з використанням Монтессорі-матеріалів, приклади осучаснення методики М. Монтессорі – це далеко неповний перелік питань, розглянутих у часописах: «Вихователь-методист дошкільного закладу», «Дошкільний навчальний заклад», «Мистецтво та освіта», «Музичний керівник», «Освіта», «Освіта України», «Палітра педагога», «Педагогіка толерантності», «Постметодика», «Початкова школа», «Психолог дошкільця» та ін. Серед авторів дописів Т. Войтко, Л. Глазунова, Н. Григор'єва, Ж. Грядовкіна, П. Демень, Б. Жебровський, О. Локшина, М. Лосицька, Т. Михальчук, О. Надворна, Н. Прибильська, Н. Тарапака.

Обрані до покажчика публікації переглянуто *de visu*, здійснено джерелознавчий аналіз крізь призму педагогічної біографіки. Складено бібліографічні описи. До декотрих із них, які потребують додаткової інформативності та/або підтвердження доцільності включення в покажчик, додано анотації.

Бібліографічні записи упорядковано за розділами, підрозділами та хронологією (часом публікації документів) відповідно до запланованої структури покажчика (за Програмою НД, затвердженою і рекомендованою вченою радою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, протокол № 2 від 27 лютого 2023 р.).

Формування контенту біобібліографічного покажчика «Марія Монтессорі (1870–1952)» триває.

ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ

Т. М. Деревянко, молодший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики

У межах виконання НД «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025, керівник – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України Л. Д. Березівська) наповнюється електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» (<https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/>) як форма поширення педагогічного біографічного знання в освітньо-науковому просторі. Він акумулює відомості про життя, діяльність і творчу спадщину понад 80 українських і зарубіжних педагогів.

Історико-освітнє дослідження передбачає вивчення історіографії. Як зазначає Л. Д. Березівська, «педагогічна історіографія в широкому розумінні – це сфера наукових знань, яка вивчає розвиток історико-педагогічної науки та її закономірності; у вузькому – це сукупність напрацювань із різних проблем історії педагогіки, освіти (освітні процеси та явища, педагогічна думка) у певний історичний період» [3, с. 5].

Історіографічний пошук засвідчив, що науковці (Л. Д. Березівська, Є. Ф. Демида, Т. М. Деревянко, О. П. Міхно, Т. С. Павленко, Л. О. Пономаренко, П. І. Рогова, С. М. Хопта, Н. О. Якобчук та ін.) у своїх працях висвітлювали різні аспекти цифрового ресурсу: історія створення, зміст, структура, значення.

Методологічні й прикладні проблеми формування ресурсу розкриває Л. Д. Березівська [1; 2; 4; 5]. Найбільше статей присвячено формуванню змісту окремих персональних сторінок ресурсу (Є. Ф. Демида, О. П. Міхно, Т. С. Павленко, С. М. Хопта та ін.).

Найповніше організаційно-змістові основи електронного ресурсу розкрито в статті «Creation of information and bibliographic resource “Outstanding educators of Ukraine and the world” and its influence on the development of digital

humanities» (Л. Д. Березівська, О. П. Пінчук, С. М. Хопта, Є. Ф. Демида, Х. В. Середа): особливості створення, зміст, функції, значення в порівняльному вимірі з аналогічними світовими та українськими електронними біографічними ресурсами задля визначення перспектив його розвитку в умовах стрімкого впровадження цифрових технологій [5].

Крім того, у публікації аргументовано, що електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» є унікальним галузевим ресурсом, аналогів якому не знайдено. Його внесок у розвиток цифрової педагогічної біографіки вагомий, ресурс допомагає крізь призму наукових біографій системно простежувати розвиток української та зарубіжної освіти, педагогічної думки як у макроісторичних, так і в мікроісторичних вимірах, сприяє відновленню національної педагогічної пам'яті. Репрезентація за допомогою електронного ресурсу узагальненого знання про гуманістичні ідеї українських і зарубіжних педагогів чи освітян минулого має велике значення для освіти загалом, зокрема педагогічної освіти України, а саме: у системі професійної підготовки, та є джерелом формування в студентів – майбутніх педагогів – педагогічного світогляду, підвищення їхньої духовної культури в умовах глобальних цивілізаційних викликів. Визначено пріоритетні завдання щодо вдосконалення електронного ресурсу [5].

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та ін. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730864/> (дата звернення: 31.10.2023).
2. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» крізь призму жіночої біографіки. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації* : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2020 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського та ін. Київ, 2020. С. 436–438. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003836> (дата звернення: 31.10.2023).
3. Березівська Л. Д. Педагогічна історіографія: стан, проблеми, виклики. *Історіографія як важливий складник досліджень з історії освіти: європейський і вітчизняний виміри* : зб. матеріалів наук.-методол. семінару з історії освіти, 23 жовт. 2018 р., Київ / НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2018. С. 4–6. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713227/> (дата звернення: 31.10.2023).
4. Березівська Л. Д., Деревянко Т. М. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» й онлайн-проект «Ми стоїмо на плечах наших попередників: Видатні педагоги-ювіляри». *Вісн. НАПН України*. 2020. Т. 2, № 1. С. 1–3 (розд. паг.). URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/%20journal/article/view/54> (дата звернення: 31.10.2023).
5. Creation of information and bibliographic resource «Outstanding educators of Ukraine and the world» and its influence on the development of digital humanities / Berezivska L. D., Pinchuk O. P., Hopta S. M., Demyda Y. F., Sereda K. V. *Інформ. технології і засоби навчання*. 2022. Т. 87, № 1. С. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4825>.

СТОРІНКА «ЯРМАЧЕНКО МИКОЛА ДМИТРОВИЧ» ЯК СКЛАДНИК ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО РЕСУРСУ «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»

*Т. О. Золотаренко, молодший науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства та біографістики*

Нині під час активної інтеграції процесів в європейський освітньо-науковий простір, важливо не тільки збагачувати українську освіту та науку іноземними здобутками, а також ознайомлювати закордонних колег із досягненнями українських науковців. Унікальний ресурс «Видатні педагоги України та світу» покликаний висвітлити та популяризувати найкращі досягнення вітчизняних та закордонних фахівців у галузі педагогіки та психології [1,3]. Як джерельна база дослідження ресурс сприяє подальшому розвитку наукової думки. Водночас опис ідей видатних науковців надихає майбутніх вчених на подальший розвиток <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/>.

У рамках щорічного оновлення інформації про персоналії інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» [1] та відповідно до планового Наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України» (2023–2025, керівник – Л. Д. Березівська) доповнено сторінку «Ярмаченко Микола Дмитрович» (Є. Ф. Демида, Т. О. Золотаренко).

Ярмаченко Микола Дмитрович – український вчений-педагог, фахівець у галузі сурдопедагогіки та теорії й історії педагогіки, засновник і перший президент Академії педагогічних наук незалежної України [2]. Детальну інформацію про життя та діяльність цього науковця розміщено на його сторінці. Для зручності користувачів, вона традиційно складається з вкладок серед яких: «Біографія», «Праці М. Д. Ярмаченка», «Публікації про життя та діяльність М. Д. Ярмаченка», «Повнотекстові документи», «Фотогалерея», «Ушанування пам'яті» та «Список використаних джерел». Описані вище матеріали можна переглянути за

посиланням

(<http://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/yarmachenko-m-d/>)

або QR-кодом

(рис. 1).

Т. С. Павленко у 2018 р. створила цю сторінку, і до 2023-го її було не раз доповнено. Зокрема, цього року, оновлено список літератури, збільшено інформацію про ушанування пам'яті. Бібліографія публікацій про життя та

діяльність М. Д. Ярмаченка наповнена новим доробком учених, для зручності користувачів додано електронні посилання. Розширено біографічну довідку.

Список використаних джерел

1. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» як форма представлення педагогічної біографіки в освітньо-науковому просторі. *Педагогічна біографіка та біографістика в сучасному науково-інформаційному просторі* : зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти, 20 трав. 2022 р., Київ / НАПН України, Від-ня філософії освіти, заг. та дошк. педагогіки, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та ін. Вінниця, 2022. С. 9–11. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/730864/> (дата звернення: 15.10.2023).

2. Ярмаченко Микола Дмитрович (1928–2010) : сторінка інформ.-бібліогр. ресурсу «Видатні педагоги України та світу» / підгот. Павленко Т. С. ; оновили: Демида Є Ф., Золотаренко Т. О. ; наук. керівник Березівська Л. Д. ; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : офіц. сайт. Київ, 2018–2023. URL: <http://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/yarmachenko-m-d/> (дата звернення: 15.10.2023).

3. Creation of information and bibliographic resource «Outstanding educators of Ukraine and the world» and its influence on the development of digital humanities / Berezivska L. D., Pinchuk O. P., Hopta S. M., Demyda Y. F., Sereda K. V. *Інформ. технології і засоби навчання*. 2022. Т. 87, № 1. С. 1–17. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4825>.

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У БІОБІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОКАЖЧИКАХ (1978–2018) ІЗ ФОНДУ ЧИТАЛЬНОГО ЗАЛУ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ДНПБ УКРАЇНИ ІМ. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

*Н. В. Чала, молодший науковий співробітник відділу
педагогічного джерелознавства та біографістики*

Листування відомих людей завжди викликало жвавий інтерес у громадськості. Епістолярії В. О. Сухомлинського – це оригінальна спадщина, оскільки листи, їхній зміст відображають усю багатогранність духовності педагога-гуманіста, філософа, батька, товариша. З'ясовано, що його адресатами були не тільки вчителі, психологи (О. Андреева, О. Губко), а також і посадовці, письменники (Б. Рябінін, І. Єфремов), журналісти, батьки, вихованці та ін. Окрім того, ці листи відображають внутрішній світ, особистість Сухомлинського – людини, яка розуміє нюанси процесу виховання, розвитку й формування моральних цінностей. Тільки-но листи було опубліковано у періодиці чи у фахових виданнях, вони відразу ставали методичними рекомендаціями для вчителів і батьків, допомагали розуміти дітей. Порушені в листах теми мали продовження у формі запитань і відповідей. Найвідоміші листи-звертання до читача бачимо у творах «Листи до сина», «Листи до доньки», «Лист про педагогічну етику» тощо.

Уперше розділ «Листи» з'являється у виданні «В. О. Сухомлинський. Біобібліографія» [3] виданому в 1987 р. у київському видавництві «Радянська школа». Рубрику представлено 10-ма позиціями. А саме: *невідомі листи В. О. Сухомлинського та уривки листів В. О. Сухомлинського (1972); вчителям м. Краматорська (1976).*

Найбільшу добірку листів вміщено у біобібліографічному покажчику [1], у 2018 р. виданому НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського до 100-річчя від дня народження видатного педагога. У розділі 1.3. Епістолярії – 53 позиції – листи 1970 – 2011 років. Кореспонденти обговорювали широке коло тем, скажімо: *Народилася під щасливою зіркою* : [уривки з листів до проф. Чуvas.] (1972); *Виховуй у собі людську душу і сердечні стосунки з людьми* : [листи В. Сухомлинського до сина] (2004); *Із епістолярної спадщини* : (листи В. О. Сухомлинського, що зберігаються у Державному педагогічно-меморіальному музеї В. О. Сухомлинського) (2006) та ін. У зазначеному розділі міститься лише невелика частина листів, в яких висловлено ідеї, що хвилюють учителів не тільки в Україні, а й далеко за її межами.

Епістолярна форма звертання до читача у педагогічних працях В. Сухомлинського це своєрідний засіб загострити увагу на особистісній проблематиці, що суттєво доповнює розуміння виховної системи славетного педагога. Постійний діалог з читачем, щоб знати його думки і відчувати настрій, та для підсилення емоційного виховного впливу став надзвичайно дієвим інструментом транслявання.

Зроблено висновок, що епістолярна спадщина В. О. Сухомлинського є малодослідженою і потребує подальшого розгляду та аналізу. Дослідження, систематизація й узагальнення досвіду є невід’ємним складником його творчої діяльності, яку й досі вивчено недостатньо.

Список використаних джерел

1. Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд.: О. В. Сухомлинська, Л. Д. Березівська, Л. І. Страйгородська та ін. ; наук. консультант О. В. Сухомлинська ; наук. ред. Л. Д. Березівська ; бібліогр. ред. Є. Ф. Демида. Вінниця : Твори, 2018. 395 с. URL: <http://surl.li/mcj1lh> (дата звернення: 11.10.2023).
2. «Сухомлинському пишуть» (епістолярна спадщина педагога) : круглий стіл до 100-річчя з дня народж., 16 квіт. 2018 р. / матеріал підгот. Л. В. Сухомлинська. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського НАПН України* : офіц. сайт. Київ, 2018. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/naukovi-zakhody/kruhli-stoly/sukhomlynskomu-pyshut-epistolyarna-spadshchyna-pedahoha/> (дата звернення: 11.10.2023).
3. Бібліографія В. О. Сухомлинського. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського НАПН України* : офіц. сайт. Київ, 2023. URL: http://dnpb.gov.ua/ua/indexgroups/sukhomlynskyi_bibliography/ (дата звернення 11.10.2023).

СЕКЦІЯ 2

ПРОЄКТУВАННЯ БАЗ ЗНАНЬ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ (2023–2025)

Реєстраційний номер: 0123U100475

Роки виконання: 2023–2025 рр.

Назва пріоритетного напрямку: Цифровізація освіти

Проблема дослідження: Проєктування і використання цифрових інформаційно-аналітичних систем освітньої і наукової діяльності

Науковий керівник: А.Г. Гуралюк, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського

ПРОЄКТУВАННЯ БАЗ ЗНАНЬ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ: НАЙІСТОТНІШІ РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРШОГО ЕТАПУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

А. Г. Гуралюк, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

Найістотніші наукові результати, досягнуті у процесі проведення дослідження: розроблено Програму комплексного наукового дослідження «Проєктування баз знань цифрових освітніх ресурсів», яка має три підтеми, задля забезпечення потреб користувачів у зручності, доступності, ергономічності та наявності сучасних функцій інтерфейсів доступу до інформації (створення користувацького інтерфейсу з високим рівнем юзабіліті), задоволення потреб наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, інших суб'єктів освітнього процесу в зручному доступі до різнопланової інформації, розміщеної у вигляді цифрових колекцій у відкритому (або частково відкритому) доступі за допомогою мережі інтернет;

частково систематизовано та класифіковано дібрані джерела, комплексно розглянуто проблему представлення колекцій електронних ресурсів як основного елементу баз знань;

уточнено поняттєво-термінологічний апарат дослідження;

удосконалено інформаційно-аналітичне забезпечення стосовно:

- електронного ресурсу ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського щодо наукової діяльності НАПН України з метою поширення в інформаційному просторі науково-методичного доробку НАПН України;
- організаційно-технологічних засад функціонування бази даних електронного каталогу ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського; уточнені організаційно-технологічні засади функціонування бази даних електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

набули подальшого розвитку теоретичні засади використання онтологічного і системного підходів до побудови колекцій електронних ресурсів;

продовжено наповнення віртуальних ресурсів ДНПБ:

- ресурсу «Вчені Національної академії педагогічних наук України» з використанням системи управління базами знань ONTOS (<http://ontos.xyz/>). Тестова адреса сторінки БЗ «Вчені Національної академії педагогічних наук України»: https://dnpb.gov.ua/kb_naps
- підтримка та наповнення сторінок віртуальних проєктів «Українська мова онлайн» <http://dnpb.gov.ua/ua/українська-мова/>
- «Віртуальний читальний зал освітянина» <http://dnpb.gov.ua/ua/virtualni-chytalni-zaly/virtualnyy-chytalnyy-zal-osvityanyina/>.

Проведено модернізацію електронного ресурсу «Вчені Національної академії педагогічних наук України» (оновлено контент, доопрацьовано інтерфейс, продовжено наповнення бази даних).

За результатами констатувального етапу підготовлено й опубліковано 51 працю, з яких:

- розділ монографії – 1 (в іноземному виданні);
- статей – 12, а саме
 - у фахових наукових виданнях України – 8;
 - в іноземних виданнях – 4;
 - у т.ч. індексуються в наукометричних базах даних Scopus або WoS – 4;
 - у т.ч. іноземними мовами – 5;
- матеріалів конференцій і тез опубліковано 37: 7 міжнародних і 30 українських;
 - у т.ч. іноземними мовами – 2 (англійською мовою);

Упровадження результатів наукового дослідження здійснювалося під час 37 доповідей й виступів наукових співробітників відділу в рамках 23 науково-практичних масових заходів різного рівня: з'їзди, конгреси – 1, симпозіуми, форуми – 2, конференції – 11, наукові семінари – 4, круглі столи – 3, флешмоб – 1, коворкінг – 1.

В умовах інтенсифікації віддаленої роботи користувачів у воєнний час відділ забезпечував і підтримував діяльність вебпорталу бібліотеки (<http://dnpb.gov.ua/ua/>) як веб-орієнтованої технологічної платформи, доступної і зі стаціонарних комп'ютерів, і з мобільних пристроїв. Застосовані засоби кібербезпеки обмежили доступ до порталу закордонним користувачам. Було також налаштовано захист від ботів, лімітовано права доступу до директорій та файлів порталу, запроваджено регулярні перевірки щодо наявності шкідливих ін'єкцій стороннього коду, систематичне збереження резервної копії порталу до хмарного сховища тощо. Проведені заходи дозволили налагодити безперебійне функціонування порталу та продовжувати надавати інформаційні послуги віддаленим користувачам.

ОСОБЛИВОСТІ ДОБОРУ ІНФОРМАЦІЙНОГО КОНТЕНТУ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ВІДКРИТОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТУ

*Н. О. Терентьєва, доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу цифрових
технологій і комп'ютерного забезпечення*

Відкрите освітнє середовище університету це – унікальний комплекс інформаційного контенту, який репрезентує: 1) особисті наукові, методологічні та навчально-методичні здобутки й напрацювання професорсько-викладацького складу відповідного закладу освіти як сучасності, так і попередніх років, 2) навчальні основні й допоміжні матеріали, розміщені на платформах (Moodle, E-Learn та інші) дистанційного навчання, 3) завантажені студентські / аспірантські напрацювання, які засвідчують програмні результати навчання за дистанційною формою, 4) матеріали інституційного репозитарію, 5) матеріали захисту дисертаційних досліджень на сторінках спеціалізованих вчених рад; 6) наповнюваність сайту закладу вищої освіти, який відображає чинну інформацію для професорсько-викладацького, студентського, допоміжного складу та абітурієнтів, а також репрезентує заклад на ринку освітніх послуг і праці, дозволяє бути в курсі новин і анонсів заходів, що відбуваються в закладі та установах, з якими цей заклад співпрацює, благодійну та волонтерську діяльність; архіви тощо.

Зауважимо, що саме інформаційний контент та особливості його представлення визначають ступінь привабливості закладу вищої освіти (або іншої установи), а також його місце серед інших закладів-конкурентів регіону / країни. Отже, добір інформаційного контенту є визначальним для просування закладу на маркетинговому ринку освітніх послуг. Акцентуємо увагу на такому складнику, як інституційний репозитарій. Зазвичай він наповнюється за такими напрямками: наукові та навчально-методичні напрацювання професорсько-викладацького складу (дисертації та автореферати, посібники, підручники, монографії, статті у фахових вітчизняних та міжнародних виданнях, включених до наукометричних баз даних та ін.); матеріали конференцій різних рівнів; відео-лекції та презентації тощо; інші матеріали, які засвідчують публікаційну активність професорсько-викладацького складу на вітчизняному та міжнародному рівнях тощо.

Інформаційний контент, на наше переконання, формує своєрідне освітнє середовище закладу, яке вирізняє його з-поміж інших, дозволяє продемонструвати унікальність та реалізувати автономію університету як відкритого джерела перевіреної / верифікованої інформації.

Наголосимо, що частиною інформаційного контенту є навчальні / робочі навчальні програми та силабуси навчальних дисциплін, магістерські та курсові роботи, конспекти лекцій, методичні рекомендації, що, з одного боку полегшує підготовку та реалізацію освітнього процесу, а з іншого – уможливлює використання наявних матеріалів без належного їх опрацювання та інтерпретацію до цільової аудиторії, або навіть без посилань на автора-

розробника. Отож проблема академічної недоброчесності є прямо корельованою зі все вищим обсягом інформаційного контенту освітнього середовища закладу вищої освіти (і зрозуміло, ставленням конкретної особи до правил застосування інформації). Саме тому частина авторів наукових праць не завжди охоче наповнює інституційний репозитарій та платформи дистанційного навчання, аж до поки не переконається в тому, що матеріал вже набув ознак захищеності авторських прав.

Через це добір інформаційного контенту та особливості його репрезентації є показовим чинником привабливості та коректності діяльності університету, зокрема через створене відкрите освітнє середовище закладу.

Матеріал представляє авторське бачення зазначеної проблематики, тому не потребує посилань на використані джерела інформації.

КОЛЕКЦІЇ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ ЯК СКЛАДНИК ІНФОРМАЦІЙНОГО КОМФОРТУ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

А. Г. Гуралюк, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

Вітчизняний науковець Л. Амлінський, розглядаючи бібліотечний комфорт, вводить поняття інтелектуально-інформаційного комфорту, під яким він розуміє стан інтелектуальної задоволеності, що виникає унаслідок необхідної і достатньої зручності доступу до інформації людини у процесі її інформаційної діяльності. Науковець відзначає, що сприйняття людиною рівня інтелектуально-інформаційного комфорту є індивідуальним, проте воно залежить від рівня соціального розвитку суспільства [1]. Розглянемо взаємозв'язок інформаційного комфорту та освітнього середовища.

В активі фахівців чимало визначень і тлумачень поняття «освітнє середовище». Автором одного із найзагальніших трактувань є О. Савченко: «сукупність умов і впливів, які створюють основу для навчання, виховання, розвитку учнів». Саме так називає освітнє середовище сучасний український дидакт [2, с. 493]. Погоджуючись з О. Топузовим, відзначимо, що нині, система освіти, як і навчальні заклади, функціонує в інформаційному просторі сучасного суспільства, що розвивається багатовекторно і характеризується незчисленною множиною створених природою та людиною об'єктів і відношень між ними. Сьогодні у інформаційному суспільстві середовище системи освіти є інформаційно-освітнім за домінантним субстратом (інформацією), що лежить в основі цих феноменів [4].

Очевидно, що побудова освітнього (освітньо-інформаційного середовища) не є самоціллю. Розбудова освітнього середовища має сенс лише у зв'язку із підвищенням ефективності пізнавальної діяльності. Активізація ж пізнавальної діяльності може відбуватися за умови створення певної інформаційної насиченості та інформаційного комфорту, що забезпечують інтелектуальні комунікації, самовираження особистості, можливість широкого

та вільного доступу до необхідної інформації. Інформаційний комфорт створюється за допомогою ефективно організованих джерел інформації: бібліотеки, інформаційної комп'ютерної бази тощо.

Одним із напрямів підвищення ефективності організації джерел інформації є побудова «цифрових колекцій». Під цим поняттям розуміємо систематизовану сукупність електронних документів та інших цифрових об'єктів, об'єднаних загальною ознакою, із забезпеченням до них доступу і можливості використання разом із метаданими, що описують цифрову колекцію. Цифрові об'єкти можуть об'єднувати в колекцію за змістовим наповненням, типами документів (текстові, рукописні, картографічні, нотні та ін.), хронологією, призначенням, видами джерел тощо [3].

Тому то застосування цифрових технологій, зокрема побудова цифрових колекцій, є загальносвітовою тенденцією, яка значно вплинула на форму та якість представлення інформації для кінцевого користувача. Вивчення наявних у ЕБ цифрових колекцій показало, що сучасні технології дозволяють зберігати електронні копії реальних об'єктів високої якості, проте їх ідентифікація та пошукові можливості у багатьох випадках потребують доопрацювання.

Віртуальні колекції все повніше використовуються як в освіті, так і в інших сферах людської діяльності. Це зумовлено зручністю зберігання та роботи із структурованою з їх допомогою інформацією та безпековими рішеннями [5]. Використання високоякісних цифрових колекцій є ще одним кроком до забезпечення інформаційного комфорту кінцевого користувача.

Список використаних джерел

1. Амлінський Л. Бібліотечний комфорт: розкіш чи веління часу. *Бібліотечний вісник*. 2010. № 3. С. 39–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2010_3_6 (дата звернення: 12.10.2023).
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
3. Сенченко Н. Актуальні питання формування цифрових колекцій електронних бібліотек. *Вісник книжкової палати*. 2023. № 1 (318). DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.1\(318\).15-25](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.1(318).15-25).
4. Топузов М. Інформаційно-освітнє середовище навчальних закладів. *Директор школи*. 2018. № 9/10 (825–826). С. 17–25. URL: <https://core.ac.uk/reader/159118760> (дата звернення: 23.04.2023).
5. Guraliuk A. Collections of digital resources. *Digital transformations in culture : Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 163–187. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-319-4-10/>.

ЯК ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ РЕВОЛЮЦІОНІЗУЄ НАВЧАННЯ

О. П. Пінчук, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

Хмарні сховища, платформи та інфраструктура для зберігання та надання доступу до навчальних ресурсів, зокрема й дизайн персоналізованого навчального та дослідницького середовища, великі дані та розумні дані у відкритій освіті та психолого педагогічних дослідженнях, комп'ютерне

модельовання, скажімо, STEM-підходи, штучний інтелект та імерсивні технології поступово стають доступними для масового використання, створюючи сучасний техніко-технологічний базис освіти. Відкриття, новітні інженерні розробки та поява все нових цифрових засобів, що урізноманітнюють педагогічні системи, зумовлюють революційні зміни в освіті [1].

У своїх публікаціях [2, 3] ми акцентуємо увагу на тому, що за масштабом, обсягом, швидкістю, впливом новітніх технологій і складністю четверта промислова революція немає аналогів у всьому попередньому досвіді людства.

Четверта промислова революція приводить до автоматизації, використання роботів та штучного інтелекту у виробництві та бізнесі. Це впливає на ринок праці, перерозподіл зайнятості, інноваційність економіки та водночас актуалізує питання економічної нерівності.

Індустрія 4.0 також вносить зміни в спосіб життя, комунікацію та культуру. Наприклад, соціальні мережі, використання даних та інші аспекти цифрової трансформації мають глибокий вплив на спілкування між людьми. Якщо повернутися до наших [4, 5] висновків щодо історико-аналітичних аспектів розвитку соціальних мережних технологій та перспектив їх використання у навчальному середовищі, то усвідомлюєш, що це питання знову потребує психологічних і педагогічних досліджень.

Суспільство 4.0 вимагає нових навичок та фахової підготовки, оскільки праця стає більш інтелектуалізованою та технологічною. Як результат – негайної відповіді потребує питання: чи освіта та навчання адаптуються до цих вимог і як використовувати, зокрема, штучний інтелект для індивідуалізації навчання?

Не останні за вагомістю «нові» етичні питання, оскільки зміни в технологіях і суспільстві 4.0 пов'язані з приватністю, безпекою даних, впливом на психічне здоров'я, біоетикою та ін. Як суспільство вирішує ці етичні питання, і які норми поведінки встановлюються в контексті цифрової трансформації?

Цього року під час проведення майстер-класу «Етичні засади публікації результатів наукових досліджень: запобігання плагіату» [6] фокус дискусії зберігався навколо розуміння етичних принципів проведення наукових досліджень і етичних принципів публікації/захисту результатів наукових досліджень, зокрема використанні штучного інтелекту (AI), на попередженні плагіату та виявленні наслідків дій, що характеризують процес плагіату.

Власне, сьогодні саме доступність окремих застосувань штучного інтелекту, на нашу думку, і стала лакмусовим папірцем для освіти в цілому та викладацького/учительського корпусу зокрема щодо готовності змінюватися. Наше наукова праця [7] підтвердила вагомість цифрових технологій дослідження впливу особливостей нервової системи на когнітивні можливості студентів. Але це лише поодинокий приклад. Аналіз доступних у мережі публікацій щодо використання AI показує широке охоплення проблем: медична діагностика, ефективність лікування, прогнозування захворювань, розв'язання завдань автопілоту та безпеки на дорогах, фінансовий аналіз для прогнозування ринків, ризик-менеджменту та виявлення фінансового обману, корпоративна

автоматизація, кліматичне моделювання, боротьба зі злочинністю та мовна обробка.

Звісно, галузь світи також є галуззю застосувань систем штучного інтелекту.

Найперше це – революційні зміни у персоналізованому навчанні, оскільки саме системи штучного інтелекту допомагають ефективніше створювати індивідуальні навчальні плани для учнів, враховуючи їхні потреби, навички та темпи навчання. Вчителям та учням надаються персоналізовані рекомендації щодо навчального матеріалу та способів його засвоєння. AI допомагає аналізувати відомості про успішність учнів, виявляти можливі проблеми та розробляти стратегії для покращення результатів. Як перспективний напрям: AI аналізує дані та попереджає вчителів про можливі відставання учнів, щоб вчасно реагувати на проблеми.

По-друге, AI дозволяє створювати автоматизовані навчальні курси та планувати/організовувати інтерактивні заняття. Використання штучного інтелекту під час дистанційного навчання полегшує організацію онлайн-курсів, взаємодію вчителів і учнів, а також автоматизує процеси оцінки та звітності.

По-третє, це напрям вдосконалення підтримки студентів з особливими потребами. Системи AI розробляють інструменти для навчання та підтримки учнів з різними видами інвалідності.

Четверта промислова революція, Суспільство 4.0 та Освіта 4.0 взаємопов'язані і впливають одне на одного. Дослідження цих питань допомагає глибше розуміти, як сучасний світ змінюється в контексті технологічних інновацій та етичних розглядів.

Список використаних джерел

1. Revolutionizing education: using computer simulation and cloud-based smart technology to facilitate successful open learning / Papadakis S. at al. *Joint Proceedings of the 10th Illia O. Teplytskyi Workshop on Computer Simulation in Education, and Workshop on Cloud-based Smart Technologies for Open Education (CoSinEi and CSTOE 2022) co-located with ACNS Conference on Cloud and Immersive Technologies (3358)*. 2023. P. 1–18. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735983> (last access: 02.10.2023).
2. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи: наук. доп. загальним зборам НАПН України «Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи», 18–19 листоп. 2022 р. / В. Г. Кремень та ін. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т. 4, № 2. С. 1–49. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4223>.
3. Шишкіна М. П., Пінчук О. П. Відкрита наука в умовах інтеграції освіти України до Європейського дослідницького простору. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Т. 5, № 1. С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5124>.
4. Pinchuk O. Perspective analysis of use of electronic social networks in learning environment. *Proceedings of the 12th International Conference on ICT in Education, Research and Industrial Applications. Integration, Harmonization and Knowledge Transfer. International Workshop on Professional Retraining and Life-Long Learning using ICT: Person-oriented Approach (3L-Person)*. 2016. P. 680–686. URL: http://ceur-ws.org/Vol-1614/paper_54.pdf (last access: 02.10.2023).
5. Пінчук О. П. Аналітичний ретроспективний огляд використання електронних соціальних мереж у навчанні. *Цифрова трансформація відкритих освітніх середовищ* / за

ред. В. Ю. Бикова, О. П. Пінчук. 2019. С. 69–87. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/720740/> (дата звернення: 02.10.2023).

6. Кузьмінська О. Г., Лупаренко Л. А., Пінчук О. П. Майстер-клас «Етичні засади публікації результатів наукових досліджень: запобігання плагіату». *Відкрита наука в умовах інтеграції освіти України до європейського дослідницького простору* : зб. матеріалів наук.-пр. конф. з міжнар. участю OS-UA-ERA-2023, 27 квіт. 2023 р. 2023. С. 95–103. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736228> (дата звернення: 02.11.2017).

7. Буров О. Ю., Пінчук, О. П. Цифрові технології дослідження впливу особливостей нервової системи на когнітивні можливості студентів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2023. Т. 93, № 1. С. 199–216. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v93i1.5147>.

ВІДКРИТІ ЕЛЕКТРОННІ ОСВІТНІ РЕСУРСИ У ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Л. А. Романов, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

Поняття «відкриті електронні освітні ресурси» відображає сучасний тренд вільного та відкритого доступу до електронних матеріалів, які мають освітню цінність і використовуватимуться для підтримки навчання, досліджень, самоосвіти, виховання та розвитку особистості. Збирання, накопичення, використання їх та доступу до них в освітньому процесі є важливим аспектом сучасної бібліотечної діяльності закладів освіти, зокрема професійної.

Основними характеристиками відкритих електронних освітніх ресурсів бібліотек закладів професійної освіти є безоплатність і доступність. Такі ресурси можуть бути представлені у формі електронних книг, журналів, відеолекцій, аудіозаписів, вебсайтів та інших форматів. Вони мають освітнє або дослідницьке спрямування, призначені для загальноосвітньої, професійно-теоретичної, професійно-практичної підготовки, виховання та розвитку здобувачів професійної освіти. Деякі відкриті ресурси дозволяють користувачам переробляти, адаптувати та поширювати матеріали для власних потреб. Завдяки використанню відкритих електронних ресурсів бібліотеки закладів професійної освіти розширяють доступ здобувачів освіти до актуальних навчальних матеріалів та забезпечити їх якісними джерелами інформації для навчання та саморозвитку.

Бібліотеки є важливими ланками у процесі доступу до відкритих електронних ресурсів та підвищення якості професійної освіти: відіграють ключову роль у накопиченні та збереженні відкритих електронних ресурсів, таким чином гарантуючи їхню доступність для здобувачів освіти та викладачів, створюють системи каталогізації та організації ресурсів, що допомагають користувачам знаходити необхідну інформацію швидше та ефективніше. Працівники бібліотек закладів професійної освіти надають підтримку користувачам, допомагаючи їм знаходити, оцінювати та використовувати ресурси. Вони проводять консультації та навчальні сесії з питань інформаційної грамотності, допомагають учням та викладачам у виборі найкращих ресурсів для виконання конкретних завдань і досліджень.

Бібліотеки закладів професійної освіти можуть бути посередниками у взаємодії з видавцями та авторами відкритих ресурсів, допомагаючи узгоджувати доступ до них, брати участь у розробленні навчальних матеріалів та курсів з використання відкритих ресурсів, проводити інформаційну роботу серед користувачів щодо можливостей та переваг використання відкритих ресурсів, стимулювати дослідження та інновації у галузі їх використання.

Отже, бібліотеки закладів професійної освіти є ключовими ланками щодо доступу суб'єктів освітньої діяльності до відкритих освітніх ресурсів та сприяють підвищенню якості професійної освіти, зокрема її доступності, ефективності та інноваційності.

Список використаних джерел

1. Інформаційно-освітнє середовище професійно-технічних навчальних закладів : посібник / Карташова Л. А. та ін. ; за наук. ред. Лузана П. Г. Київ : ПТО НАПН, 2017. 124 с.
2. Електронна бібліотека Роменського ВПУ : [офіц. сайт]. URL: <http://bibliotekavpu.ucoz.com/> (дата звернення: 02.11.2023).
3. Інформаційні ресурси бібліотек закладів освіти: формування та використання : практ. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [Григоревська О. В., Матвійчук О. Є., Вараксіна Н. В., Кропачева Н. М., Бойко С. Т. ; наук. ред.: Пономаренко Л. О.]. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2022. 181 с. (Серія: На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек ; вип. 28).

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З ПРОЄКТУВАННЯ БАЗ ЗНАНЬ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ

М. Л. Росток, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

На виконання констатувального етапу наукового дослідження «Проектування баз знань цифрових освітніх ресурсів» здійснено семантичний аналіз дослідницького термінополя. Обґрунтовано необхідність семантичного аналізу базових понять кожного дослідження, адже поняття є тим інструментом/знаряддям, завдяки якому відбувається відкриття нових і втілення в життя вже наявних ідей. Узагальнено різноманітні підходи до виділення базових понять дослідження, зокрема й онтологічний (використання семантичних технологій у вивченні термінополей понять). Наголошено на ефективності застосування онтологічного застосунку ONTOS (за А. Гуралюком) задля формування понятійно-категоріального апарату наукових досліджень, створення термінологічних баз даних і баз знань. Виокремлено деякі аспекти дефініції «проектування», похідною якого є поняття «проект». На нашу думку, проектування ототожнюватиметься з процесом «побудови майбутнього чогось», а у векторі зазначеного дослідження – саме цифрових освітніх ресурсів. Досліджено у цьому сенсі досвід виникнення й формування поняття «проектування» та з'ясовано його суть у системі наукового знання й пізнання. Наприклад:

1. Проектування розглянуто як «процес створення прототипу, прообразу майбутнього об'єкта, стану та способів його виготовлення», де «застосовують

системний підхід, який полягає у встановленні структури системи, типу зв'язків, визначенні атрибутів, аналізуванні впливів зовнішнього середовища» [1].

2. Проєктування визначено як «складання проєкту» або «креслення проєкції, зображення фігури або предмета на площині», а також представлено його зміст у формулюванні, яке притаманне інженерії – це «галузь людської інтелектуальної діяльності по застосуванню знань і навичок для проєктування і створення процесів та технічних об'єктів, що реалізують такі процеси». Водночас щодо інженерії знань, то проєктування визначено як «галузь знань, пов'язана з розробкою штучного інтелекту, експертних систем і баз знань». У програмній інженерії – як «технологія застосування системних, кількісно контрольованих підходів до розроблення, експлуатації та обслуговування програмного забезпечення» [2].

3. Проєктування констатовано як процес «створення проєкту – прототипу, прообразу передбачуваного або можливого об'єкту, стану» [3].

Отже, у процесі дослідження вважаємо за необхідне приділити увагу проєктуванню актуального цифрового освітнього ресурсу термінологічного змісту.

Список використаних джерел

1. Проєктування. *Вікіпедія. Вільна енциклопедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Проєктування> (дата звернення: 29.10.2023).
2. Проєктування. *Словник іншомовних слів*. URL: <https://www.jnsn.com.ua/cgi-bin/m/s2.pl?Article=15035&action=show> (дата звернення: 29.10.2023).
3. Проєктування. *Vseslova*. URL: <http://vseslova.com.ua/word/Проектування-85744u> (дата звернення: 29.10.2023).

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

Н. В. Варахсіна, науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

Важливою тенденцією розвитку в умовах сьогодення (пандемія COVID-19, військова агресія росії) є прискорення процесів цифрової трансформації суспільства, зокрема, освіти. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті потребують формування і широкого впровадження до єдиного освітнього інформаційного простору. Науковці наголошують на потребі розгортання та удосконалення інфраструктури регіональних інформаційних і телекомунікаційних мереж, взаємопов'язаних як між собою, так і з глобальною мережею інтернет. Водночас констатуємо низький рівень інформаційно-комунікаційно-технологічних компетентностей, застарілі підходи у навчанні та недостатню мотивацію суб'єктів навчального процесу щодо використання прогресивних ІКТ, фактичну несформованість цілісної національної політики застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, недосконалу нормативно-правову базу. Усе зазначене сповільнює побудову інформаційного суспільства та, як наслідок, гальмує цифровізацію освіти в Україні [1].

Мета дослідження полягає у вивченні та теоретичному обґрунтуванні напрямів цифровізації освіти. На основі аналізу наукових джерел визначено поточний стан цифрової трансформації освіти.

Актуальність зумовлена низкою проблем освіти, зокрема із проблемами технічного та енергетичного забезпечення, проблемами організації гнучкого навчального процесу.

Виявлено, що цифрова трансформація освіти пов'язана з організацією, керуванням та використанням цифрових технологій в освітньому процесі, застосуванням цифрових технологій для виготовлення, опрацювання та поширення інформації із врахуванням російсько-української війни.

Зазначено низку сучасних цифрових освітніх технологій, а саме:

- eLearning (електронне навчання) – освіта, що проводиться в електронному вигляді;
- Video-Assisted Learning (навчання за допомогою відео) – навчання за допомогою відеозаписів;
- Blockchain Technology (технологія блокчейн або технології розподілених реєстрів) – технологія зберігання даних, це децентралізована база даних, де є послідовність «блоків», кожен з яких містить інформацію (записи) та зв'язаний з попереднім і наступним блоком;
- Big Data (великі дані) – завдяки навчанню в режимі онлайн є більше даних, ніж будь-коли раніше, які мають зберігатись на цифрових носіях.
- Artificial Intelligence (штучний інтелект), що може автоматизувати основні види освітньої діяльності;
- Learning Analytics (аналітика навчання) – дозволяє викладачам аналізувати та повідомляти про результати навчання здобувачів через інтернет;
- Gamification (гейміфікація) – напрям освітніх технологій, ігрові елементи, завдяки яким можна створити позитивне навчальне середовище;
- Immersive Learning With VR And AR (іммерсивне навчання за допомогою віртуальної та доповненої реальностей) – інтерактивне навчання, що спрощує способи пояснення складних концепцій: віртуальна реальність забезпечує побудовану реальність, доповнена – дає розширений вигляд реального зображення.
- STEAM – нова тенденція, що розкриває значимість науки, технологій, техніки, мистецтва та математики для вирішення реальних проблем, спираючись на практичну навчальну діяльність та креативний дизайн.
- Social Media In Learning (соціальні медіа у навчанні) – використання соціальних медіа як інструменту спілкування, в якому студенти можуть взаємодіяти з іншими [2].

Результати дослідження передбачають низку рекомендацій з вдосконалення цифрової трансформації.

Практичне значення дослідження полягає в можливості його використання для вдосконалення освітнього процесу в умовах російсько-української війни.

Констатовано, що перспективою подальших досліджень є масове впровадження в освітній процес сучасних закладів освіти цифрових технологій та розроблення методичних і дидактичних матеріалів для ефективного їх використання.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю., Спірін О. М., Пінчук О. П. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2020. Т. 1. С. 27–36. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722869/> (дата звернення: 15.10.2023).
2. Новицька Т. Л., Новицький С. В. Сучасні тенденції цифрової трансформації освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи* : матеріали VII Міжнарод. наук.-практич. інтернет-конф., м. Тернопіль, 8 квіт. 2021 р. Тернопіль, 2021. С. 151–154. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18854/1/52_Novytska_Novytskyi.pdf (дата звернення: 25.10.2023).

ПРОЄКТ «КОНЦЕПЦІЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ І НАУКИ НА ПЕРІОД ДО 2026 РОКУ»: СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВИЙ АНАЛІЗ

*Х. В. Середа, науковий співробітник відділу цифрових
технологій і комп'ютерного забезпечення*

Проект «Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року» (далі – Концепція) спрямовано на реалізацію завдання Національної економічної стратегії на період до 2030 р., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179 у частині досягнення цілі 3 «Трансформація сфер життя в ефективні, сучасні та комфортні» напряму 18 «Цифрова економіка».

Як зазначено у документі, «Концепція ...представляє комплексне стратегічне бачення цифрової трансформації освіти і науки, яке відповідає засадам реалізації органами виконавчої влади принципів державної політики цифрового розвитку...».

Метою Концепції є «...використання цифрових технологій для трансформації процесів у системі освіти і науки з метою їх спрощення, автоматизації та зручності для користувачів». Кінцеву мету заплановано досягти через напрями, кожен з яких реалізується через досягнення стратегічних цілей. Всього визначено п'ять стратегічних цілей.

Відповідно до її положень «сьогоднішня система освіти і науки має зазнати докорінних цифрових змін та відповідати світовим тенденціям цифрового розвитку для успішної реалізації кожною людиною свого потенціалу» [1].

Структуру Концепції становлять: Загальна частина; Проблеми, які потребують розв'язання; Мета; Основні завдання Концепції; Шляхи та способи вирішення проблем; Прогноз впливу на ключові інтереси заінтересованих сторін; Очікувані результати; Обсяг фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів.

Основними завданнями Концепції є реалізація та досягнення операційних цілей. Всього Концепцією визначено 10 операційних цілей, які розподілені в межах досягнення стратегічних цілей.

У розділі «Шляхи та способи вирішення проблем» детально описано шляхи та способи, які дадуть змогу забезпечити розв'язання окреслених проблем відповідно до цілей, визначених цією Концепцією.

Проект Концепції було представлено для громадського обговорення та висловлення пропозицій. За результатами громадського обговорення підготовлено та оприлюднено «Звіт про громадське обговорення проекту Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року» [2].

Список використаних джерел

1. Проект Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/koncepciya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshuye-do-gromadskogo-obgovorenniya> (дата звернення: 29.10.2023).
2. Звіт про громадське обговорення проекту Концепції цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorenniya/2021/07/19/Zvit.projektu.Kontsepts.tsyfr.transf.osv-nauky.2026.roku.docx> (дата звернення: 29.10.2023).

АБІС КОНА ЯК СУЧАСНИЙ ЗАСІБ ПОБУДОВИ ЕЛЕКТРОННИХ КАТАЛОГІВ

О. А. Шило, науковий співробітник відділу цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення

Сьогодні на ринку представлено серію бібліотечних систем від розробників з усього світу: УФД/Бібліотека, Руслан, ІРБІС, Коґа, Liber, Aleph, Марк-SQL та багато інших. Сучасна специфіка автоматизації роботи бібліотек передбачає широке застосування інтернет-технологій. Це вимагає від розробників АБІС впроваджувати якомога більше функціональності, пов'язаної з Інтернетом. Що характерно, необхідним елементом цих систем став онлайн-каталог (ОРАС – Online Public Access Catalogue). Нові системи розвиваються у напрямі вебінтерфейсу, коли всі робочі операції здійснюються в браузері.

Головним елементом традиційної АБІС стає електронний каталог з усіма його функціями. Усі властивості традиційної бібліотеки під час в АБІС зберігаються, змінюючись не суттєво, насамперед, у тому вигляді до якого всі звикли залишаються фонди. В електронному каталозі є посилання на повні тексти, малюнки, аудіо- і відео- матеріали, а також – на ресурси Інтернет.

Автоматизована інформаційно-бібліотечна система Коґа – це перша бібліотечна система з відкритим вихідним кодом. Її в 1999 р. створила новозеландська компанія «Katipo Communication LTD» і вперше впровадила в січні 2000 р. «Коґа» мовою маорі означає дар або пожертвування.

Дружній вебінтерфейс АБІС Коґа дозволяє легко здійснювати простий і розширений пошуки. Його функціональність допомагає шукати за ключовими словами, за автором, заголовком, тематикою тощо. Опція вибору мови інтерфейсу робить каталог зручним для іншомовних читачів.

Основними можливостями АБІС Коґа є:

- онлайн-доступ до електронного каталогу;
- електронне замовлення документів;
- каталогізація;
- база даних користувачів бібліотеки;

- видача / повернення книжок;
- зв'язок між відділами та філіями бібліотеки.

Перед війною було розпочато процес адаптації АБІС Коґа до бібліотечної системи України, що включало підтримку української як мови даних; переклад українською інтерфейсу, даних, довідки; розробку типових налаштувань для України; підтримку обліку бібліотечних фондів за українськими нормами, створення типових звітів для України; виведення бібліотечного запису за ДСТУ 7.1:2006; повноцінну підтримку різнорівневих зв'язків (аналітика, томи); інтеграція УДК (класифікаційні записи) тощо.

ЦИФРОВІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

*І. П. Білоцерківець, молодший науковий співробітник відділу
цифрових технологій і комп'ютерного забезпечення*

Через війни, пандемії, кризових явищ в освітній царині постають все нові й нові проблеми, загострюється потреба пошуку шляхів адаптування навчально-виховного процесу до постійних змін, упровадження інноваційних освітніх технологій та інструментів, скажімо, цифрових, які б дали змогу підвищити якість навчання, забезпечуючи водночас засадничий педагогічний принцип «дитиноцентризму».

Цифровізація освіти допомогла освітянам спростити чимало навчальних моментів, пристосуватися до змінюваних умов, проте додала й багато нових викликів.

На увагу заслуговують, зокрема, такі наукові розвідки:

- 1) вплив відеоігор на ефективність педагогічного процесу,
- 2) використання відео педагогами/освітянами для оцінювання власної діяльності.

Науковці-дослідники Condie, Munro, Randel, Morris, Wetzel, Whitehill [2-4] вважають, що переважно результати досліджень застосування цифрових ігрових технологій є надто фрагментарними і спорадичними. Зазначається, що необхідно більше емпіричних даних для вивчення впливу використання ігрових цифрових технологій на академічні досягнення учнів і студентів [2, 4].

Відповідаючи на цю потребу, науковці Namsoo Shin, Lee Ann M., Sutherland, Cathleen A. Norris, а також Elliot Soloway [1,5] провели два дослідження щоб з'ясувати, як застосування ігрових цифрових технологій сприяє удосконаленню процесу засвоєння математики, і виявити, які саме аспекти моделювання и проєктування ігрових цифрових технологій найрезультативніше підтримують навчальні процеси і поліпшують навчальну діяльність учнів.

Науковці провели два кількісні дослідження/тестування (quantitative studies), задіявши «арифметичну гру, розроблену на основі наукових цифрових технологій», і гру паперову; обидві гри були використані з тією-таки метою: з'ясувати, як відрізняється застосування цифрової/електронної відеогри від застосування паперової гри, і як це впливає на навчальні досягнення учнів.

Загальний висновок такий: застосування цифрових освітніх технологій дає змогу урізноманітнити процес навчання, зробити його більш адаптованим до дистанційних умов, допомагає зважати на індивідуальні потреби і можливості учнів.

Урахування індивідуального підходу є дуже важливим чинником, адже, як стверджують учені [5] «Маючи перед собою ті ж самі освітні цілі, різні студенти навчаються різними способами, по-різному у різних навчальних середовищах, вони по-різному здійснюють пошук й опрацювання інформації, по-різному її сприймають, потребують варіативного освітнього підходу і підтримки, різноманітних технік и методик та методів навчання».

Вивчаючи переваги використання відео вчителями з метою оцінювання своєї діяльності та рефлексії власних педагогічних результатів, дослідники працюють над проблематикою: чи варто інвестувати у процес відеоаналізу час та кошти, необхідні учителям для рефлексії й аналізування власної праці.

Є кілька видів і способів оцінки результативності вимірювання ефективності використання відео та дослідження впливу застосування такого виду оцінювання на рефлексію педагога. Окремі спеціальні дослідження присвячено коментарям учителів з приводу відеорефлексії, змінам у педагогічних методах и практиках після застосування рефлексії, самооцінці педагогами своїх рефлексій, здібностей, сприйняття ефективності застосовуваних методик і точність фіксування результатів. Дослідники, зацікавлені у використанні відео для едукативної рефлексії, прагнуть визначити, яке саме комбінування застосовуваних методик рефлексії допоможе знайти відповіді на найактуальніші питання щодо відеоаналізу.

Хоча тривалість таких відео і їхня кількість варіюється у різних наукових доробках, ще недостатньо досліджень щодо того, як зазначені характеристики впливають на рефлексію учителів. Отже, необхідні подальші наукові розвідки стосовно того, чи є оптимальна тривалість відеоспостережень для рефлексії учителями власних досягнень.

Список використаних джерел

1. Chandra V., Lloyd M. The methodological nettle: ICT and student achievement. *British Journal of Educational Technology*. 2008. № 39 (6). P. 1087–1098. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8535.2007.00790.x>.
2. Condie R., Munro R. The impact of ICT in schools: a landscape review / University of Strathclyde. January 2007. 93 p. URL: https://oei.org.ar/ibertic/evaluacion/sites/default/files/biblioteca/33_impact_ict_in_schools.pdf (last access: 12.10.2023).
3. Effectiveness of reading and mathematics software products: findings from the first student cohort : report to Congress / Dynarski M. et al. ; U.S. Department of Education, Institute of Education Sciences, 2007. URL: <https://ies.ed.gov/ncee/pdf/20074005.pdf> (last access: 12.10.2023).
4. The effectiveness of games for educational purposes : a review of recent research / Randel J., Morris B., Wetzel C., Whitehill B. *Simulation & Gaming*. 1992. № 23 (3). P. 261–276. DOI: <https://doi.org/10.1177/1046878192233001>.
5. Sutherland L. M., Shin N., McCall K. L. Integrating Science inquiry, literacy, technology and universal design for learning to enhance middle school students' opportunities to learn science. *Paper presented at the annual meeting of the National Association for Research in Science Teaching*. Philadelphia PA, 2010.

СЕКЦІЯ 3

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД (2023–2025)

Реєстраційний номер: 0123U100476

Роки виконання: 2023–2025 рр.

Назва пріоритетного напрямку: Цифровізація освіти

Проблема дослідження: Теоретико-методологічне та науково-методичне забезпечення цифровізації освіти

Науковий керівник: М. Л. Росток, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ І ПЕДАГОГІКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД: НАЙІСТОТНІШІ РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРШОГО ЕТАПУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

*М. Л. Росток, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач
відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти*

Найістотніші наукові результати, досягнуті в процесі дослідження: *унерше* розроблено Програму комплексного трансдисциплінарного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід», яке спрямовано на об'єктивізацію процесу цифрової трансформації освіти і педагогіки в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду, а також уточнення змісту інформаційно-аналітичного забезпечення освітньої сфери з означених питань, розроблення теоретичних і методичних засад інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації сфери освіти і педагогіки в умовах воєнного стану та відновлення України після російської агресії. Задля актуалізації наукового потенціалу досліджень з цифровізації освіти, педагогіки і психології та виокремлення актуальних дослідницьких кластерів розбудови трансдисциплінарної парадигми цифрового освітнього простору за програмою дослідження визначено пріоритетні підтеми:

Підтема 1. Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації підготовки наукових і педагогічних кадрів (Росток М. Л.). *Підтема 2.* Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації психологічної науки і освіти (Мерзлякова О. Л.). *Підтема 3.* Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації системи освіти дорослих (Коваленко І. Е.). *Підтема 4.* Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації вищої освіти (Гуралюк А. Г.). *Підтема 5.* Особливості цифрової трансформації бібліотечної освіти (Пономаренко Л. О.). *Підтема 6.* Реалії

цифрової трансформації професійної освіти і педагогіки (Львіна Т. В.). Підтема 7. Основні аспекти моніторингу наукової діяльності вченого в умовах цифровізації дослідницького простору (Симоненко Т. В.). Підтема 8. Актуальні аспекти цифрової трансформації освіти (Годецька Т. І.).

Досліджено можливості оцінювання ефективності та орієнтири розвитку української науки й освіти під впливом цифрової трансформації та відповідно *сформовано* (виокремлено, впорядковано) і *схарактеризовано* історіографічну й джерельну базу дослідження.

Уточнено ключові поняття наукового дослідження, зокрема «цифровізація», «цифрова трансформація», «цифрові технології», «цифрові компетентності», «трансформація у сфері освіти і науки», а також встановлено змістове наповнення поняття «цифрова трансформація освіти і педагогіки». Зазначено, що цифрова трансформація у сфері освіти і науки ініціює подальший розвиток науково-педагогічних підходів до докорінної зміни системи освіти (<https://lib.iitta.gov.ua/734664/>).

Констатовано й обґрунтовано, що нині набуває активної розбудови постмодерний науково-освітній простір, про що свідчать чіткі ознаки періоду постмодерну – глобалізація, цифрова трансформація, людиноцентризм, мережецентризм, розвиток воєнних технологій як у науці, так і в освітній галузі, що підтверджується раціональним застосуванням зазначених методологій. *Актуалізовано* потребу для української науки, освіти, педагогіки і психології у розробленні трансдисциплінарних стратегій і проведенні відповідних наукових досліджень із зазначених проблем. *Визначено критерії упорядкування* аналітичної інформації з цифрової трансформації освіти (елементарний, локальний, глобальний) та виокремлено основні кластери інформаційно-аналітичного супроводу освіти, педагогіки і психології (<https://lib.iitta.gov.ua/735907/>), що потребують реалізації адаптивних сьогодні методологій (підходи – трансдисциплінарний, синергетичний, компаративістичний, адаптивний, ризомний, онтологічний та інші, відкрита освіта й наука, дистант-діагностика).

Визначено й обґрунтовано теоретико-методологічні засади цифрової трансформації освіти дорослих, на основі яких можна стверджувати, що освіта дорослих є сьогодні досить актуальною сферою наукових досліджень, має різноплановий характер і охоплює кілька напрямів, зокрема: напрям цифрової трансформації освіти дорослих; порівняльна педагогіка у сфері освіти дорослих; різні аспекти функціонування університетів третього віку; підготовка андрагогів. Наголошено на тому, що аналітичну діяльність у цьому руслі не можна вважати завершеною через глобальні процеси, пов'язані зі старінням населення світу й зростанням потреби в інформатизації освіти дорослих, тому вона матиме певне продовження, а актуалізація наукових досліджень університетів третього віку є потребою і необхідністю. *Визначено* науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки, які полягають у забезпеченні моніторингу ситуації щодо цифрової трансформації освіти і педагогіки; експертно-аналітичному супроводі цифрової трансформації освіти і педагогіки; збиранні та первинному опрацюванні інформації щодо цифрової

трансформації освіти і педагогіки; використанні системи автоматизованої підтримки аналітичних досліджень спеціальних інформаційно-програмних засобів. Завданням освіти дорослих в умовах цифрової трансформації є спрямування освіти на розвиток у дорослих людей адаптивності до інформаційного суспільства через формування в них інформаційної компетентності. Акцентовано, що мета освіти дорослих полягає у формуванні у дорослих людей інформаційної компетентності як сукупності набутих компетенцій, необхідних для адаптації та ефективного їх функціонування в цифровому суспільстві (<https://lib.iitta.gov.ua/736044/>).

Актуалізовано проблему інформаційно-аналітичного супроводу створення комплексної національної системи розвитку цифрової грамотності із об'єднанням зусиль академічної та неформальної освіти на засадах державно-приватного партнерства шляхом розроблення профільними міністерствами переліку цифрових навичок і компетенцій для цільових аудиторій окремих галузей; створення якісного навчального контенту; гармонізації нормативної бази з європейськими та світовими науковими ініціативами, забезпечення технічних умов для використання цифрових технологій в освітньому процесі (<https://lib.iitta.gov.ua/735980/>). Доведено, що проблематика цифрової педагогіки є актуальною та зазначено, що в цьому векторі хоча й ведуться певні ґрунтовні розвідки, проте ще не зовсім структурованим і критеріально визначеним за певними науково обґрунтованими ознаками є цифровий джерельний контент. Встановлено, що це слугує цифровим орієнтиром задля розвитку дослідницьких розвідок багатьох науковців і освітян проблеми цифрової педагогіки (<https://lib.iitta.gov.ua/736356/>).

Висвітлено основні тенденції швидкісного переходу до цифровізації освіти, впровадження сучасних інформаційних технологій, що були предметом вивчення українських дослідників. Увагу *сфокусовано* на концептуальних і методологічних підходах, які використовують дослідники у вивченні цифрової трансформації. Звернуто увагу на виклики в освітній галузі, що постали унаслідок введення в Україні воєнного стану. *Розглянуто* дослідження масових відкритих онлайн-курсів, інформаційної системи управління «електронний університет». Проаналізовано концепції неформальної та дуальної освіти, SMART-університету, стратегії освітньої траєкторії вчителя, а також можливості та обмеження нового інструменту – штучного інтелекту. З'ясовано, що в полі уваги дослідників вивчення конкретних кейсів, що сприяє розробленню та реалізації проєктів з розв'язання тієї чи іншої проблеми, а в нинішніх умовах війни уможлиблює розширення прикладних досліджень, тестування та реалізації їх для вдосконалення якісних освітніх послуг і впровадження дієвих управлінських рішень на державному рівні (<https://lib.iitta.gov.ua/736356/>).

Виокремлено основні вектори світової та української наукової думки щодо цифрової трансформації професійної освіти і педагогічної науки, а також досліджено нормативно-правові документи, наукові напрацювання українських і зарубіжних учених для визначення реалій та особливостей цифрової трансформації професійної освіти і педагогіки. *Констатовано*, що в суспільстві сформувався попит для всебічного розроблення, дискутування, напрацювання інтегрованих підходів або навпаки для диференціації окремих векторів цієї теми із залученням науковців, практиків від освіти та стейкхолдерів; існуючі різноманітні підходи

свідчать про великий потенціал порушеної проблематики та потребують систематизації акумульованих у цій галузі наукових знань (<https://lib.iitta.gov.ua/736359/>).

Наголошено на важливості психологічного супроводу освіти й науки в умовах цифровізації суспільства, *систематизовано* джерельний масив задля інформаційно-аналітичного супроводу психологічної науки з визначення концептів резильєнсу та окреслено перспективи подальшого дослідження психологічного супроводу стійкості українців. *З'ясовано*, що потребує переосмислення або більшої уваги та в перспективі набувають особливого значення психологічні чинники індивідуальної й колективної стійкості освітян і науковців в умовах воєнної агресії; *прогнозовано* створення програм з розвитку резильєнтності освітян та їх пілотне впровадження. *Зосереджено* увагу на важливості активізації інформаційно-аналітичних досліджень психологічної науки і практики в розглянутому ключі та спрямуванні подальших зусиль українських учених на пошук і застосування впливових методів допомоги особистості (<https://lib.iitta.gov.ua/736360/>).

Розроблено проєкт концепції рубрики «Бібліотечна освіта» Віртуального читального залу освітянина Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з подальшою перспективою створення зазначеного ресурсу засобами й техніко-технологічної його підтримки і функціонування.

Набули подальшого розвитку: теоретико-методологічні підходи інформаційно-аналітичного супроводу освіти, педагогіки і психології у контексті цифрової трансформації суспільств за результатами вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду науки і практики.

Підготовлено, оприлюднено, апробовано і впроваджено поточні й проміжні результати наукового дослідження, систематизовано й узагальнено на основі констатувальних вимірів інформаційні масиви (представлено авторську концепцію, методологію і структурно-логічну побудову аналітичних і реферативних оглядів). Це відображено у плановій довідковій продукції: довідковий бюлетень «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки» (вип. 17, 18), який є складником системи інформаційно-аналітичного забезпечення освіти, педагогіки, психології, що здійснюється ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Зміст рубрик «Наука і освіта: цифрові тренди», «Педагогіка: цифрові орієнтири», «Психологія цифрового простору: реалії воєнного періоду» сприяє оперативному отриманню користувачами логічно структурованої наукової інформації з проблематики актуальних для сьогодення наукових досліджень у форматі аналітичних і реферативних оглядів. Уперше до змісту довідкового бюлетеня введено матеріали на виконання Рекомендацій слухань Комітету Верховної ради України з питань освіти, науки та інновацій на тему «Відновлення освіти на деокупованих територіях» (25 травня 2023 р.) (наказ НАПН України від 06.07.2023 р. № 30-од), у якому *розглянуто* зарубіжний досвід відновлення, реформування та розвитку освіти на територіях, що опинилися в зоні воєнних конфліктів і зазнали значних освітніх втрат; *структуровано* за певними критеріями аналітичні результати, кожен з яких розкриває один із векторів відновлення зруйнованого освітнього простору.

Запропоновано новий концептуальний підхід до побудови аналітичних і реферативних оглядів за апробованою методологією кластеризації інформаційно-

аналітичного супроводу, яка забезпечує підвищення ефективності структурно-логічного подання аналітичної інформації. Розроблено проєкт концепції з методології побудови довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти і науки». Було зазначено, що концепцію, методологію і моделювання конструктивів аналітичної інформації удосконалено, розвинуто і побудовано з врахуванням науково-практичних підходів О. М. Яценко (Яценко О. М. «Укладання облікових документів: практичний посібник. 2011 НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Київ : Нілан-ЛТД, 2011. 84 с. : табл. (На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек ; вип. 7).

Здійснено контент-аналіз зарубіжних джерел щодо відновлення освіти на постконфліктних територіях з урахуванням глобальної цифрової трансформації суспільств та оприлюднено шляхом формування відповідного аналітичного огляду. Висвітлено актуальні контекстуальні, концептуальні, методологічні та інструментальні аспекти, які відображено в працях українських і зарубіжних дослідників, що заслуговують на увагу в контексті відновлення української освіти на постконфліктних територіях. *Підсумовано*, що авторами досліджень актуалізовано базові підходи до відновлення освіти в контексті повоєнного відновлення, зокрема ефективного управління та абсорбції міжнародної допомоги, а також приділено увагу проблематиці миротворчої освіти та відбудови миру на рівні суспільних відносин. *Акцентовано*, що в умовах продовження війни важливим стає розроблення методологічних і концептуальних засад інформаційно-аналітичного забезпечення процесів відновлення освіти та поширення такого типу «знання», яке б виступило критичною інвестицією у майбутній мир і розвиток (<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737306>).

Забезпечено якісний і кількісний аудит рубрик і продовжено поповнення Віртуального читального залу освітянина (<http://surl.li/giqol>) з використанням вебтехнологій, який покликаний забезпечити для користувачів зручний віддалений доступ до електронних інформаційних ресурсів науково-освітнього характеру: повнотекстових, реферативних, бібліографічних і фактографічних баз даних, вебресурсів (сайтів, порталів) педагогічного й психологічного спрямування, законодавчих освітянських документів, цифрових освітніх ресурсів, зокрема таких, як електронні підручники, посібники, лабораторії тощо; функціонує спеціалізований редактор контенту. Продовжено онлайн-проєкт «Освіта і наука в умовах війни» у середовищі Віртуального читального залу освітянина ДНПБ України, матеріали якого мають попит у користувачів, у тому числі й через мережу Facebook (https://dnpb.gov.ua/my/new_arrivals.pdf), та які розміщено у ЕБ НАПН України.

Продовжено роботу в онлайн-проєкті з підготовки щоквартального інформаторію «Педагогічна наука: бібліометричний аудит» (чотири кварталних випуски за 2023 рік). На прикладі 10-річного функціонування інформаційно-аналітичної системи «Бібліометрика української науки» *розглянуто* вплив якості й змісту метаданих на достовірність бібліометричного аналізу. *Підтверджено* ефективність використання синергетичного підходу для можливостей отримання цілісної картини стану академічного середовища за безпосередньої участі вченого як ключового суб'єкта наукових комунікацій. *Продовжено* роботу щодо

моніторингу стану українського педагогічного середовища на основі бібліометричних профілів вчених, створених ними в світових наукометричних системах. *Підтверджено* актуальність дослідження, що обумовлена необхідністю формування цілісного уявлення про педагогічну сферу держави, отримання консолідованих бібліометричних даних для експертного оцінювання педагогічної науки та визначення напрямів її розвитку. За результатами проведеної роботи підготовлено чотири кварталних аналітичних матеріали «Педагогічна наука України: бібліометричний аудит».

За результатами 2023 року *опубліковано 96 наукових праць* (електронні ресурси – **22**; збірники матеріалів наукових заходів – **3**; бібліографічний показник – **1**; довідники – **2**; статті – **24** (у тому числі: **4** – у зарубіжних виданнях, з них **3** індексуються в міжнародній наукометричній базі даних Scopus і WoS; **1** – в зарубіжному науковому виданні, що індексується в іншій міжнародній наукометричній базі; **12** – у наукових фахових виданнях категорії «Б» (з них **1** – розділ у закордонній монографії), тези й матеріали конференцій – **42**); ЗМІ – **9**; *створено нові (18)* електронні ресурси Віртуального читального зала освітянина.

Упровадження проміжних результатів наукового дослідження здійснювалося під час виступів на понад **43 всеукраїнських і міжнародних науково-практичних заходах**: конференціях (16) з них міжнародних (9) і всеукраїнських (7), наукових семінарах (6), круглих столах (9); форумах (2); педагогічних читаннях (2) тощо, реалізації двох онлайн-проєктів для наукових, науково-педагогічних, бібліотечних працівників, здобувачів освіти, зокрема «Педагогічна наука: бібліометричний аудит» (<http://surl.li/nfxwd>) та «Освіта і наука в умовах війни» (<http://surl.li/nfxwf>); відео-проєкту на виконання співробітниками завдань щодо реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні «Безбар'єрний простір ВЧЗО: інформаційно-аналітична підтримка психічного здоров'я в умовах воєнних реалій»; за програмою XV Міжнародної виставки «Інноватика в сучасній освіті» організація і проведення науково-практичного коворкінгу «Актуальні кластери інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти» (<https://www.youtube.com/watch?v=i3R2zpzTZdo>) і вебінару-практикуму «Виявлення стратегій резильєнтності освітян України в умовах війни та розвиток їхньої психічної стійкості» (<https://www.youtube.com/watch?v=Juwgyph34EI&t=111s>), поповнення профілю відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти в Google Scholar (h-індекс – 19) (<http://surl.li/nfxvj>); створення і розвиток функціоналу ідентифікатора ORCID ВНІАСО: <https://orcid.org/0009-0008-7742-7906> і Ютуб-каналу ВНІАСО (<http://surl.li/nfxwm>); презентація наукової діяльності у ЗМІ (8).

Отже, науково-прикладні результати, досягнуті в процесі виконання констатувального етапу прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025 рр.; РК № 0123U100476; відділ наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського), уможливають узагальнення першого етапу прикладного дослідження у пропедевтичному аспекті формування цілісного

знання щодо напрацювань українських і зарубіжних дослідників з питань цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУПРОВІД ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

А. Г. Гуралюк, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти

Сьогодні перед Україною постає безліч викликів, які необхідно подолати. Зокрема, потрібно створити умови для здобуття освіти в умовах війни та вимушеної міграції, досі наявного впливу корупції – з одного боку, та забезпечити євроінтеграційні процеси, врахувати тенденції глобалізації – з іншого. Усе це зумовлює гостру потребу пошуку нових підходів до розвитку освіти і науки, що мають відповідати на всі запити сучасності й майбутнього, задовольняти вимоги українців.

В. Биков, О. Спірін, О. Пінчук [2, с. 159] відзначають, що невідкладного вирішення потребують проблеми розвитку впровадження інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у вітчизняній освіті, ключові з яких виокремлено в Національній доповіді «Про стан і перспективи розвитку освіти в Україні». Першою є проблема формування і широкого впровадження єдиного освітнього інформаційного простору України та забезпечення належного наукового супроводу цих процесів. Другою є проблема розгортання та удосконалення необхідних елементів інфраструктури регіональних інформаційних і телекомунікаційних мереж, взаємопов'язаних як між собою, так і з глобальною мережею Інтернет, що дозволить подолати «цифрову нерівність» у різних регіонах України, зокрема в сільській місцевості.

За браком місця зупинимось лише на особливостях цифрової трансформації освіти, викликаних російським вторгненням. По-перше, це масове введення дистанційного навчання, викликане безпековими потребами, анексією ворогом частини територій України та відповідною міграцією населення, знаходженням вчителів або в евакуації, або у лавах ЗСУ тощо. По-друге, це широкомасштабна антиукраїнська інформаційна експансія Росії. І якщо першу особливість висвітлено в дослідженнях низки науковців, то друга відійшла на вторинний план. Насправді, гаряча військова фаза, що розпочалася 24 лютого 2022 р. віроломним нападом путінських армій на Україну, жодним чином не скасувала війни на інформаційному фронті.

Найуразливішими для пропагандистського впливу є молоді люди з цілком несформованим світоглядом, відсутністю життєвого досвіду, поверховими знаннями, посиленою чутливістю, емпатією тощо. Необхідно пам'ятати, що ворожа агресія у кібернетичному просторі спрямована на певні групи населення, які можуть потрапити під вплив антиукраїнської пропаганди [1].

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського робить свій внесок у інформаційну протидію агресору. Так, регулярно проводяться семінари та круглі столи, на яких розглядаються питання, пов'язані з інформаційною

діяльністю бібліотек в умовах війни, проблеми кібербезпеки, інформаційного супротиву та ін. З початком повномасштабного вторгнення РФ у віртуальному читальному залі освітянина створено нову рубрику «Освіта в умовах війни».

У цій рубриці зібрано матеріали, призначені допомагати науковим, науково-педагогічним, педагогічним працівникам, здобувачам інформаційно протидіяти агресорові. Серед них вибірка посилань на нормативно-правові акти, що вийшли під час війни, матеріали із психологічної та медичної допомоги, інформація про те, як максимально убезпечити себе і дітей в сучасних умовах (від моделей поведінки, до мінної безпеки), поради щодо інформаційного супротиву агресорові тощо.

Список використаних джерел

1. Гуралюк А. Г. Особливості змісту інформаційної компетентності педагога в умовах протидії гібридній агресії. *Науково-педагогічні студії*. Київ, 2022. Вип. 6. С. 156–157. URL: <http://npstudies.dnppb.gov.ua/article/view/267828/263622>. (дата звернення: 07.11.2023).
2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / НАПН України. Київ : Пед. думка, 2016. 448 с.

ПІДСУМКИ КОНСТАТУВАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ ДОСЛІДЖЕННЯ «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНОГО СУПРОВОДУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

*І. Е. Коваленко, кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу наукового
інформаційно-аналітичного супроводу освіти*

В умовах повномасштабної військової агресії російської федерації українська система освіти дорослих зіткнулась з такими викликами: загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу і як наслідок обмеження доступу до базових потреб людини загалом і в освіті зокрема; масштабні руйнування інфраструктури: пошкодження приміщень закладів освіти, навчальної матеріально-технічної бази тощо; вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, що призвело до значних втрат контингенту здобувачів освіти, педагогічного й викладацького складу. За результатами наукових пошуків з'ясовано, що ці виклики ще більше актуалізували процес цифрової трансформації освіти дорослих і відкрили нові аспекти нашого дослідження.

На розв'язання одного із завдань дослідження (визначення теоретико-методологічних засад інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти дорослих) встановлено мету – проведення констатувальних вимірів у цьому контексті.

Методами і підходами дослідження є контент-аналіз основних наукових джерел і періодичних видань, дослідження історіографічної джерельної бази.

Встановлено, що серед українських науковців проблемі освіти дорослих в умовах цифрової трансформації присвятили свої праці О. Аніщенко, О. Баніт, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, В. Осадчий, С. Сисоєва, Н. Фроленкова та ін.;

законодавчими аспектами освіти дорослих займались В. Захарін, Т. Калюжна. *Констатовано*, що дослідженню підлягали окремі аспекти освіти дорослих в умовах цифрової трансформації, низку питань цифрової трансформації освіти висвітлено в працях таких науковців, як В. Биков, В. Кухаренко, О. Пінчук, О. Спірін та ін. Проблема інформаційно-аналітичного супроводу освіти є основоположеною в контекст дослідницької діяльності багатьох освітніх і наукових осередків та є предметом досліджень таких науковців, як С. Лапаєнко [5], М. Росток [6], А. Селецький [7] та ін.

Результати проведеного констатувального етапу дослідження відображено у двох частинах аналітичного огляду [1, с. 31–47; 2, с. 24–45] і авторських наукових статтях та апробовано на науково-практичних заходах, які висвітлено у тезах доповідей [3, 4] і відеопрезентаціях за темою дослідження. *Встановлено*, що одним із аспектів інформаційно-аналітичного супроводу є розв'язання одного з головних завдань освіти дорослих в умовах цифрової трансформації – спрямування освіти на розвиток у дорослих людей адаптивності до інформаційного суспільства через формування і розвиток у них відповідного рівня цифрової компетентності. *Наголошено* на тому, що метою освіти дорослих в умовах цифрової трансформації є саме розвиток у дорослих людей інформаційно-цифрової компетентності набуттям ними сукупності компетенцій, необхідних для адаптації та ефективного їх функціонування у швидкоплинному інформаційному суспільстві. Також *виокремлено* актуальні для воєнного часу кластери розвитку інформаційно-аналітичного супроводу освіти дорослих в умовах цифрової трансформації суспільства, зокрема такі, як: «Бібліотека та її взаємодія з громадою (використання бібліотеки як платформи для освіти дорослих в умовах цифрових трансформацій)», «Організація навчальних платформ бібліотек для підготовки і супервізійної підтримки волонтерів в умовах цифрової трансформації», «Організація онлайн-школи психічного і фізичного здоров'я як цифрового хабу бібліотеки в умовах воєнного стану і повоєнного відновлення України», «Організація платформ екологічної просвіти українців в умовах цифрової трансформації суспільства».

Прогнозовано виокремлені констатуючими підсумками аспекти дослідження для обговорення на Всеукраїнському науково-практичному онлайн-семінарі «Школа інформаційно-аналітичного супроводу освіти з питань збереження психічного здоров'я в умовах воєнного стану та глобальної цифрової трансформації суспільства», який проводитиметься щоквартально на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у 2024 році.

Список використаних джерел

1. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довід. бюл. Вип. 17 / НАПН України, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 124 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.735560>.
2. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довід. бюл. Вип. 18 / НАПН України, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 120 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.737306>.
3. Коваленко І. Е. Освіта дорослих в умовах цифрової трансформації. *Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і*

педагогіки в умовах воєнного стану (до Всеукраїнського фестивалю науки): зб. матеріалів (тез доповідей) круглого столу відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти Державної науково педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.735412>.

4. Коваленко І. Е. Освіта дорослих в умовах університету третього віку: реалії воєнного часу. *Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя* (Forum-SOIS, 2023) : зб. матеріалів (тез доповідей) 4го і 5го Міжнар. наук.-практ. WEB-форуму (Київ -Харків, 23–26 трав. 2023 р.) / [за заг. ред. М. Л. Ростоки, Т. С. Бондаренко ; упоряд. М. Л. Ростока] ; МОН України, УПА, НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. Вип. 4. С. 150–151 [198 с.]. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.736724>.

5. Лапаєнко С. В. Теоретико-методологічне забезпечення цифрової трансформації освіти і педагогіки. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 3(55). С. 9–13. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/734664/>.

6. Ростока М. Л. Кластеризація інформаційно-аналітичного супроводу наукового дослідження із проєктування цифрових освітніх ресурсів. *Імідж сучасного педагога*. 2023. Вип. 5(212). С. 30–37. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5\(212\)-30-37](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5(212)-30-37).

7. Селецький А. В., Самчук Л. І. Аналітичний, реферативний та бібліографічний складники в системі науково-інформаційного супроводу освіти: до 20-річчя ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. *Науково-педагогічні студії*. 2019. Вип. 3. С. 128–136. DOI: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2019-3-128-136>.

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ Й ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТА КОЛЕКТИВНОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ

*О. Л. Мерзлякова, кандидат психологічних наук, старший
науковий співробітник відділу наукового інформаційно-
аналітичного супроводу освіти*

Актуальність дослідження. Умови російського військового вторгнення зумовлюють низку викликів і завдань щодо їх подолання через інформаційно-аналітичний супровід освіти України. Серед найбільш проблемних моментів можна назвати такі, як: утримання безпеки інформаційної інфраструктури освіти (військова агресія призводить до кібератак та вірусних атак на інформаційні системи освітніх установ, що порушує нормальний режим їх роботи та забезпечення безпеки даних); забезпечення доступу до освітніх ресурсів (умови військового конфлікту часто спричиняють перекриття доступу до освітніх ресурсів, особливо для тих регіонів, що постраждали від російської агресії найбільше); підвищення якості інформаційної підтримки (адже в умовах війни інформаційна підтримка освіти має бути більш змістовною, систематичною та регулярною, що дасть змогу учням і вчителям своєчасно отримувати актуальну інформацію про ситуацію в країні та в освітній галузі); організація психологічної підтримки (війна може створювати психологічний тиск на вчителів і здобувачів освіти, особливо в тих регіонах, де щонайбільше потерпають від військової агресії, тому інформаційний супровід освіти має охоплювати психологічну підтримку, що дасть можливість забезпечити стійкість педагогічного колективу та учнівської молоді).

Напрям. Предметним полем нашого дослідження обрано напрям резильєнтності українців у науковому й практичному доробках дослідників цього феномену, що узгоджено з переліком пріоритетних напрямів наукових досліджень, визначених у додатку до Постанови Президії НАПН України від 05.04.2023 № 1-2/4-76, а саме напрямом «Психологічні чинники індивідуальної і колективної стійкості та опору військовій агресії».

Аналіз джерельної бази. Згідно з проведенням аналізом джерел «Психологічні чинники індивідуальної і колективної стійкості та опору військовій агресії (аналітичний огляд)» [1, с. 110–124] концепт резильєнсу на теренах вітчизняної науки та в англomовних джерелах [2, с. 96–120] розглянуто в таких контекстах: індивідуальна стійкість та чинники її розвитку; резильєнтність громад у кризових ситуаціях; дослідження рольової резильєнтності в українському суспільстві: здатність різних соціальних груп (наприклад, молоді, ветеранів, жінок, мігрантів тощо) впоратися з труднощами та стресом.

З огляду на цільову групу (освітяни і науковці) всі три *напрями* досліджень резильєнтності обумовлюються фокусом нашої уваги та пріоритетними напрямками подальшого наукового пошуку: індивідуальна стійкість освітян, чинники впливу та інструменти розвитку; педагогічні спільноти в умовах воєнного стану: опір, діяльність, розвиток; вплив резильєнтності педагогів на стійкість українського суспільства. Це уможливило виокремити *мету* підтеми нашого дослідження – виявлення індивідуальних і колективних чинників підсилення резильєнтності освітян у науковому доробку вчених і практиків.

Отже, об'єктом дослідження є резильєнтність (резильєнс) як психологічний феномен у системі інформаційно-аналітичного супроводу освіти, педагогіки і психології; предметом дослідження є особливості здійснення інформаційно-аналітичного супроводу резильєнтності освітян в індивідуальному та колективному контекстах. Означені фокуси уваги потребують розв'язання таких завдань дослідження: теоретичний аналіз концепту резильєнсу в україномовних та англomовних джерелах; дослідження інструментарію вимірювання рівня стійкості (виявлення або створення методичних рекомендацій щодо розвитку резильєнтності); експериментальна перевірка розробленого інструментарію діагностики та впливу через співпрацю з партнерськими організаціями щодо розвитку резильєнтності освітян; створення науково-обґрунтованого репозиторію понять, пов'язаних з контентом резильєнсу; створення електронної бази даних проєктів та ініціатив з розвитку резильєнтності на всіх зазначених рівнях – індивідуальному, професійних спільнот, рівні суспільства (створення надійного інструментарію психологічного впливу та соціального супроводу різних цільових груп).

Таким чином, виконання поставлених завдань уможливить узагальнення й систематизацію джерельної бази, що дасть змогу віднайти механізми психологічного зміцнення освітян, а через них – сприяти ментальному здоров'ю українців в умовах цифрового суспільства та воєнних викликів.

Список використаних джерел

1. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довід. бюл. Вип. 17 / НАПН України, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 124 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.735560>.
2. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довід. бюл. Вип. 18 / НАПН України, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 120 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.737306>.

БІБЛІОТЕЧНА ОСВІТА В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

*Л. О. Пономаренко, кандидат наук із соціальних комунікацій,
науковий співробітник відділу наукового інформаційно-
аналітичного супроводу освіти*

У межах виконання прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» на констатувальному етапі було здійснено аналіз джерел, результати якого представлено в огляді «Освітнянські бібліотеки в умовах цифрової трансформації суспільства» [1, С. 67–78]. Проаналізовано реалізацію Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», зокрема у частині формування електронного бібліотечно-інформаційного простору, створення повноцінного електронного каталогу бібліотек. Акцентовано на зарубіжному досвіді діяльності бібліотек закладів освіти щодо організації цифрових бібліотек та колекцій, залучення бібліотекарів до дослідницьких процесів, особливості позиціонування бібліотек в інтерактивному просторі, ролі цифрових бібліотек у дистанційній освіті. Аналіз найкращих бібліотечних практик засвідчив, що активне впровадження дистанційного навчання спонукало освітянські бібліотеки до: впровадження комплексу нових сервісів і послуг в цифровому форматі; підтримки бібліотекарями руху Відкритого доступу; створення інформаційних продуктів, які відрізняються за жанрами, каналами трансляції, принципом взаємодії та адресністю; упровадження інтернет-інструментарію.

Цифрова трансформація відбувається не лише в діяльності бібліотек, а й у підготовці фахівців цієї сфери. Обґрунтовано, що цифрова трансформація бібліотечної освіти має забезпечувати максимально повне використання потенціалу цифрових технологій, що передбачає готовність бібліотечних працівників до постійного підвищення рівня цифрової компетентності, опанування цифрових інструментів та ефективне застосування набутих навичок у практичній діяльності [2].

Здійснене дало змогу розробити проєкт концепції рубрики «Бібліотечна освіта» Віртуального читального залу освітянина (ВЧЗО) Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з подальшою перспективою створення, техніко-технологічної підтримки і функціонування зазначеної рубрики із використанням ІКТ. Метою створення рубрики є забезпечення відкритого віддаленого доступу користувачів до актуальних, об'єктивних та компетентно структурованих інформаційних масивів за різними категоріями і

напрямами бібліотечної освіти. Загальну структуру рубрики розроблено з урахуванням як єдиних підходів до побудови інших рубрик ВЧЗО (що зазначено у Концепції ВЧЗО), так і з урахуванням специфічних особливостей логіки структурування баз даних і баз знань за означеним напрямом «Бібліотечна освіта» з урахуванням відмінностей контексту її видів за позиціями – формальна, неформальна та інформальна освіта.

Передбачено періодичне щоквартальне своєчасне оновлення, а також поповнення рубрики необхідною та корисною інформацією на виконання планових завдань поточного наукового дослідження, що забезпечується виконавцями та координується науковим керівником поточного наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. Вип. 18 / наук. ред. М. Л. Ростока ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 120 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.737306>.
2. Пономаренко Л. О. Цифрова трансформація бібліотечної освіти: формування фахових компетентностей. *Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану (до Всеукраїнського фестивалю науки)* : зб. матеріалів (тез доповідей) круглого столу відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти Держ. наук-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / [редкол.: М. Л. Ростока (голова, упоряд.), І. Е. Коваленко, Т. І. Годецька]. Вінниця : ТВОРИ, 2023. С. 24–27. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.735412>.

ПРОПЕДЕВТИКА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО СУПРОВОДУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ

М. Л. Ростока, кандидат педагогічних наук, старший дослідник, завідувач відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти

На виконання підтеми наукового дослідження «Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації підготовки наукових і педагогічних кадрів» за результатами аналітичних розвідок *констатовано*, що вплив цифровізації суспільства безпосередньо віддзеркалюється й на такі підсистеми освітнього процесу, як підготовка кадрів вищої кваліфікації (аспірантів, докторантів), а також й на підготовку педагогічних кадрів у закладах вищої освіти і науково-дослідних установах України.

Досліджено реальний стан розвитку освіти і науки та *визначено* актуальні кластери, що, сприятимуть більш ефективному забезпеченню інформаційно-аналітичного супроводу підготовки наукових і педагогічних кадрів у системі освіти України (рис. 1).

Рис. 1. Кластеризація інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти, педагогіки і психології

Проаналізовано інформаційний і джерельний масиви дослідницьких висновків з питань цифрової трансформації освіти й науки та з'ясовано, що інформаційний супровід у цьому контексті забезпечено такими науковцями, як: Р. Гальего-Лосада, В. Діас-Гарсія, Л.-М. Кардосо, А. Монтеро-Наварро (вітчизняний і зарубіжний досвід освітньої цифровізації), Г. Келемен, С. Максименко, Я. Раєвська (психологія цифровізації), М. Березицький, Х. Лу, К. Перрис, А. Юрченко (відкрита цифрова освіта), В. Биков, Т. Бондаренко, О. Купріянов, В. Кухарчук, Я. Топольник (цифровий інструментарій), О. Баніт, Х. Бігель, Н. Копенгаген, О. Спирін, А. Яцишин (цифрові технології у підготовці наукових і педагогічних кадрів) тощо [7]. Таким чином, розглянуто освітнянський здобуток, що останнім часом презентовано в наукових працях українських і зарубіжних учених.

Апробовано здобуті пропедевтичні результати шляхом організації і проведення науково-практичних заходів, зокрема круглого столу «Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану» (присвяченого Всеукраїнському фестивалю науки) [4], міжнародного Web-форуму «Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя (Forum-SOIS, 2023)» (під егідою проекту Еразмус+) [5], кластерного коворкінгу «Актуальні кластери інформаційно-аналітичного супроводу освіти» (за програмою XV Міжнародної виставки «Інноватика у сучасній освіті») [3]. Впроваджено проміжні результати дослідження на педагогічних і наукових заходах міжнародного, національного й регіонального рівнів [1, 2]. Виокремлено науковий доробок дослідників, що стосується ефективних методологій цифрової трансформації у постмодерному науково-освітньому просторі [1, с. 3–30], а також наукові праці зарубіжних дослідників щодо відновлення освіти на постконфліктних територіях з урахуванням глобальної цифрової трансформації суспільств [2, с. 3–23]. Розкрито основні аспекти інформаційно-аналітичного забезпечення підготовки наукових кадрів у часи цифрових трансформацій і форс-мажору [6, 8, 9].

Список використаних джерел

1. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довід. бюл. Вип. 17 / наук. ред. М. Л. Ростока ; бібл. ред. Л. О. Пономаренко ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 124 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.735560>.
2. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довід. бюл. Вип. 18 / наук. ред. М. Л. Ростока ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 120 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.737306>.
3. Актуальні кластери інформаційно-аналітичного супроводу освіти: наук.-практ. коворкінг відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=i3R2zpzTZdo> (дата звернення: 31.10.2023).
4. Науково-методичні засади інформаційно-аналітичного супроводу цифрової трансформації освіти і педагогіки в умовах воєнного стану (до Всеукраїнського фестивалю науки) : зб. матеріалів (тез доповідей) круглого столу відділу наук. інформ.-аналіт. супроводу освіти Держ. наук-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: М. Л. Ростока (голова, упоряд.), І. Е. Коваленко, Т. І. Годецька ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко]. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 89 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.735412>.
5. Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя (Forum-SOIS, 2023) : зб. матеріалів (тез доповідей) 4го і 5го Міжнар. наук.-практ. WEBфоруму (Київ-Харків, 23–26 трав. 2023 р.) / [за заг. ред. М. Л. Ростоки, Т. С. Бондаренко ; упоряд. М. Л. Ростока] ; МОН України, УПА, НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. Вип. 4. 198 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.736724>.
6. Ростока М. Л. Інформаційно-аналітичне забезпечення підготовки наукових кадрів у часи цифрових трансформацій і форсмажору. *Moderní aspekty vědy: XXVII. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.* 2023. С. 465–477.
7. Ростока М. Л. Кластеризація інформаційно-аналітичного супроводу наукового дослідження із проєктування цифрових освітніх ресурсів. *Імідж сучасного педагога*. 2023. Вип. 5(212), С. 30–37. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5\(212\)-30-37](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5(212)-30-37).
8. Rostoka M., Kuzmenko O. ECO-Environment of the Information-Analytical System of Scientific Personnel Training as a Means of Open Science. *International Journal of Engineering Pedagogy (iJEP)*. 2023. Vol. 13(1). P. 94–101. DOI: <https://doi.org/10.3991/ijep.v13i1.36111>.
9. Rostoka M. L., Cherevychnyi G. S., Kuzmenko O. S. E-Portfolio as a Component of the Information and Analytical System of Scientific Staff Training. *Lecture Notes in Networks and Systems*. 2023. Vol. 634. P. 528–535. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-26190-9_55 ; <https://lib.iitta.gov.ua/734822/> (дата звернення: 31.10.2023).

ЦИФРОВІ БІБЛІОТЕЧНІ СЕРВІСИ В УМОВАХ ВІЙНИ

*Т. В. Симоненко, кандидат наук із соціальних комунікацій,
науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти*

У важких умовах воєнного стану бібліотечне співтовариство продовжує виконувати свою професійну місію – нести людям знання, освіту, культуру, робити свій внесок у перемогу, забезпечувати мінімізацію негативних наслідків збройної агресії та успіх післявоєнної відбудови. Націленість на інформаційне забезпечення перемоги й відбудови диктує необхідність пришвидшеного збирання, синтезу й передавання інформації. Курс на багатий інтегрований науково-інформаційний ресурс, системне цілеспрямоване науково-інформаційне забезпечення, формування бібліотекаря як інформаційного експерта і менеджера – така відповідь бібліотечного співтовариства на виклики

війни, потреби перемоги й успішної повоєнної відбудови. Це стає можливим за умови максимальної цифровізації бібліотечно-інформаційного процесу. Ідеал бібліотеки – багатий науково-інформаційний ресурс, поєднаний з якісним сервісом.

Для наукової бібліотеки це необхідність впровадження інтегрованої системи, яка б надавала дослідникам цифрові сервіси на всіх етапах наукового дослідження. Адже в умовах війни вчені залежать від цифрової підтримки наукових бібліотек та інших цифрових ресурсів більше, ніж будь-коли. Зусиллями бібліотек формуються інтелектуальні цифрові сервіси підтримки наукових досліджень та управління науковими даними. Комплексний підхід дає змогу інтегрувати всі інтелектуальні бібліотечні сервіси в єдину національну цифрову інфраструктуру знань. Такі проєкти, як «Бібліометрика української науки» (національний бібліометричний та наукометричний сервіс, призначений для формування в суспільстві цілісного уявлення про стан і динаміку процесів, що мають місце в науковому середовищі України) [1], є прикладом інтегрованого інформаційного ресурсу для української науки в цифровому суспільстві, перетворення «бібліотечного» джерела інформаційної підтримки, прийняття рішень в одну з провідних у системі інформування управлінських ланок. А відтак забезпечує зміцнення ролі бібліотеки в сучасному цифровому просторі. Статистика відвідувань ресурсу і зворотного зв'язку свідчить про актуальність і затребуваність такої практики.

За даними бібліометрики, щоквартально готується звіт «Педагогічна наука України: бібліометричний аудит» [2] – бібліометричний моніторинг вітчизняної педагогічної науки як джерельної бази для експертного оцінювання та прогнозування наукових досліджень; здійснюється актуалізація метрик і показників для підготовки оглядово-аналітичних матеріалів щодо представлення української педагогічної науки в наукометричних системах. Надається методична допомога з питань бібліометричного моніторингу вітчизняної системи наукових комунікацій.

Список використаних джерел

1. Бібліометрика української науки. URL: <https://nbuviap.gov.ua/bpnu/> (дата звернення: 07.11.2023).
2. Педагогічна наука України: бібліометричний аудит / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [наук. ред. Л. Д. Березівська; кер. наук. дослідження М. Л. Ростока, уклад. Т. В. Симоненко]. Київ, 2023. URL: <http://dnpb.gov.ua/ua/науково-дослідницькість/bibliometryka-dnpb/pedahohichna-nauka-ukrayiny-bibliometrychnyy-audyty/> (дата звернення: 07.11.2023).

ВИСВІТЛЕННЯ АКТУАЛЬНИХ АСПЕКТІВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ УКРАЇНСЬКИХ І ЗАКОРДОННИХ ДОСЛІДНИКІВ

*Т. І. Годецька, науковий співробітник відділу наукового
інформаційно-аналітичного супроводу освіти*

У контексті виконання завдань констатувального етапу прикладного наукового дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової

трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» (2023–2025 рр.) здійснено ґрунтовний добір та аналіз наукового доробку провідних українських учених щодо актуальних аспектів цифрової трансформації освіти і педагогіки.

Актуалізовано проблему інформаційно-аналітичного супроводу створення комплексної національної системи розвитку цифрової грамотності із об'єднанням зусиль академічної та неформальної освіти на засадах державно-приватного партнерства шляхом розроблення профільними міністерствами переліку цифрових навичок і компетенцій для цільових аудиторій окремих галузей; створення якісного навчального контенту; гармонізації нормативної бази з європейськими та світовими науковими ініціативами, забезпечення технічних умов для використання ІКТ в освітньому процесі [1, с. 46–66].

Наголошено на вагомості процедури оцифрування; значущості цифрових бібліотек та репозиторіїв; ролі бібліотекарів та інформаційників, завдяки яким успішно продовжено освітній процес і надано доступ до необхідної літератури під час онлайн-навчання. *Визначено* основні пріоритетні заходи для цифрової трансформації педагогічної науки і практики. *Обґрунтовано науково-методичні* підходи інформаційного супроводу змішаного навчання, що є інноваційною формою організації освітнього процесу в закладах освіти, якісно новим аспектом, який трансформує структуру і зміст навчання, змінюючи традиційні ролі викладача та здобувачів освіти. *Зазначено* на тому, що в працях дослідників йдеться про штучний інтелект, який нині має потенціал для покращення якості та підготовки здобувачів освіти, водночас *акцентовано* на необхідності попереднього вивчення впливу впровадження таких інновацій у реальні умови. *Проаналізовано* використання штучних нейромереж для аналізу даних [2, с. 46–66].

Узагальнено, систематизовано і представлено результати моніторингу ЗМІ у форматі інформаційно-аналітичних оглядів, які розміщено на вебпорталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та в Електронній бібліотеці НАПН України [3, 4, 5].

Список використаних джерел

1. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. Вип. 17 / НАПН України, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 127 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735560> (дата звернення: 16.11.2023).
2. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. Вип. 18 / наук. ред. М. Л. Ростока ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 120 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737306> (дата звернення: 16.11.2023).
3. Інформаційно-аналітичний огляд головних подій у сфері освіти, науки й культури, оприлюднених засобами масової інформації України у січні–грудні 2023р. (інформ-проект) / уклад. Годєцька Т. І. ; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [офіц. сайт]. Київ, 2023. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/734601/> (дата звернення: 16.11.2023).
4. Інформаційно-аналітичний огляд головних подій у сфері освіти, науки й культури, оприлюднених засобами масової інформації України у березні–квітні 2023 р. (інформ-проект) / уклад. Годєцька Т. І. ; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [офіц. сайт]. Київ, 2023. 36 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735966/> (дата звернення: 16.11.2023).
5. Психологічна допомога дітям в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний огляд *Віртуальний читальний зал освітянина ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Рубрика*

«Освіта і наука в умовах війни» (онлайн-проект) / уклад. Годетька Т.І. ; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [офіц. сайт]. Київ, 2023. 17 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735965/> (дата звернення: 16.11.2023).

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАКОРДОННИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ВІДНОВЛЕННЯ ОСВІТИ НА ПОСТКОНФЛІКТНИХ ТЕРИТОРІЯХ

*Ю. А. Кравченко, молодший науковий співробітник відділу
наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти*

Нині гострим питанням і необхідністю є балансування процесів відновлення освіти на постконфліктних територіях. Адже, таке врегулювання в Україні має стати всеохоплюючою та системною сукупністю заходів, спрямованих на розбудову довгострокового та сталого миру [2].

У процесі виконання планових завдань дослідження «Інформаційно-аналітичний супровід цифрової трансформації освіти і педагогіки: вітчизняний і зарубіжний досвід» було розглянуто закордонний досвід відновлення, реформування та розвитку освіти на територіях, що опинилися в зоні воєнних дій та зазнали втрат. Слід зауважити, що такий досвід відновлення освіти має посприяти відновленню української освітньої системи на постконфліктних територіях. Зокрема, дослідження джерел ведеться з поглибленням у проблему розкриття впливів організованого насилля в умовах глобалізації та наводиться семантика поняття «нові війни», що дає змогу більш об'єктивно оцінити ситуацію освітніх втрат і розривів задля прийняття рішень щодо відновлення і врегулювання освітнього процесу. Зауважено, що вивчення засад зазначених напрямів проблеми уможливлуватиме прогнозування ситуацій, в яких можуть опинитися учасники процесу відновлення освіти й прийняття об'єктивних стратегічних рішень. Також активізацію наукових досліджень з проблеми спонукає вплив глобальної цифрової трансформації суспільств на процеси відновлення і розвитку освіти на постконфліктних територіях. Підкреслено вагомість так званої «освіти для миру» (миротворчої освіти). У цьому векторі актуалізується екстраполяція закордонного досвіду відновлення освіти на постконфліктних територіях в українську систему освіти.

Результати дослідження є актуальними в умовах сьогодення, їх узагальнено, систематизовано і сформовано у форматі аналітичного огляду [3, с. 3–23]. У підґрунтя проєктування структурно-логічного конструкту аналітичного огляду [3] покладено концепцію й методологію кластерного аналізу інформації [4] за певними кластерами (запропоновано удосконалення М. Ростокою у 2020 р. [1, с. 30–48; 2, с. 20–36]), враховуючі базові принципи і закономірності щодо відновлення зруйнованого освітнього простору. Аналітичний огляд «Зарубіжний досвід відновлення освіти на постконфліктних територіях з урахуванням впливу глобальної цифрової трансформації суспільств» підготовлено на виконання Рекомендацій слухань Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій на тему «Відновлення освіти на деокупованих територіях» (25 травня 2023 р.) (наказ НАПН України від 06.07.2023 р. № 30-од).

У перспективі планується продовжити дослідницькі пошуки, зокрема у векторі інформаційно-аналітичного супроводу процесів подолання освітніх втрат і розривів у контексті відновлення української професійної освіти.

Список використаних джерел

1. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довід. бюл. Вип. 12 / НАПН України, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2020. 91 с. URL:
2. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки : довід. бюл. Вип. 13 / НАПН України, ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2020. 78 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/725240/> (дата звернення: 09.11.2023)
3. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки: довід. бюл. Вип. 18 / наук. ред. М. Л. Ростока ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 120 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.737306>.
4. Постконфліктне врегулювання для України / НДіМ «Центр постконфліктного врегулювання». 2016. 80 с.
5. Ростока М. Л. Кластеризація інформаційно-аналітичного супроводу наукового дослідження із проектування цифрових освітніх ресурсів. *Імідж сучасного педагога*. 2023. Вип. 5(212). С. 30–37. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5\(212\)-30-37](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5(212)-30-37).

СЕКЦІЯ 4

ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ

ЯК СУБ'ЄКТ ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ (2023–2025)

Реєстраційний номер: 0123U100477

Роки виконання: 2023–2025 рр.

Назва пріоритетного напрямку: Цифровізація освіти

Проблема дослідження: Створення і методика використання комп'ютерно орієнтованих педагогічних систем, технологій дистанційного і змішаного навчання, цифрових освітніх ресурсів і засобів навчання

Науковий керівник: Л. О. Пономаренко, кандидат наук із соціальних комунікацій, завідувач відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

ОСВІТЯНСЬКІ БІБЛІОТЕКИ

ЯК СУБ'ЄКТ ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: НАЙІСТОТНІШІ РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРШОГО ЕТАПУ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

*Л. О. Пономаренко, кандидат наук із соціальних комунікацій,
завідувач відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів*

Найістотніші наукові результати, досягнуті в процесі дослідження:

вперше розроблено Програму наукового дослідження «Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації», результатом якого буде система знань з формування освітнього середовища засобами інформаційно-бібліотечного забезпечення в умовах цифровізації; узагальнений опис результатів проєктування освітнього середовища освітнянськими бібліотеками; сучасні науково-освітні інформаційні ресурси;

визначено джерельну, історіографічну базу для створення різних типів і видів бібліографічних ресурсів;

розглянуто наукову діяльність мережі освітнянських бібліотек через призму нормативного складника інформаційно-бібліографічного забезпечення освіти, педагогіки та психології; підкреслено перспективність та наукову значущість поняття «освітнянські бібліотеки»;

проаналізовано складники дослідницької інфраструктури. Визначено ресурсний потенціал освітнянських бібліотек в структурі дослідницької інфраструктури;

здійснено аналіз інформації щодо українсько-польської/польсько-української співпраці, спрямованої на розвиток освіти і педагогічної науки в Україні та Республіці Польща; для упорядкування бібліографічного показника виявлено достатній рівень джерельної бази для висвітлення українсько-польської співпраці освітян;

частково систематизовано та класифіковано дібрані джерела відповідно до розроблених критеріїв бібліографічного показника «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005–2024»; доповнено рукопис показника матеріалами: українсько-польських і польсько-українських форумів, періодичного видання «Українська полоністика»; українсько-польського видання «Освітологія». Усього систематизовано близько 400 документів; визначено особливості упорядкування та способи бібліографічної характеристики нормативно-законодавчих документів в системі законодавчої влади Республіки Польща; здійснено їх джерелознавчий аналіз;

репрезентовано можливості використання бібліометричного аналізу для вивчення стану відображення проблеми професійної підготовки кваліфікованих робітників в Україні та Польщі, представленої на сторінках збірників українсько-польських / польсько-українських форумів в контексті соціальних очікувань громадян України в умовах агресії РФ і можливості їхньої успішної конкурентоспроможності на європейському ринку праці;

розглянуто діяльність бібліотек закладів вищої педагогічної освіти, учасниць мережі освітянських бібліотек МОН і НАПН України, в контексті створення, поширення та популяризації інформаційних ресурсів найбільш значущого соціального спрямування в умовах воєнного стану. З урахуванням типу закладу вищої педагогічної освіти розглянуто та схарактеризовано діяльність бібліотек зі створення інформаційних продуктів освітнього, культурно-просвітницького спрямування, особливістю яких є громадянська й національно спрямована тематика;

частково здійснено науково-бібліографічний аналіз та аналітико-синтетичне опрацювання публікацій щодо особливостей розвитку освітянських бібліотек МОН України та НАПН України як суб'єкта проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації в період російсько-української війни, зокрема відібрано інформаційні ресурси з ютуб-каналів, презентацій щодо включення їх у показник «Бібліотека в епоху цифровізації освіти і науки»;

розроблено проєкти освітніх програм підвищення кваліфікації «Педагог-дослідник нового покоління», «Педагог-бібліотекар нового покоління» на компетентнісній основі зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»;

визначено основні принципи та критерії добору джерел, упорядкування частини бібліографічної інформації щодо досягнень і перспектив розвитку Нової української школи в умовах воєнного стану та відновлення України; здійснено вивчення інформаційних матеріалів на традиційних і електронних носіях та відбір релевантної бібліографічної інформації щодо різноманітних аспектів і процесів розбудови Нової української школи упродовж 2017–2023 рр. з таких джерел: наукова періодика України онлайн; довідники діяльності освітянських бібліотек; Електронна бібліотека НАПН України; Google Academy; Інтернет;

частково здійснено інформаційно-аналітичну пошукову роботу з упорядкування опублікованих праць за 2020–2023 рр. В. І. Лугового та О. М. Топузова, публікацій про їхній життєвий шлях та науково-педагогічну діяльність, дисертаційних досліджень, підготовлених під науковим

керівництвом учених; проведено науковий аналіз зазначених публікацій за змістовою, хронологічною, типологічною та видовою ознаками.

уточнено інформацію про ключові поняття досліджуваної теми (освітнє середовище; цифровізація бібліотек, цифрові проекти, професійний розвиток бібліотечних фахівців, цифрові компетентності; інформаційний освітньо-науковий простір; ресурси біографічної інформації; відкрита наука; партнерство, українсько-польські / польсько-українські форуми);

набули подальшого розвитку прикладні аспекти функціонування та використання фактографічної бази даних «Знаменні та пам'ятні дати у сфері освіти». Виявлено та висвітлено здобутки та визначні події вітчизняної та зарубіжної педагогічної та психологічної науки й освіти шляхом наповнення фактографічною та бібліографічною інформацією бази даних на 2024 р. Під час упорядкування бази даних враховано інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні. У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, переосмислено і внесено до бази даних дні народження діячів педагогічної науки, сфери освіти та дати подій, спрямовані на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді, формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей. Внесено понад 200 визначних дат і подій 2024 року. Встановлено, що подальший розвиток цієї фактографічної бази даних може допомогти зберегти та поширити цінну інформацію про історію освіти та сприяти її використанню у різних галузях освіти, педагогіки та психології.

За результатами 2023 року **опубліковано 59 наукових праць** (довідкова продукція – 1; статей – 10, у т. ч.: у наукових фахових виданнях України – 6, у зарубіжних виданнях, які індексуються у наукометричних базах даних Scopus і WoS – 4; тези та матеріали конференцій (інших науково-практичних заходів) – 43; у т. ч. у зарубіжних виданнях – 2; ЗМІ – 4; електронних ресурсів – 1). Щомісячно реалізовувався онлайн-проект «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти»¹.

За результатами НД (згідно з технічним завданням): оприлюднено та впроваджено рукопис 1 довідкового видання («*Науково-інформаційна та соціокультурна діяльність провідних освітянських бібліотек – 2023*» <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.737262>).

Упровадження проміжних результатів НД здійснювалося під час виступів на **39 всеукраїнських і міжнародних науково-практичних заходах**, зокрема міжнародних: форумах (4), конференціях (11); всеукраїнських: конференціях (13), семінарах (2), круглих столах (1), педагогічних читаннях (1), звітній науково-практичній конференції ДНПБ (1) та інших заходах (1). Було проведено 2 заходи, включені до Плану роботи НАПН України.

¹ https://www.facebook.com/hashtag/календар_у_галузі_освіти

СУБ'ЄКТНА ПАРАДИГМА ПРОЄКТУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

*Г. М. Романова, доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу науково-освітніх
інформаційних ресурсів*

Сучасним акцентом змістового складника будь-якої проєктувальної діяльності є оптимізація безпосереднього середовища життя людини, створення умов, що стимулюють особистісний розвиток. Теоретичним підґрунтям цього підходу є культурно-історична концепція розвитку особистості як опосередкованого спілкуванням процесу засвоєння і привласнення індивідом цінностей культури. Як відомо, багатство індивідуальності визначається та забезпечується впливом культури, що історично розвивається. У цьому контексті особливого значення набуває проєктувальна діяльність бібліотек закладів освіти на засадах суб'єктної парадигми.

На відміну від авторитарної, технологічної, гуманістичної парадигм, у суб'єктній парадигмі людина розглядається як суб'єкт саме тому, що вона є основою не лише суб'єктивного світу, а й реального, у якому розгортається її життя. Якщо за авторитарною парадигмою поведінка людини розуміється як реагування на зовнішнє середовище, за технологічною – як зовнішня реалізація уявлень про світ, що склалися («схем реальності»), за гуманістичною – як реалізація засвоєних досягнень культури, що вибірково привласнюються людиною в процесі життя, то у контексті суб'єктної парадигми поведінка людини розглядається як активність у створенні власного світу. За всієї близькості до гуманістичної парадигми суб'єктна парадигма є більш «внутрішньою».

Актуальним завданням соціального проєктування є повноцінний розвиток людини у культурному просторі, який має специфічний культурний зміст: форми спілкування, духовні цінності, сформовані семіотика та семантика культури, значущі події, символи. Як колективний суб'єкт, бібліотека закладу освіти реалізує свою суб'єктність у проєктуванні освітнього середовища, зокрема таких його компонентів, як інформаційний та культурний.

Оскільки проєктувальна діяльність має організований характер, то проєктування мають здійснювати фахівці, які володіють необхідними знаннями та отримали відповідну підготовку. Серед проєктувальних умінь ключовими визначають такі: бачити проблему і співвідносити з нею конкретний матеріал; виражати проблему в конкретному завданні; висувати гіпотезу та здійснювати розумовий експеримент; чітко бачити кілька можливих шляхів вирішення і завдяки мисленню обирати найефективніший; розподіляти розв'язок на кроки в оптимальній послідовності. У професійному розвитку працівників бібліотек за суб'єктною парадигмою відбувається зміщення акценту з поняття «професійна діяльність» на поняття «особистість професіонала», а сама діяльність має розглядатися як сфера реалізації творчих можливостей.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Соціальне проектування [Електроний ресурс] : навч. посіб. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Ін-т психології та соц. педагогіки. Київ, 2010. 127 с. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/2615/1/O_Bezpalko_SP_IL_KUBG.pdf (дата звернення: 31.10.2023).
2. Коваленко С., Пономаренко Л. Від дистанційної освіти до «освіти у смартфоні»: цифрова освіта та роль освітянських бібліотек в її розвитку. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 8. С. 30–37. URL: <http://visnyk.ukrbook.net/article/view/217687> (дата звернення: 30.10.2023).
3. Романова. Г. М. Підготовка викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій : монографія. Київ : КНЕУ, 2009. 252 с.

ПРЕДСТАВЛЕННЯ ВІДЕОКОНТЕНТУ БІБЛІОТЕК НА YOUTUBE-КАНАЛАХ

*О. Є. Матвійчук, кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу науково-освітніх
інформаційних ресурсів*

Трансформація ролі та функцій сучасних бібліотек є актуальною та значущою проблемою, оскільки їхні традиційні функції розширюються й адаптуються до нового цифрового середовища. У межах наукової теми відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ) «Освітянські бібліотеки як суб'єкт проектування освітнього середовища в умовах цифровізації» проводиться дослідження ролі освітянських бібліотек в сучасних умовах, акцентується увага на пошуку та систематизації інформації про використання бібліотеками соціальних мереж як одного із ключових шляхів забезпечення інформаційних потреб користувачів. Також триває робота над укладанням науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Бібліотека в епоху цифровізації освіти і науки», проходить пошук як традиційних ресурсів (книги, посібники, журнали), так і інформаційних інтернет-ресурсів, зокрема соціальних мереж, Youtube-каналів щодо наповнення основних розділів покажчика: Законодавча і нормативна база діяльності бібліотек в Україні; Загальні засади бібліотечної справи. Бібліотечна система України; Цифровізація бібліотек; Формування інформаційних ресурсів бібліотек; Забезпечення інформаційних і соціокультурних потреб користувачів; Наукова та науково-методична діяльність бібліотек; Організаційна та управлінська діяльність бібліотек.

Проаналізовано Youtube-канали 60 бібліотек. З'ясовано, що зміст представлених на Youtube-каналах матеріалів досить різноманітний: записи науково-практичних семінарів, проведені масові заходи, бібліотекознавчі лекторії, впровадження нових технологій, формування інформаційної культури та зростання рівня грамотності користувачів. За допомогою Youtube-каналу кожна бібліотека найперше інформує своїх користувачів про бібліотечні послуги, цифрові колекції видань, інформаційні технології, віртуальне обслуговування і тим самим реалізує освітню функцію. Відеоконтент, представлений на YouTube-каналах бібліотек, – це зазвичай коротенькі

відеоролики про діяльність бібліотеки. Перегляд їх змісту дає змогу зробити висновки щодо використання можливостей платформи з позиції підвищення рівня взаємодії з читачами. Наприклад, відеоогляди нових книжок допомагають бібліотекарям зменшити кількість запитів, оскільки читачі можуть самостійно переглядати їх та вирішувати, чи хочуть вони читати ці книжки. Корисними є відео з порадами щодо пошуку інформації, це допомагає бібліотекарям зменшити кількість запитів про допомогу у пошуку необхідної інформації. Представлені відеозаписи вебінарів, конференцій з професійних тем дають змогу бібліотекарям постійно підвищувати свій фаховий рівень, слідкувати за інноваціями в роботі.

БІОБІБЛІОГРАФІЧНІ ПОКАЖЧИКИ СЕРІЇ «АКАДЕМІКИ НАПН УКРАЇНИ» У КОНТЕКСТІ ПРОЄКТУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

*Л. О. Пономаренко, кандидат наук із соціальних комунікацій,
завідувач відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів*

З'ясування найефективніших сучасних інноваційних форм, методів, прийомів та технологій в освіті спонукає науковців звертатися до широкого кола джерел. Водночас варто зазначити, що у кожній галузі науки є лідери, які у процесі своєї діяльності формують її суспільний престиж і практичну цінність, генерують ключові ідеї, які стають підґрунтям подальших досліджень. Осмислення досягнень сучасності може відбуватися шляхом вивчення сучасного доробку окремих учених, тому певний потенціал накопичення та представлення інноваційних освітніх ідей і проєктів мають біобібліографічні показники.

Науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського опрацювали теоретичні засади та практичні аспекти створення біобібліографічних видань. Серія «Академіки НАПН України» нараховує вже 34 випуски біобібліографічних показників, які системно надають відомості про досягнення в певних напрямках педагогічної науки, зміцнюють імідж НАПН України та галузі освіти, інформують про внесок вчених у розвиток педагогічної науки, формування наукових шкіл.

Обов'язковими елементами бібліографічного опису праць і джерел стає DOI та посилання до повнотекстових ресурсів інституційних репозитаріїв, що дає змогу збільшити присутність ученого в науковому просторі та забезпечити показники цитованості його праць. DOI (Digital Object Identifier, або Цифровий ідентифікатор об'єкта) – це спеціальний постійний ідентифікатор чи посилання, стандартизований (ISO 26324:2012) для унікальної ідентифікації об'єктів. Завдяки цьому суттєво спрощується пошук і використання матеріалів, забезпечено доступ до повнотекстових документів. Обґрунтовано, що особливу увагу потрібно звернути на електронні інформаційні ресурси, використання яких у показнику зумовить повноту забезпечення інформаційних потреб науковців та практиків сфери освіти.

У межах виконання прикладного наукового дослідження «Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації» передбачено підготовку показників «Володимир Іларіонович Луговий – перший віцепрезидент НАПН України: матеріали до біобібліографії (2020–2025 рр.)» та «Олег Михайлович Топузов – віцепрезидент НАПН України». З цією метою частково здійснено інформаційно-аналітичну пошукову роботу з упорядкування опублікованих праць за 2020–2023 рр. В. І. Лугового та О. М. Топузова, публікацій про їх життєвий шлях та наукову, науково-педагогічну діяльність, дисертаційних досліджень, підготовлених під науковим керівництвом учених; проведено науковий аналіз зазначених публікацій за змістовою, хронологічною, типологічною та видовою ознаками. Хронологічне розміщення праць та документів забезпечує у подальшому можливість дослідження основних етапів становлення та розгортання наукової діяльності вчених.

Матеріали показників можуть бути використані в подальших дослідженнях з питань освіти та педагогіки, у створенні біобібліографічних словників, енциклопедичних статей, монографій тощо.

ІННОВАЦІЇ ЦИФРОВИХ ТРЕНДІВ ОСВІТЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ ТА ЇХ ІНТЕГРАЦІЯ В РОБОТУ БІБЛІОТЕК

О. Л. Гончаренко, науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

Розвиток інформаційних технологій та цифровізація освітнього процесу вносять суттєві корективи в роботу сучасних бібліотек, які перетворюються на інформаційно-мультимедійні центри. Усвідомлюючи важливість поставлених перед бібліотеками освітянської мережі завдань, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (далі ДНПБ), як головний координаційний науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, спрямовує свою роботу на вироблення загальної стратегії розвитку мережі освітянських бібліотек, аналіз діяльності та прогнозування її розвитку, накопичення та розповсюдження кращого досвіду, розроблення і впровадження інноваційних проєктів, організацію безперервної освіти бібліотечних кадрів, створення належних умов для якісного інформаційного забезпечення фахових потреб науковців і практиків галузі. З інформацією про науково-інформаційну та видавничу діяльність провідних освітянських бібліотек, а саме: створення наукових видань, укладання бібліографічних посібників, інструктивно-методичних матеріалів, а також про науково-практичні заходи, спрямовані на підвищення професійного рівня бібліотечних працівників освітянської галузі, можна ознайомитися на сторінках щорічного довідкового видання ДНПБ, яке представлено на вебпорталі бібліотеки у розділі «Довідник діяльності освітянських бібліотек» (<http://dnpb.gov.ua/ua/довідник-діяльності-освітнянських-бі/>).

Аналіз матеріалів, поданих до Довідника протягом 2021–2023 років, підтверджує, що на сьогодні фахівці освітянських бібліотек активно

використовують у своїй роботі цифрові технології, зокрема, збільшують частку електронних ресурсів і забезпечують віддалений доступ до них, створюють унікальні цифрові продукти, електронні каталоги, повнотекстові бази даних власної генерації та надають доступ до світових інформаційних ресурсів. Також в освітянських бібліотеках використовують інтерактивні сервіси та платформи для створення нових продуктів: інтерактивних виставок, вікторин, плакатів, квестів, які дають змогу познайомитися з новинками, перевірити знання, отримати рефлексію щодо проведених заходів. На сьогодні одним з основних майданчиків для діяльності освітянської бібліотеки є власний сайт або вебсторінка, де надаються онлайн-послуги та організовуються онлайн-події, віртуальні виставки, презентації тощо. Бібліотеки поступово перетворюються на простір для досліджень і творчості, деякі стають центрами неформальної освіти, зокрема у напрямі цифрової грамотності, інформаційної гігієни та критичного мислення.

Уся бібліографічна продукція, підготовлена фахівцями провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек, дає змогу формувати якісний галузевий бібліографічний електронний ресурс для задоволення професійних потреб фахівців освітянських книгозбірень, який сприяє удосконаленню системи інформаційного забезпечення освітянської галузі України, а також розширює можливості користувачів у пошуку й використанні наукової інформації з питань педагогіки та освіти.

Можна констатувати, що використання цифрових технологій у діяльності освітянських бібліотек розширює можливості професійного спілкування, сприяє оптимізації традиційних форм роботи, популяризації кращого досвіду та підвищенню професійної компетенції, створенню нових продуктів методичного спрямування. Доцільно зазначити, що створення сучасного контенту в цифровому форматі зробило діяльність бібліотек більш динамічною, доступною для великої кількості користувачів, відкрило можливості для подальшого їх розвитку. Мережа освітянських бібліотек, зберігаючи свій потенціал сучасного інформаційного, освітнього, науково-дослідного й культурно-просвітницького об'єднання, і далі сприятиме забезпеченню інтелектуального, наукового і духовного розвитку освітян, створенню системи ефективної внутрішньої та зовнішньої комунікації для партнерства, просування спільних цінностей і досягнення стратегічних результатів.

Список використаних джерел

1. Науково-інформаційна та соціокультурна діяльність провідних освітянських бібліотек – 2023 : довідник / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: О. Л. Гончаренко, К. Б. Щегельська ; наук. ред. Л. О. Пономаренко]. Вінниця : ТВОРИ, 2023. 112 с. DOI: <https://doi.org/10.33407/lib.NAES.737262>.

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА: БІБЛІОГРАФІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ДОСЯГНЕНЬ І ПЕРСПЕКТИВ КЛЮЧОВОЇ РЕФОРМИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

С. Г. Коваленко, науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

Науково-допоміжний бібліографічний показчик «Нова українська школа – ключова реформа шкільної освіти в умовах цифровізації суспільства: стан, досягнення та перспективи розвитку» (виконавці-упорядники: С. Г. Коваленко, Н. М. Кропачева, Л. О. Пономаренко) присвячено довготерміновій реформі освітньої галузі, яку було розпочато в 2018 році. Актуальність видання полягає в тому, щоб максимально повно представити інформацію щодо процесів, які відбуваються у процесі реформування загальної середньої освіти, а саме впровадження в життя концепції «Нова українська школа» [1]. Через пошук і відбір матеріалів, що висвітлюють різноманітні аспекти і процеси розбудови Нової української школи, буде сформовано бібліографічний показчик, який міститиме інформацію про книги, науково-методичні матеріали, статті з наукових збірників, періодичних і продовжуваних видань, матеріали конференцій тощо, електронні ресурси України за період з 2016 р. з актуальних питань реформування загальної середньої освіти, зокрема розбудови Нової української школи. Видання має на меті задоволення потреб освітян у компетентній інформації та документах, які містять нові ідеї, зміст, методики, технології навчання учасників освітнього процесу НУШ з метою досягнення нового якісного результату освітнього процесу, сприяють здійсненню інноваційних процесів в системі освіти. Відповідно до проспекту видання розпочато відбір, систематизацію та упорядкування інформації щодо: законодавчої і нормативної бази НУШ; дитиноцентризму та педагогіки партнерства як основи формування інноваційного освітнього середовища НУШ; професійної підготовки вчителів та розвитку педагогічної майстерності в нових умовах; нового змісту освіти, спрямованого на формування компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві; теорії та практики підручникотворення в контексті завдань НУШ; завдань профільної освіти на сучасному етапі; використання інформаційно-комунікаційних технологій; організаційної, академічної, кадрової та фінансової автономії закладів загальної середньої освіти тощо.

На першому етапі дослідження визначено основні принципи та критерії добору джерел, упорядкування частини бібліографічної інформації щодо досягнень і перспектив розвитку Нової української школи в умовах воєнного стану та відновлення України. Здійснено вивчення інформаційних матеріалів на традиційних й електронних носіях та відбір релевантної бібліографічної інформації щодо різноманітних аспектів і процесів розбудови Нової української школи, які хронологічно охоплюють період 2017–2023 рр., з таких джерел: наукова періодика України онлайн; довідники діяльності освітянських бібліотек; Електронна бібліотека НАПН України; Google academy; Інтернет.

Список використаних джерел

1. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи : затв. рішенням МОН України 27.10.2016 / [упоряд.: Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанаєва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р. ; за заг. ред. Грищенко М.]. [Б. м., 2016]. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 30.10.2023).

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЛАН ВІДКРИТОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ: ВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ ДО ПІДВИЩЕННЯ ВПЛИВУ БІБЛІОТЕК

Н. М. Кропачева, науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

Попри продовження російської агресії та постійних обстрілів у жовтні 2022 року Кабінет Міністрів України затвердив довгоочікуваний Національний план відкритої науки, у вступній частині якого слушно сказано про «удосконалення законодавства відповідно до стандартів та норм Європейського Союзу» [1].

Визначено шість цільових блоків плану, хронологічно розподілено відповідно до етапів його виконання із встановленими індикаторами, що забезпечуватимуть інтеграцію до європейських просторів даних, створення баз даних про результати наукової діяльності в національній науково-інформаційній системі (URIS), створення Європейської асоціації громадянської науки (ESCA) та оцінювання наукових та науково-педагогічних кадрів, що базуються на принципах оцінки досліджень, визначених Декларацією Сан-Франциско (DORA) (<http://surl.li/mrnos>). Комплекс розроблених заходів, індикаторів та виконавців охоплює заклади вищої освіти й наукові установи та маркується 2022–2030 рр.

Законодавчо закріплено використання основних понять відкритого доступу, окреслено функції фахівця з питань впровадження принципів відкритої науки. Окрім того, задекларовано вимогу щодо розроблення положення й кваліфікаційних вимог до професійного стандарту, що, враховуючи досвід зарубіжних дослідників, безпосередньо буде пов'язано з іще одним важливим напрямом діяльності академічних бібліотек.

Одним із ключових елементів дослідницької е-інфраструктури, що забезпечує відкритий доступ до навчальних матеріалів, результатів наукових досліджень, є інституційні репозитарії, що пропонують самоархівування навчальних та наукових документів. Це один із способів забезпечення «зеленого» шляху до відкритого доступу, що успішно виконують фахівці академічних бібліотек закладів вищої освіти [2].

Водночас зазначимо, що в пункті 3 Національного плану відкритої науки «Створення умов для проведення ефективної роботи з науково-технічною інформацією та об'єктами дослідницької інфраструктури» окреслено нові завдання для бібліотек, пов'язані з підготовкою методичних та консультаційних матеріалів з розроблення планів ефективного управління науковими даними.

Отже, нормативно-законодавче врегулювання практик відкритої науки, що зафіксовано в Національному плані відкритої науки, забезпечується розробленням відповідних механізмів функціонування відкритої науки в Україні та підвищенням впливу бібліотек в проведенні й оцінюванні наукових досліджень закладів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Про затвердження національного плану щодо відкритої науки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 р. № 892-р. [Дод.]: Національний план. <http://surl.li/egxip> (дата звернення: 31.10.2023).
2. Калюжна Н. Упровадження принципів відкритого доступу в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2023. № 1. С. 149–159. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283984> (дата звернення: 31.10.2023).

РОЛЬ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК У СТВОРЕННІ ТА РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ: ПРАКТИКА ТА ВИКЛИКИ

Я. М. Ніколаєнко, науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

Дослідження цифрових освітніх ресурсів бібліотек закладів освіти, їх створення та розвиток є складником реалізації наукової теми відділу «Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проектування освітнього середовища в умовах цифровізації» (2023–2025 рр., керівник Л. О. Пономаренко). У ході дослідження з'ясовано, що сучасна освіта переживає глибокі трансформаційні перетворення завдяки різноманітним цифровим інноваціям. Ця цифрова революція створює безмежні можливості для навчання та розвитку, але водночас постає низка викликів і завдань, пов'язаних із забезпеченням доступу до якісних освітніх ресурсів. У цьому контексті великого значення набувають освітянські бібліотеки, які виступають ключовими гравцями у створенні та розвитку цифрових освітніх ресурсів.

Виявлено, що створення цифрових навчальних матеріалів натеper є однією з ключових функцій бібліотек закладів освіти. Це може включати в себе цифрові версії підручників, інтерактивні навчальні програми, відеоуроки та інші ресурси, спрямовані на полегшення процесу навчання та збагачення знань. З'ясовано, що освітянські бібліотеки відіграють важливу роль у збереженні та організації цифрових освітніх ресурсів. Вони створюють системи каталогізації та архівації, які допомагають користувачам легко знаходити потрібні матеріали, а також забезпечують довгострокове збереження цифрових даних. Схарактеризовано одну з важливих функцій освітянських бібліотек, а саме забезпечення доступності до цифрових ресурсів для всіх користувачів, включаючи студентів з різними потребами та інтересами. Важливим аспектом практик є розроблення інклюзивних цифрових ресурсів, які враховують потреби всіх користувачів, зокрема студентів з обмеженими можливостями. Це передбачає розроблення тих ресурсів, які враховують різноманітність

користувачів і забезпечують рівний доступ до освітнього контенту [1]. Викликом для розвитку цифрових освітніх ресурсів є також питання авторського права та ліцензування цифрових матеріалів, оскільки освітянські бібліотеки повинні забезпечити легальний доступ до контенту для освітніх цілей. *Розглянуто* питання врахування аспектів авторського права та ліцензування, що його вимагає робота з цифровими ресурсами. Освітянські бібліотеки відіграють роль у розробленні політик щодо використання цифрових матеріалів в освітніх цілях та укладанні ліцензійних угод з видавцями й авторами для забезпечення легального доступу до контенту.

Роль освітянських бібліотек у забезпеченні доступу до цифрових ресурсів важлива, оскільки вони є ключовими посередниками між інформаційними ресурсами та освітніми потребами користувачів, що сприяє ефективному навчанню та розвитку [2]. Освітянські бібліотеки здійснюють систематичну роботу над адаптацією до цифрового середовища, виробленням стратегій забезпечення доступу до цифрових ресурсів та розвитком колаборативних ініціатив для подолання викликів цифрової епохи.

Список використаних джерел

1. Вдовенко В., Мацкевіч Ю., Ніколаєнко Я. Сучасні технології інклюзивного навчання в ЗЗСО України. *Вісник науки та освіти*. 2023. № (8)14. С. 461–470.
2. Пономаренко Л. О. Інформаційні ресурси та послуги освітянських бібліотек України у період пандемії. *Глобальні виклики та пріоритети в часи коронавірусної кризи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 14 травня 2021 р). Київ : Східноєвропейський центр наукових досліджень, 2021. С. 118–122.

РОЛЬ ФРАНТИШЕКА ШЛЬОСЕКА В РОЗВИТКУ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ОСВІТНЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Т. С. Павленко, науковий співробітник відділу науково-освітніх інформаційних ресурсів

Українсько-польське співробітництво є важливою нормою співдружності, оскільки сприяє залученню освітян до науково-дослідницької, пошукової, експериментальної та практичної діяльності в рамках міжнародних проєктів та програм. Одним із таких польських наукових партнерів України є Франтішек Шльосек – доктор хабілітований, професор, директор Інституту педагогіки Академії спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської у Варшаві, голова наукового товариства «Польща-Україна», іноземний член Національної академії педагогічних наук України (Республіка Польща). Його ім'я та наукова діяльність добре відомі в Україні. В. Г. Кремень зазначив, що «самовідданою працею на освітянській та науковій ниві він зробив вагомий внесок у розвиток польсько-української / українсько-польської співпраці в галузі педагогічної науки, збагативши теорію й методику професійної освіти, дидактику професійної школи, педевтологію і педагогіку праці новими актуальними ідеями та проектами» [1, с. 6]. Інтерес до діяльності Ф. Шльосека та його праць актуалізовано у зв'язку із підготовкою науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Освіта і педагогічна наука України і Польщі. 2005–2024» у межах

виконання наукового дослідження «Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації».

У фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі ДНПБ) зібрано науковий доробок ученого: монографії, підручники, навчально-методичні посібники, концепції, програми, статті, опубліковані в наукових збірниках, переклади книг В. Кременя «Філософія антропоцентризму в освітньому просторі», І. Зязюна «Педагогічна майстерність», Н. Ничкало, Ф. Шльосека «Професійне навчання в Польщі і в Україні на тлі змін» з української мови на польську, а також матеріали про життя та діяльність педагога: статті, біобібліографічний покажчик «Шльосек Франтішек – учений, педагог, громадський діяч», підготовлений науковцями Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна.

На вебпорталі ДНПБ розміщено віртуальну книжкову виставку, підготовлену фахівцями бібліотеки «Франтішек Шльосек – учений, педагог, громадський діяч (до 80-річчя від дня народження)». На виставці представлено документи, які висвітлюють основні віхи життя та діяльності професора Франтішека Шльосека, його наукові розвідки, праці вітчизняних та зарубіжних вчених про професора та фотогалерея.

Отже, Франтішек Шльосек, видатний польський учений, здійснив величезний внесок у розвиток освіти Польщі та України та активно поширює свої наукові досягнення в нашій країні.

Список використаних джерел

1. Кремень В. Місія інтелектуальної еліти: відповідальність слова й дії. *Шльосек Франтішек – учений, педагог, громадський діяч* : біобібліогр. покажч. / НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна ; упоряд.: Штома Л. Н., Сікора Ян ; наук. ред.: Лащик Ян, Ничкало Н. Г. ; наук. консультант Лук'янова Л. Б. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 6–9.

СЕРВІСИ ЦИФРОВОЇ ПІДТРИМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

*С. Т. Бойко, молодший науковий співробітник відділу
науково-освітніх інформаційних ресурсів*

Сервіси підтримки цифрових досліджень у діяльності освітянських бібліотек включають різноманітні інструменти й ресурси, які допомагають у проведенні досліджень, забезпечують доступ до актуальної інформації, а також сприяють обміну знаннями та співпраці між дослідниками та освітянами. Зокрема: 1) електронні бібліотеки та бази даних – освітянські бібліотеки надають доступ до електронних ресурсів, як-от наукові журнали, книги, бази даних; 2) цифрові архіви – бібліотеки можуть підтримувати цифрові архіви, які містять старі книги, документи, аудіо- та відеозаписи, що забезпечує доступ до історичних джерел та фондів для дослідників; 3) системи керування даними – освітянські бібліотеки можуть надавати інструменти для ефективного зберігання та управління даними досліджень, включаючи системи управління бібліографічними посиланнями; 4) підтримка в галузі відкритого доступу –

бібліотеки можуть сприяти ініціативам відкритого доступу до наукової інформації, забезпечуючи вільний доступ до ресурсів; 5) електронні бібліографічні сервіси – бібліотеки надають електронні бібліографічні сервіси, які допомагають дослідникам знаходити та оцінювати наукові ресурси; 6) тренінги та консультації – бібліотеки шукають тренінги та консультації щодо використання цифрових інструментів, баз даних та інших ресурсів для досліджень; 7) співпраця з іншими дослідницькими організаціями – бібліотеки можуть взаємодіяти з іншими дослідницькими установами й мережами для обміну ресурсами і спільними проектами та ін.

Дослідники зазначають, що в діяльності освітянських бібліотек, особливо університетських, важливу роль відіграє інформаційно-аналітична діяльність як складник нової соціально-комунікаційної реальності, феноменом якої є, зокрема, аналітичні центри [1]. Аналітичні центри (Think Tanks) є незалежними дослідницькими організаціями, спрямованими на здійснення аналізу та розроблення стратегій у різних галузях, як-от політика, економіка, соціальні питання, наука та технології. Основна мета аналітичних центрів – надання обґрунтованих рекомендацій для політичних, економічних та суспільних рішень. Ці організації зазвичай збирають команди експертів з різних сфер, щоб вони могли обмінюватися ідеями та спільно працювати над розв'язанням складних проблем.

Діяльність бібліотечних аналітичних центрів може бути вбудована в загальну стратегію університету через кілька ключових напрямків: стратегічне планування – бібліотечні аналітичні центри можуть брати участь у процесі стратегічного планування університету, забезпечуючи аналітичні дані й рекомендації з питань розвитку бібліотечно-інформаційного сервісу та його відповідності потребам академічного середовища; залучення студентів та дослідників – бібліотечні аналітичні центри можуть орієнтувати свою діяльність на підтримку студентів та дослідників, забезпечуючи їхній доступ до актуальної інформації, допомагаючи в роботі з джерелами та стимулюючи їх активну участь у бібліотечних ініціативах; моніторинг змін в інформаційному середовищі тощо.

Аналітичні центри відіграють важливу роль у формуванні сучасного політичного та економічного ландшафту, надаючи обґрунтовані дослідження та аналіз, які допомагають приймати інформовані рішення на різних рівнях.

Список використаних джерел

1. Сербін О., Ярошенко Т. Інформаційно-аналітичні центри університетів та бібліотек: виклики часу. *Український інформаційний простір*. № 2(10). 2022. С. 293–312. URL: <http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/270017/265374>.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ФРОНТ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК

*А. І. Рубан, молодший науковий співробітник відділу
науково-освітніх інформаційних ресурсів*

Через повномасштабну російську агресію проти нашої країни у 2022 р. Україна переживає складний період існування. У цих умовах фахівці бібліотек активно долучаються до допомоги суспільству, вони стають учасниками громадського, культурного та інформаційного фронтів.

Із метою дослідження напрямів діяльності провідних освітянських бібліотек в умовах воєнного стану проаналізовано їхні вебсайти (вебсторінки).

Проведений аналіз показав, що фахівці мережі освітянських бібліотек МОН України і НАПН України проводять різноманітну роботу: беруть участь у волонтерській і благодійній діяльності, допомагають внутрішньо переміщеним особам, територіальній обороні, військовим ЗСУ, дітям, надають психологічну підтримку, проводять наукову, соціокультурну та проєктну діяльність тощо.

Серед заходів, що їх проводили бібліотеки, – науково-практичні конференції, вебінари-практикуми, науково-практичні й науково-методологічні семінари, круглі столи, педагогічні читання (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського); патріотично-поетичні заходи (Бібліотека ім. академіка М. О. Лавровського НДУ ім. М. В. Гоголя), онлайн-лекторії (Бібліотека Дрогобицького ДПУ ім. Івана Франка). Фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського організували та провели у 2022 й 2023 рр. Всеукраїнські місячники шкільних бібліотек, спрямовані на посилення патріотичного руху в Україні. Проєктну діяльність втілювали Львівська ОНПБ (для дітей внутрішньо переміщених осіб), Бібліотека ім. академіка М. О. Лавровського НДУ ім. М. В. Гоголя (для вшанування та збереження пам'яті про загиблих студентів, випускників, співробітників і викладачів вишу), НБ УДУ ім. Михайла Драгоманова, Бібліотека Криворізького ДПУ. Тренінги для дітей внутрішньо переміщених осіб та школярів Львова проведено у Львівській ОНПБ. Підготовці актуальних тематичних віртуальних і традиційних книжкових виставок приділяли увагу в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, в бібліотеках Київського ОПОПК, КУ ім. Бориса Грінченка, Вінницького ДПУ ім. Михайла Коцюбинського, в бібліотеці ім. М. А. Жовтобрюха Полтавського НПУ ім. В. Г. Короленка. Бібліографічні списки й огляди воєнної й патріотичної тематики представлено на вебсайтах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та бібліотеки Кам'янець-Подільського НУ ім. Івана Огієнка. На вебпорталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського створено постійно оновлюваний інформаційний ресурс «Бібліотеки в реаліях війни», де представлено нормативні документи й корисні ресурси на допомогу освітянам, науковцям, бібліотекарям, батькам. Для узагальнення своєї діяльності під час воєнного стану бібліотеки створюють презентації, доступні для перегляду на їхніх вебсайтах (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Бібліотека ім. академіка М. О. Лавровського НДУ ім. М. В. Гоголя, Наукова бібліотека Херсонського ДУ).

Проведене дослідження показало, що лише 2 бібліотеки мережі (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та Бібліотека ім. академіка М. О. Лавровського НДУ ім. М. В. Гоголя) проводять різнопланову діяльність національно-патріотичного спрямування в умовах воєнного стану й оперативно висвітлюють її на власних вебсайтах. А лідером проєктної діяльності стала Львівська ОНПБ, у якій у 2022 р. було проведено 5 занять у межах 3 проєктів.

ВІДОБРАЖЕННЯ ФАКТОГРАФІЧНИХ ВІДОМОСТЕЙ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОВІДНИХ ВЧЕНИХ НАПН УКРАЇНИ В ЕЛЕКТРОННОМУ РЕСУРСІ «ЗНАМЕННІ ТА ПАМ'ЯТНІ ДАТИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ»

*Л. М. Смола, молодший науковий співробітник відділу
науково-освітніх інформаційних ресурсів*

Сучасна бібліотека як інформаційно-комунікаційна система, що виробляє та концентрує ресурси у традиційному й електронному вигляді та сприяє вільному доступу до них, є посередником у соціальній комунікації. Головний критерій оцінювання діяльності бібліотеки – це рівень організації інформаційних ресурсів.

Головною метою діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (далі ДНПБ) є інформаційне забезпечення розвитку національної педагогічної науки, освіти і практики, впровадження досягнень педагогічної науки, передового досвіду в практику роботи навчальних закладів держави, а також підвищення професійного, духовного й культурного рівня науково-педагогічних кадрів, працівників освіти.

З 2007 р. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започаткувала випуск щорічного періодичного довідкового видання «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки». Із врахуванням змін, що відбулися в освіті України в процесі її реформування й модернізації, «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки» за час свого існування трансформувався від інформаційного видання до фактографічної бази даних «Знаменні та пам'ятні дати в галузі освіти». У контексті виконання наукового дослідження «Освітнянські бібліотеки як суб'єкт проєктування освітнього середовища в умовах цифровізації» постало завдання щодо створення та наповнення відповідної фактографічної бази даних (далі – ФБД). Об'єктами створення записів є: предмети, заходи, персоналії (особи), зокрема, провідні вчені НАПН України. Кожна персоналія, провідний вчений НАПН, описується власним набором полів з відповідного робочого листа. Усі дати, що вводяться, супроводжуються короткими відомостями про особу, які знайдені у друкованих виданнях та інших джерелах. До записів можуть додаватися посилання на файли. У кожному записі є посилання на джерела інформації – як друковані, так і електронні. Записи можуть містити посилання на пов'язані документи – як у поточній ФБД «Знаменні та пам'ятні дати в галузі освіти», так і в електронному каталозі.

Фактографічна база даних поповнилася новими записами про вчених НАПН України, які будуть у 2024 р. відзначати ювілеї: М. І. Бурда, М. М. Слюсаревський, Л. І. Мацько, А. А. Колупаєва, О. І. Локшина, О. Н. Хорошковська, О. М. Отич, О. І. Пометун, О. М. Топузов, Н. Г. Ничкало, А. М. Бойко, А. М. Богуш, Ю. І. Мальований та ін.

Список використаних джерел

1. Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки на 2023 рік / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [підготували: Павленко Т. С., Варахсіна Н. В., Ніколаєнко Я. М., Смола Л. М., Щегельська К. Б.]. Київ, 2022. 101 с

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК У ПОБУДОВІ ПРОСТОРУ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

*К. Б. Щегельська, молодший науковий співробітник відділу
науково-освітніх інформаційних ресурсів*

Протягом останніх п'ятнадцяти років освітянські бібліотеки в Європі почали відігравати нову роль. Окрім виконання свого фундаментального завдання щодо забезпечення доступу до знань, бібліотеки стали одним із ключових учасників книговидавничого простору відкритого доступу (ВД). Вони виступають у ролі спонсорів плати за книги ВД, підтримують схеми спільного фінансування, а іноді беруть на себе роль видавців.

Поширеною практикою в Європі стали об'єднання бібліотек та формування бібліотечних консорціумів, що представляють колективні інтереси бібліотек-учасниць, особливо коли йдеться про обговорення угод із великими видавцями та умов доступу до електронного контенту. Такі організації можуть розвиватися на регіональному (наприклад, іспанські регіональні консорціуми), національному (наприклад, *Cooperin* у Франції) або навіть транснаціональному рівні (*GASCO* для німецькомовних країн, включаючи Німеччину, Австрію та Швейцарію) [1].

Європейська бібліотечна спільнота характеризується наявністю численних бібліотечних асоціацій, які розглядають відкритий доступ як одну з критичних точок дискусії. З одного боку, усталені бібліотечні мережі з довгою історією (наприклад, Асоціація бібліотек Італії, заснована в 1930-х роках, або *BAD*, Португальська асоціація бібліотек в архівах, заснована в 1973 році) для підтримки відкритого доступу створюють спеціалізовані групи. З іншого боку, в європейській бібліотечній спільноті з'являються нові організації, об'єднані навколо питань відкритої науки (наприклад, *ENABLE!* у Німеччині). Велика кількість цих ініціатив по всій Європі свідчить про масштаб і важливість участі бібліотек у видавничій практиці відкритого доступу.

Зазначимо, що фінансування забезпечення відкритого доступу до конкретних книг у Європі залишається рідкістю. Із чотирнадцяти досліджених країн лише чотири (Німеччина, Нідерланди, Фінляндія та Норвегія) мають фонди, присвячені книгам ВД, одні на національному, інші на інституційному

рівні або на рівні спонсорів. Наявність таких фондів у цих чотирьох країнах не є несподіванкою: вони також є одними з європейських піонерів руху відкритого доступу. У решті десяти країн публікації книг у ВД найчастіше фінансуються за рахунок грантів дослідників, причому частина коштів гранту спрямовується на оплату публікацій ВД.

Ініціативи з бібліотечного чи наукового відкритого видання книг (поки що) не набули обертів у Європі. Хоча існує декілька нових проєктів, пов'язаних із бібліотеками, у більшості випадків вони не є великими за масштабом (наприклад, FF Open Press у Загребському університеті). Серед піонерів інноваційних моделей книговидання ОА – Німеччина, Данія, Фінляндія та Швеція. Є також декілька прикладів проєктів, які частково субсидують національні спонсори (книги ОА факультету мистецтв Університету Любляни, Словенія та проєкт Kallipos+ у Греції). Однак у більшості досліджуваних країн таких ініціатив не існує [1].

Коли йдеться про інтеграцію електронного вмісту з бібліотечними каталогами, бібліотеки по всій Європі покладаються на агрегатори, з якими вони вирішують співпрацювати; отже, наявність (або відсутність) книжок ВД в місцевих каталогах залежить від того, наскільки ефективно вони співпрацюють з цими партнерами [2].

Існують глибокі розбіжності між членами Європейського співтовариства, коли йдеться про вирішення питань відкритого доступу. У скандинавських країнах, Німеччині та Нідерландах це стало одним із ключових аспектів наукової комунікації; і існують схеми фінансування, які дають змогу бібліотекам інвестувати в ініціативи з видавництва відкритих книг. Інші регіони все ще борються з повною інтеграцією публікацій відкритого доступу до своїх бібліотечних екосистем: недостатньо фінансування, недостатньо людських ресурсів, мало автономії прийняття рішень на інституційному рівні, а отже, мало місця для експериментів.

Список використаних джерел

1. Morka A., Gatti R. *Academic Libraries and Open Access Books in Europe. A Landscape Study*. Zenodo, 2021. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.4483773>
2. Mundle K. Integration of Electronic Books into Library Catalogs: The UIC Library Experience. *The Acquisitions Librarian*. 2008. Vol. 19, Is. 3/4. P. 389–407. DOI: 10.1080/08963570802026443.

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ ЗВІТНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ОСВІТИ ТА
НАУКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»**

**ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В 2023 Р.**

Електронне видання

Редакційна колегія:

Л. Д. Березівська, д-р пед. наук, професор,
член-кореспондент НАПН України (*головний редактор*)

Г. М. Романова, д-р пед. наук, професор

С. В. Тарнавська, канд. іст. наук (*відповідальна за випуск*)

А. Г. Гуралюк, канд. пед. наук, с.н.с.

Л. О. Пономаренко, канд. наук із соц. комунікацій

М. Л. Ростока, канд. пед. наук, ст. досл.

Літературні редактори: О. А. Бойко, С. Т. Бойко, Н. В. Василенко

Верстка – Н. В. Вараксіна

Підписано 20.12.2023. Зам. № 8299/1.

Видавець ТОВ «ТВОРИ».

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.

21034, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.

Тел.: 0 (800) 33-00-90, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852, (098) 46-98-043.

e-mail: info@tvoru.com.ua

<http://www.tvoru.com.ua>